

**1808-2008**

*Да 200-годдзя з дня нараджэння  
Вінцэнта Дуніна-Марцінкевіча  
(1808-1884)*

\* \* \*

*Na 200-ną rocznicę urodzin  
Wincentego Dunina-Marcinkiewicza  
(1808-1884)*

\* \* \*

*To the 200-th anniversary  
of birth of the Belarusian literature classic  
Vincent Dunin-Martsinkievich  
(1808-1884)*

BIAŁORUSKI NAUKOWO-BADAWCZY INSTYTUT  
DOKUMENTACJI I ARCHIWALIÓW

KOMISJA ARCHEOGRAFICZNA  
Komitetu do spraw archiwów i biurowości  
przy Radzie ministrów Republiki Białoruś  
Biblioteka Narodowa Białorusi

Jazep Januskiewicz

**Diariusz  
z XIX  
stulecia**

*Dzienniki  
Michała Hałubowicza  
jako źródło historyczne*

Mińsk  
Chursik  
2003

БЕЛАРУСКІ НАВУКОВА-ДАСЛЕДЧЫ ІНСТЫТУТ  
ДАКУМЕНТАЗНАЎСТВА І АРХІЎНАЙ СПРАВЫ

АРХЕАГРАФІЧНАЯ КАМІСІЯ  
Камітэта па архівах і справаводству  
пры Савеце Міністраў Рэспублікі Беларусь  
Нацыянальная бібліятэка Беларусі

Язэп Янушкевіч

**ДЫЯРЫЮШ  
з XIX  
стагоддзя**

*Дзённікі  
Міхала Галубовіча  
як гістарычная крыніца*

Мінск  
Хурсік  
2003

УДК  
ББК

*За дапамогу пры выданні  
выказваю ічырую ўдзячнасць:*

*шматгадовай загадчыцы сектара рукапісаў  
Аддзела рэдкіх кніг і рукапісаў  
Цэнтральнай навуковай бібліятэкі НАНБ  
спадарыні **Яніне Кісялёвай**;*

*віцэ-прэзідэнтку Міжнароднай асацыяцыі беларусістаў  
спадарыні **Моніцы Цуліг-Банькоўскай**  
(**Monika Bankowski-Zuellig**; Швейцарыя);*

*Польскаму інстытуту ў Мінску  
(дырэктар **Цэзары Карпіньскі**);*

*дырэктару навук ова-вытворчага  
кааператыва «Вектар»  
спадару **Пятру Герасімовічу** (Менск)*

Звычайна, дыярыюшы напісанья прадстаўнікамі на івышэйшага ду хоўнага кліру не займаю аднайстайня да шэрасці. Што неміагчы нельга сказаць

Ці можна ў адным і тым самым дыярыюшы пра наведванне ў сярэдзіне XIX ст. расейскім царом Аляксандрам II губернскага Менску, неаднойчы сустрацца з прозвішчам Багрыма, « паслухаць » арыю ў выкананні В.Дуніна-Марцінкевіча? А яшчэ даведацца, што праваслаўны архірэй, колішні вунят, наставіў рогі... самому генерал-губернатару!

Усё гэта можна сустраць у дзённікавых запісах архіепіскапа Міхала Галубовіча (1800-1881), занатаваным амаль штодня ў 1858-1860 гг.

Гэтая кніга южэ цікавая, для гісторыкаў, крэзнаўцаў, астацтазнаўцаў а тат кам усім, хто неабякавы да мі нулага нашай Бацькаўшчы.

@ Янушкевіч Я.

@ Хінка-Янушкевіч Г., мастацкае афармленне

@ Афармленне

ISBN .

## Люстрадзён эпохі Багрыма і Дуніна-Марцінкевіча

Ці часта Табе, Дарагі Чыгач, даводзілася чуць, каб архіепіскапзрабіў генерал-губернатора... рагачом?! Думаю, не прыгадаеце.

І зусім рэдкі выпадак, каб пра чыгач пра тое ў дзённіку, які праз стагоддзе ацалее і дойдзе да нашчадкаў. Дакладней, нейкая сядміца дыярыюша, што пакрыёма занатоўваўся, месцамі тайнапісам, у цішы уласнага кабінета-келлі або пад звон бомаў падарожных коней, што вазілі япіскапа па немалой мітраполі. А ў сярэдзіне XIX стагоддзя да парафіі найвышэйшага праваслаўнага архірэя Менскай губерні належылі нават Пінск, Гомель, Хвойнікі («*Чарапашым крокам еду ў Рэчыцу*»)...

Таму нататкі архіепіскапа Міхала Галубовіча — неацэнная крыніца не проста для навукоўцаў, але найперш для крэзнаўцаў. Колькі мясцін нечакана паўстае зтаропкіх, скупых, а таму яшчэ больш каштоўных рэфлексій архіепіскапа! *Геаграфічны паказальнік* фіксуе больш за дзве сотні пракаветных назваў нашых местаў і мястэчак, вёсак і вёсчак, фальваркаў і засценкаў. Утвэрнены: прапанаваны цяпер упершыню шырокаму чыгачу неведомы тэкст XIX стагоддзя ў наступных перавыданнях пабагаеце не адным удакладненнем памылкова расчытаных мною найменняў. Гэтаксама як і ўдакладненнем біяграфій персаналіяў (іх у *Паказальніку імёнаў* больш за 650). Паколькі аніводнае сучаснае беларускае энцыклапедычнае выданне не згадвае, скажам, аніводнай персаналіі Прушынскіх. Адзясчаў з такім прозвішчам толькі ў XIX стагоддзі на Беларусі быў не адзін дзесятак...

Праўда, напачатку найбольш непакоіла іншае: ці добра яно

выносіць на шырокі свет інтымныя моманты бурнага жыцця неардынарнай натуры з эпохі Дуніна-Марцінкевіча – япіскапа Міхала Галубовіча? Мо належала пакінуць яг онныя нататкі ў забыцці, не ставячыся перад маральным выбарам: друкаваць — не друкаваць? Вось жа амаль стагоддзе схаваны ад цікаўнага вока інтымны нагатнік несмяротнага Максіма Багдановіча (1891-1917) — аўтара «*Вянка*» і нашай нястрымнай «*Пагоні*». Гэтак-сама як у архіве кракаўскага этнаграфічнага музея спачываюць фальклорныя запісы Адама Гурьновіча (1869—1894), адшуканыя мною гадоў дзесяць таму («*Sprośnie Białoruskie piosenki z prow. Świanciańskiego gminy Wiśniewskiej*»). Бо ў абодвух згаданых выпадках (а пералік іх можна працягнуць) аніяк не дапамагло б купюраванне пікантных, інтымных момантаўці салёных выразаў Трохі іначай выглядае змест Дыярыюша архіепіскапа Галубовіча.

...Зрэшты, што мне да пазалеташняга снегу на прадзедавым загоне? Што мне да мурашынай плоймы акупацыйнага чынавенства, прысланага з Санкт-Пецярбурга, Масквы, Тамбова, Палтавы *etc. etc.* кіраваць на «новадалучаных абшарах»? Што мне да нейкагатам губернатара, якому, да таго ж наставіў рогі і юлішні вулія? Скажу жа пра іх наш Каліноўскі: «*А чыноўнікі то маскоўскія — яшчэ адно дабрадзейства. Чытаў я ў ксёнюжках, што ёсць на свеце якась саранча, кат ора як гдзе пакажацца, усю худобу гаспадарску зглуміць. Маем мы, браткі, горшую яшчэ адт ой саранчы, а гэта чыноўнікі маскоўскія з сваёю “праўдаю” і “справядлівасцею», яны людзі вельмі здатныя, што то па-маскоўску «праворныя», умеюць так аблізаць чалавека, што о з рук іх выйдзе голенькі як маці радзіла...».* Туруе яму і незаангажаваны мемуарыст («*Колькі тут тых расейцаў, але ўсе, апрача палкоўніка Бяляева — людзі амаральныя! Ці дачакаем ся лепшых часоў?!*»)

Але прайсці наўзбоч рукапіснай крыніцы, якая, да таго ж, на вялікае даследчыцкае шчасце (і выгоду) захавалася не ў далёкім замежным архіўным сховішчы, як звычайна, а ў Беларусі — я не змог піншай прычыне. У распачатым мною пенталогу «*Белыя лебедзь на чырвоным полі*» (Жыццяпіс Вінцэнта Дуніна-Марціневі-

ча) праз некалькі гадоў пасля падзей, занатаваных у пранававым цяперчытачу дыярыюшы, на галаву губернатара Кэлера (такуюж і хочацца дапісаць «*ragatum*») слынная Камілія Марцінкевічанка (1835-пачагак 1900-х), дачка Вінцэнта, вылье вядро з памяямі. Проста з вакна турэмнай цэлі, куды яе затачылі за ўдзел у патрыятычных маніфестацыях і за дапамогу польскім рэвалюцыянерам, удзельнікам варшаўскіх хваляванняў 1861 года, якіх праз Менск, Маскву гналі па этапу ў Сібір -- у капальні, на выгнанне. Праўда, скандал з памяямі – напаўлегендарны, не засведчаны дэталёва-дакументальна, як у дыярыюшы архіепіскапа М. Галубовіча пра выкананне ейным бацькам арыі з невядомага нам твора. Таму і не аднатаваны пакуль у аналах айчынай гісторыі. Ды пра сямейнікаў і сучаснікаў эпохі Беларускага Дудара карціць уведаць як мага больш.

Хаця... З чаго тчэцца аснова Гісторыі? Вось дзе ўсё яднаецца ў адно: ад песень вечароў, ад казак дудароў, легендаў гусяроў, паданняў песняроў, хронік летапісцаў, жыццёвых мемуараў мудрых людзей... Наш летапіс XIX стагоддзя, у параўнанні з суседзямі — найбяднейшы. Не, не зпрычыны начэпленай нам, ужо абрыдлай, «талерантнасці», быццам жьлі мы цішэй вады, ніжэй травы. Зусім не! Проста змiнулага заставаліся нашчадкам пераважна палыновья папялішчы і слёзыля расстайных крыжоў. Цягам таго змагарнага стагоддзя нашых суайчыннікаў у Сібіры апынулася больш, чым немцаў, палякаў, французаў і іншых прадстаўнікоў еўрапейскіх народаў разам узятых — горкі вынік паўдзсятка паўстанняў (або, як тады казалі, *рэвалюцый, інсурэкцый, змоваў і бунтаў*), адкрытых выступленняў супраць расейскага царства... А на папялішчах толькі ветруга скавыча. Дзесяцігоддзямі. Стагоддзямі. Скоўваючы мінулае дзірваном няпамяцтва.

Хто злічыць, юлькі ахвярнага агню аднашых хацін, падпаленых карнікамі, уздымалася пад нашым небам за апошнія стагоддзі? Колькі котлішчаў ператварылася ў прысак? Дык навошта пытацца: дзе архівы Яна Чачота? Яна Баршчэўскага? Рамуальда Падбярэскага? Арцёма Вярыгі-Дарэўскага? Вінцэнта Дуніна-Марцінкевіча? Францішка Багушэвіча?... І калі б не ўспаміны паэта Янкі Лучыны

(псеўданім Неслухоўскага Яна Люцьянава; 1851—1897) «З крывавых дзён паўстання» ды Альгерда Абуховіча (1840-1898) — можна было б канстатаваць: з айтчынных мемуараў не ацалела амаль а-ні-чо-га...

Вось адкуль, цяпер чыгачу зразумелая, цікаўнасць да яшчэ аднаго аўтэнтычнага голасу звихурнага XIX стагоддзя. Вось адкуль паўставала ўпартасць і чэрпалася цярпенне падчас расчытання яшчэ аднаго прыватнага Люстрадзёна.

Дзярьюшмалазнанага япіскапа Міхала Галубовіча (імя яго няшмат скажа нават спецыялістам-гісторыкам), з дапамогай якога можам прайсціся па цаліку нашай гісторыі; папрысутнічаць у губеранскім Менску вераснёвымі днямі 1858 года падчас прыезду сюды цара Аляксандра II; сутыкнуцца ўшгодзённых жыццёвых варункх-турботах архірэя з прозвішчам... Багрьма (нашага, таямніча-легендарнага!); паслухаць арыюўвыкананні аўтара «*Літскай шляхты*» — захаваўся ў Адвеле рукапісаў, рэдкіх кніг і старадрукаў Нацыянальнай бібліятэкі Беларусі. Упершыню публічна пра яго прыгадана на старонках другога выпуску сціплага, аднак вельмі інфармацыйна-каштоўнага зборніка «*Здабыткі*», выдадзенага найбуйнейшым кнігасховішчам Беларусі<sup>1</sup>. Галюўны бібліёграф Людміла Станкевіч зрабіла апісанне скарбаў аддзела, падала перадгісторыю іх утварэння: «*Фонд рукапісных кніг і архіўных матэрыялаў аддзела рукапісаў, рэдкай кнігі і старадрукаў Нацыянальнай бібліятэкі Беларусі пачаў фарміравацца з дня заснавання бібліятэкі ў 1921 г. (афіцыйная дата 1922 г.) Асноўнай крыніцай камплектавання сталі закрытыя кляштарныя і царкоўныя бібліятэкі, бібліятэкі гімназій, канфіскаваныя прыватныя калекцыі. Большая частка рукапісаў паступіла з бібліятэк Мінскай і Віцебскай духоўнай семінарыі... Асобныя рукапісы, што знаходзіліся ў складзе кнігазбораў Слуцкай, Мінскай, Магілёўскай гімназій, бібліятэкі Полацкай іезуіцкай калегіі, былі перададзены Нацыянальнай бібліятэцы Беларусі пастановай урадавых*

<sup>1</sup> Станкевіч Л. І. Рукапісны фонд Нацыянальнай бібліятэкі Беларусі як крыніца гісторыі Беларусі // *Здабыткі*: Дакументальныя помнікі на Беларусі. Вып. 2. Мн., 1997. С. 28-36.

*органаў*».

Прыведзеныя звесткі дазваляюць зразумець, як апынуліся тут спецыфічныя дакументы «*па гісторыі каталіцкай, праваслаўнай і уніяцкай цэркваў на тэрыторыі Беларусі [...] Сярод іх прадстаўлены: інвентары Старабыхаўскага манастыра (уладанняў фондушавых, 1758 г. і маёмасці, 1761 г.), Шклоўскага Васкрасенскага манастыра [...]. Кніга ўказаў Юравіцкага рымска-каталіцкага прыхода за 1783—1797 гг. Захоўваецца таксама сёмая частка Дзённіка епіскапа Мінскай епархіі Міхала Галубовіча, якая ахоплівае перыяд 1858—1860 гг. Пра знешні і ўнутраны выгляд Мінскага Екацярынінскага сабора, гісторыю яго стварэння дае звесткі Метрыка сабора, прадстаўленая настаяцелем Смолічам Міканорам 24 сакавіка 1887 г. у Акадэмію мастацтваў Расіі...».*

Хто ж такі Міхал Галубовіч?

Заўзяты кніжнік-даследнік Рамуальд Зямкевіч у вядомым нарысе «*Стары Менску беларускіх успамінах*» (1919—1920) гэтак акрэсліў кола менчукоў — сяброў-знаёмцаў аўтара «*Гапона*»: «У доме Марцінкевіча сабіраліся ўсе інтэлігентныя сілы Менска. Бывалі ў яго бібліёграф і паэт Ігнат Легатовіч, які пісаў і па-польску і па-беларуску, артыста-маляр Ян Дамель, каторы беспадобна рабіў карыкатуры і маляваў тыпы беларускіх сялян, арыгінальны і вельмі фактныгумарыст пан Юрый Кабылінскі, аўтар беларускага зборніка «*Тысяча і адна фацэцыя*», Міхал Галубовіч, епіскап, шчыры і добры беларус, знамяніты кампазітар Станіслаў Манюшка, польскі крытык і пісацель Аляксандр Тышынскі (напісаў цікавыя, дагэтуль не надрукаваныя ўспаміны), граф Канстанцін Тышкевіч з Лагойска, пан Аляксандр Валіцкі, які пісаў па-беларуску пад прозвішчам *Місыюк*, і шмат-шмат іншых»<sup>2</sup>

Адмысловую характарыстыку Міхалу Галубовічу даў архіепіскап Антон Зубка, які кіраваў Менскай япархіяй якраз перад Галубовічам: «*Так как преемник мой минский архиепископ Михаил,*

<sup>2</sup> Пачынальнікі: З гісторыка-літаратурных матэрыялаў XIX ст. / Уклад. Г. В. Кісялёў. Мн., 1977. С. 138—142. (Падрэслена мною. — Я.Я.)

при утонченности вкуса ко всему изящному, со всеми необыкновенно вежливи и хорошо говорит по-польски, то отсюда поляки заключили, что быть не может, чтобы в душе он был москалем и схизматиком. Более умные поляки, видя в архиепископе Михаиле, под польской оболочкой, твердый дух русского православия и тем более считая его для своих видов вредным, желали бы, чтобы место его занял менее опытный, менее знающий поляков. В этих видах, может быть, они исподтишка пустили в ход междурусскими патриотами мнение, что преосвященный Михаил — поляк...»

Паджумоўваючы вышэй прыведзены сведчанні, даследчык Генадзь Кісялёў рэзюмаваў: «Складаны малонак намаляваў Зубко. Ціне прасцей усё тлумачыць беларускасцю Галубовіча, яго няздольнасцю быць ні велікарусам, ні палякам?»

Менавіта публікацыя Г. Кісялёва на старонках шго тыднёвіка «Голас Радзімы»<sup>3</sup>, у адрозненне ад нататкі Л. Станкевіч, была заўважана беларускімі даследчыкамі і стала ці не першапрычынаю з’яўлення персаналіі, хай сабе і запознена, у «Энцыклапедыі гісторыі Беларусі» — толькі шукаць яе належыць не на прозвішча **Галубовіч**, а на літару **М.** (як *Mikhail*; скажам і за гэта «Дзякуй!» айчынным энцыклапедыстам, а найперш аўтарцы артыкула, Алене Філатавай, даследчыцы канфесійнага жыцця нашага мінулага).

«**Міхаіл** [у свеце Галубовіч; 1800, Літоўская губ. — 6(18).3.1881] уніяцкі, потым праваслаўны царкоўны дзеяч. Доктар багаслоўя і царкоўнага права. Скончыў Віленскую галоўную семінарыю. З 1828 інспектар, выкладчык (да 1831) Літоўскай духоўнай семінарыі ў Жыровічах, потым саборны протаірэі і віцэ-старшыня Літоўскай уніяцкай духоўнай кансісторыі, пасля смерці жонкі архімандрыт Быценьскага кляшгара базьпяян. 12.2.1839 разам з іншым вышэйшым духавенствам падпісаў на Полацкім царкоўным саборы 1839 Саборны акт аб скасаванні Брэсцкай уніі 1596 і далучэнні уніяцкай царквы да

<sup>3</sup> Кісялёў Генадзь. Дзярыш Міхала Галубовіча // Голас Радзімы. 1998. 29 кастр., 5 лістап.

праваслаўя. З 1839 епіскап пінскі (з 1840 наз епіскап брэсцкі), з 1848 епіскап, з 1853 архіепіскап мінскі. З 1868 па-за штатам. Апошнія гады правёў у Жыровіцкім Свята-Успенскім мужчынскім манастыры. Аўтар перакладу на польскую мову праваслаўнага катэхізісу, пашыранага сярод былых уніяцкіх святароў, якія не ведалі або дрэнна ведалі рускую мову (1841)»<sup>4</sup>. Надалей беларускія энцыклапедысты маюць поўнае права падаваць персаналію алфавітна -- на прозвішча Галубовіч.

Вось таму немалы інтарэс да нататак япіскапа прадэманстраваў Г. Кісялёў, досыць падрабязна пераказаўшы іх змест. Знаёмычы чытачоў «Голас Радзімы» з дзярышошам, даследчык напрыканцы выказаў пажаданне: «У сваім дзёніку Міхал Галубовіч паўстае неардынарным чалавекам з шырокімі культурнымі інтарэсамі і сувязямі. Добра было б з цягам часу выдаць гэты помнік нашай даўніны ці хаця б найбольш цікавыя мясціны з яго ў беларускім перакладзе».

Першым крокам у гэтым напрамку стала публікацыя археаграфічнай крыніцы ў часопісе «Польмя» (2001, N 4. С. 169-193; *Прадмова, пераклад, заўвагі, археаграфічная апрацоўка і публікацыя Язэпа Янушкевіча*). Розначытанні адносна пальмянскай публікацыі ў нашым выданні прыгадваюцца не заўсёды; найбольш, калі яны закранаюць факталагічны бок. Гэтаксама які розначытанні ў публікацыі выгрымак з дзярышоша, здзейсненай Генадзем Кісялёвым (прыкладам, у шго тыднёвіку мясціну «...*Еўропа падумае яшчэ аб утварэнні дзяржавы паміж Нёманам і Расіяй*» належыць чытаць «*Еўропа падумае пра ўтварэнне дзяржавы паміж Германіяй і Расеяй*» і г.д.).

Шмат каштоўных звестак утрымлівае дзярышош М. Галубовіча пра культурныя гнёзды не толькі Меншчыны, але і Берасцейшчыны, Гомельшчыны — усёй краіны з яе галерэямі, каштоўнымі

<sup>4</sup> Філатава А. Міхал (у свеце Галубовіч) // Энцыклапедыя гісторыі Беларусі. Мн., 1999. Т. 5. С. 213.

мастацкімі зборамі (цяпер цяжка паверыць, што дзесь на Мазыршчыне можна было спаткаць копію «*Мадонны*» Мурыльды інш.).

Рарытэтная крыніца прыпадывае заслону над механізмам укаранення праваслаўя ў нашым краі пад шчодрым (непрываным, пільным) патранажам акупацыйнага рэжыму. Вось адно са сведчанняў «кампрамісу» — езуцкага гандлю праваслаўнага архірэя ў далёкіх, цяпер ужо памежных з Расеяй, Хвойніках-Хойніках: «*Пасля імшы ў царкве паехалі мы агледзець фамільную магільную капліцу. Прозар просіць дазволу ўзвесці алтар для жалобнага набажэнства. Я згадзіўся з умовай, каб на працягу 15 гадоў вымураваў царкву. Ён напросіў часу на роздум*»).

Што ж, *cuius regio, eius religio*<sup>5</sup>... Цяпер там ужо няма ні тых родавых пахаванняў, ні саміх маёнткаў, а нашчадкі даўно пакінулі непрыветлы край.

Напрыканцы складальнік не можа не выказаць шчырую падзяку шэрагу асобам. Найперш загадчыцы Адзела рукапісаў, рэдкіх кніг і старадрукаў Нацыянальнай бібліятэкі Беларусі сп. **Тацяна Рошчынай** за магчымасць займець мікрафільмакштоўнай крыніцы, супрацоўніку Адзела рукапісаў Нацыянальнай бібліятэкі ў Варшаве **Анджэю Кашлею** (*Andrzej Kaszlej*) за дапамогу ў працы над польскамоўнай часткай гэтага выдання.

Асабліва падзяка — **Яніне Кісялёвай**, рэдактару не толькі беларускага перакладу, але і адмысловаму археографу. Без яе дапамогі шмат якія мясціны аўтэнтэка, не расчытаныя нават варшаўскімі калегамі, такі засталіся б закупураванымі.

Напрыканцы таксама належыць згадаць, што гэтае працаёмкае даследаванне — *тэксталагічная падрыхт* оўка польскамоўнага арыгінала, археографічная апрацоўка, пераклад, каментар і іншамоўнай крыніцы XIX стагоддзя і выданне — запланавана як частка мерапрыемстваў да 200-годдзя з дня нараджэння класіка нашай літаратуры Вінцэнта Дуніна-Марцінкевіча (1808-1884) і здзейснілася намаганнямі Адзела Археаграфіі Беларускага наву-

<sup>5</sup> Чья ўлада — тых ірэлігія (лац.).

кова-даследчага інстытута дакументазнаўства і архіўнай справы (БелНДІДАС), а таксама Археаграфічнай камісіі Дзяржжамархіва Беларусі.

### Асноўныя прынцыпы публікацыі тэксту

Паколькі мемуары напісаны па-польску, яны ўзнаўляюцца з захаваннем практычна ўсіх моўных асаблівасцяў — як і належыць пры публікацыі арыгінала. Дзеля захавання перадачы аўтэнтэчнасці запісаў, вонкавых асаблівасцяў, усе інішамоўныя мясціны пакінуты ў арыгінале і выдзелены курсівам (зазвычай, гэта мясціны напісаныя па-расейску). У асноўным тэксце таксама вылучаны (у квадратных дужках курсівам) раскрытыя скарачэнні, ініцыялы і г.д. Узнаўляюцца некаторыя праўкі (закрэсленні — калі іх удалося адчытаць; найбольш істотныя з закрэсленняў перададзены ў ламаных дужках: <Sprawie>; <do Słucka>). Калі публікатар не ўпэўнены ў слушнасці расчытаных мясцін або аднаўленні скарачэнняў, такой мясціне спадарожнічае пыталынік у квадратных дужках («спявак Wurdsmier[?], «ад Сасн[оўскай?]»).

Вельмі часта на маргіналі дзённіка архіепіскапа падае свае асаблівыя загаловак прамінулага дня. У публікацыі аўтэнтэка такія мясціны пададзены ў падраджовых заўвагах, а ў перакладзе яны ставіліся на самым пачатку ў квадратных дужках (перад датай) і вылучаліся курсівам; пры гэтым усе скарачэнні ўзнаўляюцца.

Падкрэсліванні ў аўтэнтэцы і перакладзе захаваны. Захавана таксама рознанапісанне (найчасцей прозвішчаў, згодна арыгіналу: «Jenerał Stade nie był»; «Bodaj że Sztaden ożeni się»).

У перакладзе пропускі арыгінала звычайна не агаворваюцца (паколькі гэта зроблена на пачатку, пры публікацыі аўтэнтэка). У квадратных дужках публікатарам узноўлены некаторыя прозвішчы (калі дакладна вядома, пра каго ідзе гутарка або хто займаў пэўную пасаду), іншыя прапушчаныя словы па сэнсу.

У перакладзе значная (але далёка не ўся) частка скарачэнняў, гэтак характэрная для дзённікавых занатавак, уніфікуецца: *C[e]pf*

*ада]* — *Серада*; *С[анкт]-П[ецяр]бург*а (*СПБурга*) — *Санкт-Пецярбург*, *Архім[андрыт]* — *архімандрит*, *біскуп]* — *біскуп*, *дыяк[ан]* — *дыякан*, *мітрап[аліт]* — *мітрапаліт*, *п[аве]т* — *навет* інш. — паколькі арыгінал друкуецца побач. У перакладзе пераважна адпостроўваюцца тыя моманты скарачэнняў, раскрыццё якіх можа апынуцца небясспрэчным («Да прыезду Цеханавецкай цал[аваў] М[арыю]»).

Надпісы ўгары, напачатку прапушчаныя аўтарам Дыярыюша і дапісаныя пазней, зазвычай іншым, драбнейшым почыркам, у польскім аўтэнтыку падаюцца ў падрадкавых заўвагах або адмыслова агаворваюцца. У перакладзе ж на гэтыя мясціны дадатковая ўвага не фіксуецца. Гэтакасама ў перакладзе не адпостроўваюцца захаваныя ў польскім аўтэнтыку «еры» «яці» пры цытаванні расейскамоўных цытат (*онь*; *сь*; *ответъ*; *Чтение Евангелии*). У паасобных мясцінах, дзе публікатар адчуваў хібнасць свайго перакладу, у квадратных дужках ставіўся пытальянік [?].

У арыгінале папраўлена напісанне некаторых польскіх слоў, каб не выглядала археаграфічнай непісьменнасцю (*nagorze* — *na górze*; *mysl* — *myśl*; *polakow* — *polaków*; *śniadanie, sniedanie* — *śniadanie*; *sadze* — *sądze*, *zas* — *zaś*), але пакінуты выпадкі напісання *Gymnazium, Katechyzm, mroz, osob, płod, rozwodka, szkolki, wiazor, wzor* etc. як магчымая форма быгавання ў мясцовай мове. Звычайнае шматкроп'е ў тэксце — аўтарскае. Гэтакасама і простыя дужкі пакінуты, як у арыгінале. Знакі прыпынку пастаўленыя згодна сучаснай арфаграфіі. Разам з тым, у арыгінале захаваны і некаторыя аўтарскія знакі прыпынку.

Купюра тэксту [...]. — квадратных дужкі з шматкроп'ем. Колісь яны ўжываліся найперш як слынная цэнзарская купюра — пагрозівая ценя учэпістай рукі тагалігарызму, пільнага і дэлагічнага дыктату. Сёння купюры ўжываюцца пераважна з іншых прычын: маральных (у шырокім значэнні, нейкая «салёнасць» ці іншая непрыстойнасць). Але пры навуковай публікацыі старажытных наратыўных крыніц гэта зазвычай знак «*паразы*»: няздольнасць гісторыкаў-архівістаў, даследчыкаў тэкстолагаў расчытаць нейкі выраз.

У аўтографе архіпіскапа М. Галубовіча нечытальных мясцінаў (выпадкаў «фіяска» аўтара-складальніка як археографа) хапае. Зрэшты, без лішняй здаволенасці, памінаючы словызахаплення польскіх калег, як на такі невыразны почырк, гэтых выпадкаў адносна няшмат.

\*\*\*\*\*

Ацалелыя ў віхуры стагоддзяў дзённікавыя запісы архірэя Міхала Галубовіча за 1858—1860 гады, як мала які гістарычны дакумент, узнаўляюць перад намі пэўныя абрысы той, ужо далёкай, эпохі XIX стагоддзя.

Упэўнены, да гэтай унікальнай археаграфічнай крыніцы ў будучыні звернецца не адно пакаленне гісторыкаў, этнографікаў, мастацтвазнаўцаў, літаратуразнаўцаў — проста дапытлівых чытачоў.

I, відавочна, не толькі беларускіх.

Ракаў, 2002



### Pamiętnik z lat 1858-1860

Czy często, drogi Czytelniku, zdarza ci się czytać o tym, jak arcybiskup uczynił generał-gubernatora... rogakcem?! Wątpię, byś przypominał sobie taką historię...

A przeczytać o tym w pamiętniku, który nieomal zapomniany, przetrwał w rękopisie półtora wieku, to już doprawdy ewenement. Przetrwał, ściśle mówiąc, tylko niewielki fragment *Diariusza* - jego siódma część - pisany w tajemnicy, częściowo nawet szyfrem, w zaciszu własnego gabinetu-celi, lub w rytm kopyt rozstawnych koni, które woziły arcybiskupa po jego niemałej metropolii. Wszak do parafii najwyższego prawosławnego hierarchy guberni mińskiej w połowie XIX wieku należały nawet Pińsk, Homel, Chojniki («*Жółтнім крокіем ядэ до Рэчыцы...*»).

Dlatego notatki arcybiskupa Michała Hałubowicza stanowią bezcenne źródło nie tylko dla naukowców, ale też krajoznawców. Zamieszczony w *Diariuszu Indeks miejscowości* rejestruje około 250 pradawnych nazw naszych miast i miasteczek, wsi i wioseczek, folwarków i zaścianków. Co więcej, jestem pewien, że w następnych wydaniach przedstawione teraz po raz pierwszy Czytelnikowi te nieznanne świadectwo XIX wieku wzbogaci się jeszcze o niejedną poprawkę błędnie odcyfrowanych nazw, jak też i o niejedno uściślenie biograficzne, dotyczące jego bohaterów (w *Indeksie nazwisk* Czytelnik znajdzie ponad 650 pozycji). Nawiasem mówiąc, żadne ze współczesnych białoruskich wydawnictw encyklopedycznych nie zamieszcza biografii wielu osób wymienionych w *Dzienniku* – takich chociażby Pruszyńskich. A przecież osobistości o tym nazwisku w samym tylko XIX wieku liczono na ziemiach białoruskich na dziesiątki.

Kiedy rozpoczynałem pracę archeograficzną, niepokoiło mnie jednak raczej co innego: czy wypada wystawiać na osąd opinii publicznej intymne fragmenty burzliwego życia takiej nieprzeciętnej

postaci, jaką był Michał Hałubowicz? Być może należało raczej pozostawić jego notatki w zapomnieniu, nie stawiając samego siebie przed moralnym wyborem: drukować – nie drukować? Ukryty jest wszak przed okiem ciekawskich już przez nieomal stulecie intymny sztambuch nieśmiertelnego Maksyma Bahdanowicza (1891-1917), autora «*Вянка*» (*Wieńca*) i niedoścignionej «*Пагоні*» (*Pogoni*). Podobnie w archiwum Muzeum Etnograficznego w Krakowie spoczywają *Sprośne Białoruskie piosenki z pow. Święciańskiego gminy Wiśniewskiej* - zapisy folklorystyczne Adama Hurynowicza (1869-1894), znalezione tam przeze mnie dziesięć lat temu. W obydwu wypadkach (podobnych przykładów można zresztą przytoczyć więcej) w żaden sposób nie pomogłoby wycięcie pikantnych, intymnych momentów. Trochę inaczej jednak ma się rzecz z treścią *Diariusza* arcybiskupa Hałubowicza.

Co więcej - cóż mi po niegdysiejszym śniegu na rodzinnym zagonie? Cóż mogą mnie obchodzić postacie przedstawicieli zaborczego reżimu, których nasyłano z Petersburga, Moskwy, Tambowa, Połtawy, itp., itd., żeby zarządzali “nowo przyłączonymi obszarami”? Konstanty Kalinowski powiedział o nich przecież: “A urzędnicy moskiewscy - to jeszcze jedno dobrodziejstwo. Czytałem w książkach, iż jest na świecie jakaś szarańcza, która kiedy gdzieś się zjawi, całą trzodę w oborze wyniszczy. Mamy, bracia, gorszą jeszcze niż ta szarańcza, są to urzędnicy moskiewscy ze swą «prawdą» i «sprawiedliwością», są oni ludźmi bardzo zdolnymi, jak to po moskiewsku «*праворныя*» [sprytni, przebiegli, cwani], potrafią tak wylizać człowieka, że z ich rąk się wyjdzie gołym, jak matka urodziła...». Z jego myślą współbrzmi zresztą i memuarysta: “*Trocha ruskich, prócz Półkownika] Bielajewa - ludzie niemoralni! Czy doczekamy się lepszych czasów!*».

Mimo wszystko nie mogłem zlekceważyć tak cennego źródła. Ponieważ w rozpoczętym przeze mnie Pentalogu «*Biały łabędź na polu czerwonym*» (Życiorys Wincentego Dunina-Marcinkiewicza) po kilku latach od zakończenia tej części *Diariusza* na głowę generał-gubernatora Kellera (aż chce się dodać «rogatą») słynna Kamila Marcinkiewiczówna (1835 - początek XX w.), córka Wincentego Dunina-Marcinkiewicza, wyleje wiadro nieczystości. Zrobi to z okna celi, gdzie była więziona za udział w patriotycznych mani festacjach w

Mińsku i za pomoc polskim «buntownikom», uczestnikom warszawskich antycarskich protestów w 1861 roku, których więziono etapem przez Mińsk i Moskwę na Syberię.

Cóż tak naprawdę wiemy o tej epoce? Kto zliczy, ile ofiarnego ognia wypaliło się próżno pod naszym niebem w ciągu ostatnich wieków? Po cóż pytać, gdzie się podziały archiwa Jana Czeczota, Jana Barszczewskiego, Artemiusza Weryhy-Darewskiego, Władysława Syrokomli, Wincentego Dunina-Marcinkiewicza, Janki Łuczyny, Franciszka Bahuszewicza? Gdyby nie notatki Olgierda Obuchowicza (1840-1898), można byłoby skwitować: nie ocalało prawie nic.

A zatem musi być zrozumiałe zainteresowanie jeszcze jednym autentycznym głosem z burzliwego XIX wieku, jeszcze jednym osobistym zwierciadłem epoki, które pozostało w języku polskim po Michale Hałubowiczu - jednym z najwyższych hierarchów prawosławnych na ówczesnych «terytoriach przyłączonych». *Encyklopedia historii Białorusi* (słowa Aleny Filatowej) pisze o nim, co następuje:

“Michał (świeckie nazwisko Hałubowicz), ur. w 1800 r. w guberni litewskiej, zm. 6 (18) marca 1881 w Żyrowicach. Działacz unicki, następnie prawosławny. Doktor teologii i prawa kościelnego. Absolwent seminarium w Wilnie. Od 1828 inspektor i wykładowca (do 1831) Litewskiego Seminarium Teologicznego w Żyrowicach, następnie protojerej soboru i wiceprezes Litewskiego Unickiego Konsystorza Teologicznego. Po śmierci żony archimandryta klasztoru bazylianów w Bycieniu. 12 lutego 1839 r. wraz z całym gronem wyższego duchowieństwa podpisał na połockim soborze kościelnym akt o zniesieniu Unii Brzeskiej z 1596 r. i przyłączeniu kościoła unickiego do prawosławia. Od 1839 biskup piński (od 1840 zwany biskupem brzeskim), od 1848 biskup, od 1853 arcybiskup miński. Od 1868 r. na emeryturze. Ostatnie lata spędził w Żyrowicach, w klasztorze Swiatouspieńskim. Autor przekładu (1841) na język polski prawosławnego katechizmu, popularnego wśród byłych kapłanów unickich, którzy nie znali języka rosyjskiego lub znali go źle”.

*Diariuszem* biskupa zainteresował się Hienadz Kisialou, przekazując jego treść w jednej ze swoich publikacji.<sup>1</sup> Zapoznając czytelników z notatkami memuarysty, wyraził życzenie: “Michał Hałubowicz jawi się

<sup>1</sup> Кісялёў Г. Дыярыуш Міхала Галубовіча // Голас Радзімы. 1998. 29 кастр., 5 ліст ап.

w swoim *Dzienniku* jako nieprzeciętny człowiek o szerokich zainteresowaniach i kontaktach kulturalnych. Dobrze byłoby opublikować ten zabytek naszej przeszłości, lub przynajmniej jego najciekawsze fragmenty, w przekładzie białoruskim”.

Pierwszym krokiem w tym kierunku stała się publikacja w piśmie «Połymi a» («Польмя»). 2001. Nr 4. S. 169-193; wstęp, przedmowa, przekład, uwagi, opracowanie archeograficzne i redakcja Jazepa Januszkiewicza). Obecnie nie tylko białoruski, lecz także i polski Czytelnik otrzymuje możliwość zapoznania się z oryginalnym źródłem w całości.

Autor opracowania pragnie serdecznie podziękować osobom, które udzielały mu swojej pomocy. Przede wszystkim kierowni czce Działu Rękopisów i Starodruków Biblioteki Narodowej Białorusi, Pani Taćcianie Roszczynej, za wykonanie i udostępnienie mikrofilmu tego cennego źródła oraz pracownikom Zakładu Rękopisów Biblioteki Narodowej w Warszawie, Pani Maryli Wrede i Panu Andrzejowi Kaszlejowi.

Szczególne podziękowania składam Pani Janinie Kisialowej, nie tylko redaktorce białoruskiego przekładu, ale i wysokiej klasy archeografowi. Bez jej pomocy liczne fragmenty dokumentu, nie odczytane nawet przez warszawskich kolegów, pozostałyby dla Czytelnika niedostępne.

#### Najważniejsze zasady redakcji tekstu

W redakcji *Diariusza* w języku oryginału (po polsku) zachowano w zasadzie wszystkie osobliwości językowe, zgodnie z wymaganiami tego typu edycji. Wtręty obcojęzyczne (w większości rosyjskie) oznaczono kursywą. Kursywą [w nawiasie kwadratowym] wyodrębni ono również skróty, inicjały itd. Uwzględnione w tekście skreślenia autorskie, które udało się odczytać, oznaczono < > - nawiasem łamanym (np. <do Słucka>).

Arcybiskup często notował na marginesach nadawaną mijającym dniom swoistą nazwę. Wydawca umieszcza ją w nawiasie kwadratowym przed datą i wyodrębnia kursywą, przy czym rozwiązuje wszystkie skróty. Autorskie podkreślenia, zarówno w oryginale jak i w przekładzie, zostały zachowane. Zachowane są również autorskie warianty ortograficzne (dotyczy to najczęściej pisowni nazwisk:

*Oskirka - Oskierka, Stade - Sztaden).*

W białoruskim przekładzie znaczna część skrótów (choć nie wszystkie) - tak charakterystycznych dla zapisów pamiętnikarskich - została rozwinięta, np.: *S[ankt]-P[eters]burg - Санкт-Пецярбург, Archym[andryta] - архимандрыт; Bisk[up] - біскуп, Mitrop[olita] - мітрапаліт, P[an] - спадар*. Pozostawiono natomiast te, których odczytanie może jeszcze budzić wątpliwości («Do przyjazdu Ciechanowieckiej ca[lowalem] M[arie]»).

Nawias kwadratowy z wielokropkiem [...] zastosowano dla oznaczenia usuniętych fragmentów tekstu - są to miejsca, których nie udało się odczytać. Jest ich dość dużo - chociaż, z drugiej strony, znaczną ilość nieczytelnych fragmentów udało się wydawcy odcyfrować.

Zwykły wielokropek i nawiasy znajdujące się w tekście pochodzą od autora. Jego dopiski, nanoszone na pierwotny tekst *Diariusza* zazwyczaj drobniejszym pismem, są w polskim oryginale umieszczane w przypisach na dole strony lub omawiane osobno. W tekście polskim dostosowano do współczesnej normy ortograficznej pisownię niektórych wyrazów, aby nie sprawiały wrażenia błędów archeograficznych, np.: *na gorze* - na górze, *mysl* - myśl, *polakow* - polaków, *śniadanie, sniedanie* - śniadanie, *sadze* - sądze, *zas* - zaś. Pozostawiono jednak takie przypadki, jak np.: *Gymnazium, Katechizm, mroz, osob, płod, półkownik, rozwodka, szkolki, wieczor, wzor* jako formy charakterystyczne dla miejscowej polszczyzny. Interpunkcję uwspółczesniono, zachowując zarazem niektóre znaki przestankowe pochodzące od autora.

Na zakończenie trzeba powiedzieć, że niniejsze przedsięwzięcie -- teksto logiczne przygotowanie polskiego oryginału, opracowanie archeograficzne, przekład, komentarz do innoży cznego XIX-wiecznego źródła i jego publikacja -- zostało podjęte z okazji 200-lecia urodzin klasyka literatury białoruskiej Wincentego Dunina-Marcinkiewicza (1808-1884) i dokonane wysiłkiem Działu Archeografii Białoruskiego Instytutu Naukowo-Badawczego Dokumentów i Archiwaliów oraz Komisji Archeograficznej Komitetu do spraw Archiwów Republiki Białoruś.

Serdecznie dziękuję Państwu Janinie i Henadziowi Kisiałow om oraz Zdzisławowi Sićce z Mińska, a także Andrzejowi Kaszlejowi i Henrykowi Lulewiczowi z Warszawy za pomoc w odczytaniu niektórych fragmentów oryginału.

\* \* \* \*

Rękopis *Diariusza* arcybiskupa Michała Hałubowicza przechowywany jest w Dziale Rękopisów i Starodruków Biblioteki Narodowej Białorusi; sygnatura 09 1/203. *Дзённякі [Галубовіч Міхал]. Мінск, 1858—1860; Rękopis (22 x 18); 111 ark; Charakter pisma jednej osoby; Język polski. Zeszyt stanowi siódmą część pamiętnika, który M. Hałubowicz prowadził dość starannie przedłuższy czas.*

*Przekład: Jerzy Waszkiewicz*

*Redakcja: Anna Engelking*

## Dzienniki

Michała Hałubowicza

### Rok 1858 <sup>1</sup>

W Imię Ojca, i Syna i Ducha S[więte]go.

Boże! miłosierdziu i łasce Twojej polecam się na zaczęty rok. Błogosław mię na pocziwe, rozumne i użyteczne życie!

*Sr. 1.* Służyłem w wielkiej cerkwi z powodu wielkiego zebrania narodu. Ręce moje, a mianowicie średni palec na lewym ręku, srodze cierpiał od chłodu. Pomagała mi mufta, wczoraj przyniesiona v[ice]-Gubernatorem od Bućkowej.

Przyjmowałem — było śniadanie z szampańskim.

Generał Stade nie był<sup>2</sup>.

Jelinowski otrzymał z Kijowa wiadomość, że Metropolita Filaret umarł. To mię zmitrężyło. Daj Boże, aby Metropolita Wileński nie zechciał przemieścić się do Kijowa. Zresztą — wola Boża!

*Po. 6. Крещенне.* Mimo 8 st[opni] mrozu z rana i mimo chorego palca na lewym ręku, dosyć znośnie się odbyło. Ludu było tysiącami. Był obiad dla duchownych. Nadal należy wszystkich a wszystkich asystujących duchownych — kapłanów do siebie, a diakonów do Ekonomia prosić.

*Wt[orek]. 7. E[ustachy]* Prószyński mówił mi, iż postrzega się jakieś knowanie russkich — ogólne nieukontentowanie i paszkwilowanie Ces[arza]. Że interest emancypacji przeniesiony był do Rady Państwa; że na *обучень собранію* pod prezydencją W[ielkiego] X[ięcia] Konstantego, było 18, z tych 4-ch tylko było za, reszta przeciw. Że Cesarz zdanie tych 4-ch utwierdził. Na koniec, że Ruscy niezmiernie łają Polaków, twierdząc, że oni to p[rzez] zemstę wywołali tę sprawę i dali przykład.

*Po. 8. A[leksander]* Sosinowski z 8-go stycz[nia] uwiadomiał mię, że Justyna Pajewska i żona jego obłożnie chore, prosił, aby wysłał im pieniędzy, gdyż każda wizyta doktora kosztuje mu po 12 r[ubli].

Dzisiaj wysłałem mu pocztą, a) 20 r[ubli] dopłatki do 4-ch rat Pajewskiej 20 r[ubli], tak że wyniesie 120 r[ubli] i na ratę Lutego wysłałem 30 r[ubli], a dla żony Sosinowskiego posłałem 20 r[ubli] — wszystkiego 70 r[ubli].

*Wt. 14. P. Wolski*, kuzyn Mieczysława Ślizienia, z rekomendacji ostatniego, wczoraj zaczął skulptować na glinie medalion ze mnie.

Zawitniewicz, diaczek Niehniewicki, co się prosi w diakona do Kajdanowskiej cerkwi, otrzymał polecenie od Sosinowskiego, aby zabrać Pajewskich dla odwiedzenia w Lubczu obłożnie chorej matki. Biedna kobita; od urodzenia niedoznała radości! A przecież dobra i niegłupia!

Smorodski powyciskał herb mój na listy. Ładnie to; lecz wątpię aby się trzymało złoto.

Cz. 16. Nowy żandarmski sztaboficer podpołkownik Renchard, pierwszy raz był u mnie.

So. 18. Otoż przez głupstwo i biedy sobie narobiłem. Wczoraj, będąc w Pustyni, wyszedłem z pokoju, w podrażniku tylko, do krynicy i tam wypilem dwie szklanki wody — z tego dostałem bolu pod sercem i kaszlu.

Pani Łykowa, matka Soleckiej, z dwoma córkami (starsza garbata) i z synem ułanem była u mnie na herbacie. Tytułuje siebie Jenerałową, mąż jej komissionerem w Wilnie.

Po. 20. Wczorajszej nocy śniło mi się, że był na pogrzebie jakiejś kuzyny; że dla siebie własnoręcznie grób odmierzał. Bog wie, jak ma się biedna siostra moja J. Pajewska. Synowie jej jeszcze nie wrócili.

Wieczorem był u mnie X[iądz] B[iskup] A[dam] Wojtkiewicz.

Objasniał się na ofic[jalne] zapytanie moje: *съ ego ли ведома и утверждения Р.К. Консистория дала <дерзкий> отречательный[?] ответ и не намерен ли онъ унять свою Консисторию.* Kończyliśmy *личнымъ объяснениемъ.*

Dzisiaj tedy po trzeciej Piknik, pod promotorstwem Półk[ownika] Bielajewa, wielką czeredą, z muzyką na przeciw pojechał do Pustyni. Jak się tam i jak długo bawili — dowiem się od Nikołaja i Konstantego. Łuczyńskim dałem wozek podróży. Chrczanowiczom lepsze sanie, a Okuliczom zielone sanie z końmi.

Wyjechali, jak powiedział Konstanty, po pierwszej z północy i wybornie się bawili. Generał Stade wszystkich zabawił i śmieszył tańcem *Gross Fater.*

Wt. 21. Konstanty powiedział mi: w mieście gadają, że Arseni Ar[cy]b[iskup] Warszawski przemieszczonym będzie do Kijowa, a ja do Warszawy.

N. 26. Na obiedzie zapustowym dzisiaj miałem 17 osob, prawie wszyscy swoi, prócz Miecz[yśława] Ślizienia i rzeźbiarza. Z bliższych. Sosnowska, Wasiliewa — na czasach. A. Wrońska, Helena Sawiczówna, Konst[anty] Jankowski, Wład[yśław] Tupalski, Henr[yk] Wroński, Onacewicz, A. Koniuszewski, Smorodski, Prot[ojerej] Prorwicz, X[iądz] Falewicz z Cytwy, nowoposwie[cony] Czechowicz.

Wieczorem ze Szejderową, Oziębłowską i Marią Busz; na herbacie było 20 pensionerek.

Po. 27. Wieczorem na herbacie miałem Jenerała Stade z żoną i wychowanicą *Екатерин[оу] Иван[овной]*, <Spasewi>. Adjutant Matweew z żoną, Spasewiczowa z córką, Okuliczowa z 5-<sup>a</sup> dziećmi, Chrczanowiczowie z Ludką i Łazarewa.

Wt. 28. E[ustachy] Prószyński był u mnie na obiedzie, dał 6 1/2 r[ubli] na wypisanie nasion z Rygi — bawił całe półdnia. Ode mnie poszedł do Kostrowickich na bal. Ja nie pojechałem — dla ciasnoty.

Sr. 29. Paro-końmi w ziel[onych] sankach z Pawłem, a jednym koniem Koniuszewski z Nikołajem, po obiedzie, o 1-<sup>ej</sup> pojechaliśmy do Sołodzieniewicz. Jechaliśmy tylko 4 1/2 godziny. Zastaliśmy Ar[cy]b[iskup]a obwiązanego, chorego na fluxię w uchu i w zębach. Zdaje się, że radzi nam byli.

Cz. 30. Po obiedzie — Pawła wyprawiłem do Hajan, a mnie z Konst[antym] dali jednokonne saneczki do Hajan. Jeśli by się zdarzyło kiedyś znowu pojechać zimą — to lepiej jechać jednokonnymi saneczkami.

Wczoraj otrzymałem list od Metropolity — z uwiad[omieniem], że nie pojedzie do Mira.

Pi. 31. Zaproszony byłem na herbacie u Smotr[itelej] wojen[nego] hoszp[italu] Krywoszejewych na herbacie. Przyjechał i X[iądz] B[iskup] Wojtkiewicz z którym odjechałem do domu. Przyjemnie zabawiliśmy się. Córki Aleksandra i Masza śpiewały z akompan[ia mentem] Krzyżanowskiego. Krywoszejew deklarował zrobić dla mnie parusinową pałatkę i krzesło do drzemania.

Prot[ojerej] Prorwicz mówił mi, iż Szklarewiczowa przysłała 100 r[ubli] dla Perespeńskiej Cerkwi, aby się pomodlono przed obrazem M[atki] B[oskiej] za zdrowie Szklarewicza; dzisiaj zaś rozpuszczono pogłoską, że Szklarewicz zmarł.

Umarła siostra moja Justyna Pajewska w Lubczu u Sosinowskich.

Zwłoki Justyny Pajewskiej pochowane *въ Войновской церкви, приписаной къ Любчанской*<sup>3</sup>.

## Luty

So. 1. Piotr Orda był u mnie; on przyjechał dla licytowania majątku Łęskiego<sup>4</sup> Czerwiszcze. Orda b[ardzo] wiele ma doświadczenia i zdrowego rozsądku.

Zaproszony byłem na obiedzie u Hülferdyngow. Obiady ich zbyt są obfite i karmiące. On karesuje się, i żąda, aby go Rossetomu

rekommendować. Zresztą Hülfending potrzebny dla Konstantego.

N. 2. Służyłem w Soborze. Sosłużywcy byli u mnie na obiedzie.

Na obiedzie byli też P. Piotr Orda i Łuczyński. Pierwszy jadł rybne potrawy, a mięsnych nie chciał. Ordzie ofiarowałem mój medalion.

Wieczorem byłem na herbacie u Łuczyńskich i bardzo przyjemnie zabawiłem się.

Prokurator Łuczyński mówił mi, iż Strannolubski podał się do odstawki, a drugą nowiną nowość, iż W[ielki] X[iąże] *Николай Николаевич* odprzedać chce swoje Borysowskie majątki. Nacieszył się! Otoż i po projekcie murawania cerkwiów i zakładania szkółek!

U Samczyka chrzciny.

Po. 3. Oczekują *ном[оучника]* gubernatora Rossetego. Coś przeczuwam, iż on nastrojonym będzie p[rzez] Puszczynow przeciwko mnie.

Wczoraj otrzymałem z SPBurga list Archimand[ryty] Pawła (Dobrochotowa), wezwanego *на очередное слушание*. To mu pomoże.

Sr. 5. Służyłem przeźdeoświaszcz[enie] *въ приделе*. Przy wychodzie z Soboru V[ice]-Gubernator Branczaninow powiedział mi, iż otrzymał z SPBurga wiadomość, że Rosset zaliczony do Ministerstwa Wojny, nie będzie w Mińsku Gubernatorem; kto zaś będzie — dadzą znać. Ja myślę, czy nie Puszczyń! Ja niechciał bym tego. Szkoda Rossetego.

Prot[ojer] Prorwicz przyniósł mi dla pokazania panagie, zapisaną s.p. Metr[opolitem] Nikanorem dla Mińskiej Katedry. Obrazek jej popiersie kamelii, oprawa złota, w kształcie gwiazdy z białych topazów, i kształt krzyża z akwamarynow. W Koronie takież kamień. Łańcuszek ameliowany. Oceniona w 300 r[ubli]. Kazałem łańcuszek skrócić, i będę jej używał, a krzyż oddam Pińskiemu klasztorowi.

Cz. 6. Pierwszy mroz tej zimy — 20 °C. <sup>5</sup>

Pi. 7. Kupiłem u Ajzenstadta siniawe konserwy ze stalową cienką oprawą i w okulary Petersburgskie 1855 r[oku], kupione p[rzez] Puszczynow, podebrałem u Ajzenstadta *convexy* siniawe. Za konserwy i za szkło zapłaciłem 4 1/2 r[ubli]. Szklą Puszczynowskie schowałem do późniejszego, jeśli Bóg pozwoli, użycia.

Wczoraj wrócili z Lubcza Grzegorz i Michał Pajewscy — smutną przywieźli wieść o śmierci Matki 31 dnia stycznia. I tak zakończyła drogę ziemną, na której od kolebki do grobu niedozała radości — niedostatek i choroby ciągłymi jej były towarzyszami. Szczere przywiązanie do mnie

napelniało jej serce od dzieciństwa — Uspokoj ją Boże! przyjęciem do chwały swojej, a mnie błogosław wywdzięczyć się jej przystrojeniem jej synów.

So. 8. Łazarew wrócił z SPBurga — smutny odgłos stolicy o C[esarzu] A[leksandru] przywoził: że C[esarz] poluje, pije, gra w karty i t[ak] d[alej] i t[ak] d[alej]. Że w niczem niemasz systemy i tołku. Boże zbaw Ojczyznę naszą i sławianszczyznę.

Łazarew upewnia, że na oddanie Wołkowszczyzny zgadza się Ministr i Towarzysz. Że Łazarowi dodano do pensii 800 r[ubli]. Że panagie zakazał dla mnie. Że widywał się z Rossetym — on się wybierał do Mińska, lecz gdy się odkryło miejsce w wojennym Ministerstwie, to odprosił się od Mińska z powodu, że tu niema doktorów, którym by mógł zaufać. Na ostatek, że Korf oświadczył, iż prosić będzie W[ielkiego] X[ięcia] *Николая*, aby tu naznaczono dobrego Gubernatora. Daj Boże!

### Marzec

Po. 3. Otoż, dzięki Bogu! jestem w domu. Dostyc pomyślnie odbyłem podróż do Słucka, Mozyra i Pińska.

Wyjechałem 13 Lutego, w wozku 4-ch kon[nym], a Smorodski z Andrzejem parą, swemi końmi do Samochwałowicz i Rusinowa do Uniechowskich na obiad, gdzie znalazłem młodych Prószyńskich. Z tąđ końmi Uniechowskiego do Jezior — a stąd<sup>6</sup> do Pyraszewa do Jodkow na noc.

Nazajutrz <do Słucka> końmi Grozowskimi p[rzez] Starycę, Grozow, a stąd końmi Słuckiego klasztoru do Słucka.

17 Lut[ego] ze Słucka na Pohost na noc do Troscienca<sup>7</sup> P[ana?] Korzeniewskiego. Syn jego w Ihumieńskim p[owiecie].

18. Na Grabow do Niefiadowicz Bobarickiej Olgi — była tu tylko babka Bobarykina. On zaś sam jeszcze przy cerkwi.

18. Na Skrygałow Sniadeckich (starszy trapist, młodszy Andrzej, stepienny) do Mozyra, do domu sprawnika Zaranina. Byłem na obiedzie marsz[alka] Zamajskiego. Poświęciłem Rodewicza w protojereja.

22. Z Mozyra na Słobodkę, Bałażewicy w Petrykow, nocleg we dworze.

23. Po mszy i śniadaniu na Makaryczy do Doroszewicz Hieron[ima] Kiniewiczza. Córka Jadwiga Artystka, przy nich mieszka rozwodka Mikulska, byli też Ordowie.

24. Na Pererow, Pohost (*свящ[енник]* malarz Strybulski) do Turowa, do *благоч[инного]* Lisickiego na nocleg.

25. Na Wereśnicę, Maleszewo, Olszany do Dawidgorodka. Do *свящ[енника]* Jachimowicza na nocleg.

26. Na Dubenec Kiniewiczza. *Свящ[енник]* Horaczko. Tu mię poniosły konie Pani Oleszynie. Tu już nas prowadzał sprawnik Fligel. U Kiniewiczza byłem na śniadaniu.

Plotnica — Szlachta, *свящ[енник]* Taranowicz, na Radczycy, gdzie *свящ[енник]* Teodorowicz, do Kołodnej Skirmontowej<sup>8</sup>, zięć jej zięć<sup>9</sup> Kazimierz Skirmunt[?], córka artystka.

27. Na Wujwicy, *Старинь — Куркевичь, Мисятичи, Лемешевичи, св[ященник] Горбацевичь, Мисткевичи — Атраховичь[?]* w Pińsk.

Klasztor Piński pokryty, i inne roboty ryzykownie porobione. Lecz na to wyszło około 7000 r[ubli].

Cerkiew z pobernardyńskiego klasztoru już urządzona.

*So. 1.* Na Stawki, Dobrosławki, Chotynicze i t[ak] d[alej] do Mińska. Dwie nocy, z powodu złej drogi, nocowałem na stacjach pocztowych.

Z Pińska trzy stancie, pocztowe konie ciągnęły wozek po gołej ziemi, a ja jechałem z Prorwiczem w klasztornej kolasce.

Smorodski z Andrzejem jechali osobnymi saniami.

*N. 2.* Na mszy byłem w Klecku.

*Po. 3.* Przed 8-ą wieczorem przyjechałem do Mińska. Inspektora Strazyńskiego żona umarła. Zaleczył ją zimną wodą Stulgiński.

*Po. 10.* Ot tobie początek wiosny. Co dnia śnieg i wiejka.

*Wt. 11.* Otoż tedy szły grę Tropiańskiego na klarncie i skrzypcach. Jedna i druga nie zachwyliła mię. Grał u Łazarewa, dokąd ja zaproszony byłem. Łazarew bez wyboru zaprasza rozmaitość.

Kupiłem p[rzez] krawca Botwina, u przejeżdżającego kupca, 14 ł[okci] czarnej materii na rasę.

*N. 16.* Wierzbna. Służyłem. Po służbie *проповедники и служащие* byli u mnie na obiedzie.

*Смотритель воен[ного] госпиталя Кривошеевъ*, wczora przysłał mi 60 ars[zynów] parusiny na palatku do Pustyni. A kto wie, czy przyjdzie robić ją tam.

*N. 23. Воскресение Христово.* Niech Będzie pochwalony Bóg i Pan mój, że mi pozwolił szczęśliwie doczekać Świąt. Obawa o przemieszczeniu nie zbyłaś. Zdrowie poprawiło się. Jeden smutek, że Gubernatorem będzie

Köller, człowiek nie seriozny, nie *делець*, którego celem tylko zabawy. On Luter a żona Katoliczka — Łaciństwo wzięło *решиительный перевесъ*. Trocha ruskich, prócz Półk[ownika] Bielajewa — ludzie niemoralni! Czy doczekamy się lepszych czasów!

Jutrznia z obiednią skończyła się przykładowie przed 3-cią. Pozdrowienie przyjmowałem o 10-tej. Oddałem wizyty Rządzącemu Guber[natorowi], v[ice]-Gubernatorowi *Вукт[ору] Петр[овичу]* Branczaninowi, Jenerałowi Stade, X[iędzowi] Bisk[upowi] Wojtkiewiczowi — Chrzczanowiczom — Lazarowym i Bielajowym.

Wieczorem na herbacie było kobiet, z trochą mężczyznami (w liczbie tych X[iądz] B[iskup] Wojtkiewicz i Jenerał Stade) 49. Po święconem dawano szampańskie.

V[ice]-Gub[ernator] Branczaninow, po jutrzni, przy Chrystosowaniu dał mi błękitne, z bomem jajko, a w niem czotki perlamutowe.

*Pi. 28.* Byłem u Sowiet[nika] Iwanowa pierwszy raz, i darował mi piękny portret Pawła. W zamian posłałem mu S[więtą] Marię Magdalene, co od Czarnieckiego.

*So. 29.* Byłem u Hausmana. Oglądałem malowidła, co nabył za bezcen po Rempelu. W całym domie wiele drogich rzeczy i sprzętów, lecz wszystkie w nieładzie i nieochędźne. Dzieci ośmioro — wszystkie niegrzeczne, harde. Zastawiono mi sute, pańskie śniadanie, lecz ja niczego się nie tknął. On sam barysznik, a żona głupia, lecz harda.

*N. 30.* Dawałem obiad dla Wojennych oficerów, z szamp[anskim]. Jenerał Stade, bez żony i wychowawnicy <Bielajew>. Jenerał Ostrohradski, Półk[ownik] Bielajew z żoną, córką i guwernantką, Solecki z żoną, Matfeew z żoną, Chimoszczenkowie, Łuczyński i t[ak] d[alej]. Wszystkich 24 osob.

Służyłem w Soborze, lecz duchownych nie wezwałem na obiad.

Wróciwszy ze mszy, zastałem pisma od Arch[imandryty] Pawła i od Serbinowicza, oba winszują mi z *Высочайшей милости* orderu S-go Aleksandra Newsk[iego]. Arch[imandryt] Paweł dodał, że Serbinowicz otrzymał Białego Orła.

*N. 31<sup>10</sup>.* Otrzymałem *отзывъ* od Oberprokuratora Tołstogo z d[nia] 23 Marca za N 1930. *съ уведомл[ением], что «Его Императорск[ое] Велич[ество] Всемилостивейше соизволил<sup>11</sup>, въ 23 день сего Марта сопричислить Ваше Преосвященство къ Ордену Св[ятого] Александра Невскаго», что Высоч[айшую] грамоту, вместе съ*

орденскими знаками препроводить за получениемъ отъ Канцлера Рос[сийского] Имп[ераторского] Орд[ена].

Dalszych, wyższych отличий nie żądam.

Dał by Bóg i tymi w poczciwości z korzyścią dla Mińskiej Diecezji i w добrem zdrowiu cieszyć się.

Do Serbinowicza dzisiaj napisałem wzajemnie jemu winszując. — Orla biał[ego].

### Kwiecień

Cz. 17. Рождение Е[го] Велич[ества] А[лександра] Н[иколаевича]. Służyłem. Śniadanie z szampańsk[im]<sup>12</sup>.

Wojenni dawali w resurs[kiej] sali obiad. Sami byli wojenni. Zaproszeni X[iądz] B[iskup] Wojtkiewicz, Branczaninow i Marsz[alek] Kostrowicki nie przybyli, dla tego, że z nimi nie zaznajomił się Generał Stade.

Wieczorem, w mieszkaniu Gubernatora, był bal bodaj składkowy. Wojenni nie byli.

Pi. 18. Hryszko jawił się i oświadczył, że mniej jak za 40 r[ubli] nie będzie kopał w Pustyni. Trzeba będzie wezwać Janka.

So. 19<sup>13</sup>. Pocztniejster Urbasewicz, paradnie odziany, przyniósł mi <Высоч> Знаки Ордена Александра Невского и отношение Исправл[яющего] долж[ность] Оберъ-Прокурора Сербиновича, отъ 10 апреля за № 2313, съ Высочайш[ей] Грамотою 23 Марта 1858 г. № 40.

Sr. 23. Тезоимен[итство] Императрицы Александр[ры] Фед[оровны]. Służyłem. Поздравление въ Соборе.

Szyszkowie byli u mnie. Córka ich Helena wychodzi za mąż za obywat[ela] łacińsk[iego] doktora...

Generał Sztade znieważył na placu Policmiejstra Malewskiego<sup>14</sup>.

Pi. 25<sup>15</sup>. P.<sup>ni</sup> Skitarewiczowej, wyjeżdżającej do Karlsbad, dałem 8 pułimperiałów, aby mi kupiła w Lipsku czarnej francusk[iej] materii 17 ł[okci] na raseę, takiej, jaką mam na dawnej rassic, tudzież, aby przysłała próbek aksamitu niestrzyżonego.

So. 26. Przez syna Prot[ojereja] Mińkiewicza posłałem Annińską gwiazdę do SPBurga do Jana Prorwicza, aby wymienił na Aleksandrowską, lub kazał ją przerobić; tudzież, aby kupił 4 arsz[yny] Aleksandr[owskiej] lenty.

X[iądz]u Biskupowi Ad[amowi] Wojtkiewiczowi oddałem order S[więtej] Anny 1-j klasy. On swoim zwyczajem dowcipkując, powiedział: że i on się przyczynia ku temu, że ja otrzymuję ordery.

N. 27. Z Konstantym byłem w Slepianie u Wańkowiczów na obiedzie.

Wi. 29.<sup>16</sup> W nocy, z 28 na 29 o północy, przyjechał nowy Gubern[ator] Graf Keller. Był u mnie przed 12-ą z wizytą, i byliśmy razem na obiedzie u V[ice]-Gubern[atora] Branczaninowa.

Sr. 30. Oddałem mu wizytę i prezentowałem duchowieństwu.

Na obiedzie byliśmy u Marsz[alka] Kostrowickiego.

### Maj

Pią. 2. 2-go Maja o 11-iej wyjechałem w Borysowski powiat dla obejrzenia cerkwiow, przedewszystkiem, położonych w majątkach W[ielkiego] X[ięcia] N[ikolaja] N[ikolajewicza] i niektórych przyległych.

So. 10. 10-go Maja, z powodu S[wię]ta Trójcy, wróciłem przed 8-ą wieczorem na wsenoszczną.

Ze mną jeździł Prot[ojerej] Prorwicz i Nikołaj, a oddzielną bryczką Smorodski z Andrzejem. Oba oni, a mianowicie Andrzej napróżno jeździł, napróżno brano pod ich bryczkę 3 koni, a pod karetę dormeżą 7 koni. Dostyc było by 6-ciu. Być może postaram się o tarantas, dla swity, a dla siebie o podróżną kolaskę w Warszawie (jaką ma Gubern[ator] Keller), lub w Moskwie zakazę. Wtenczas dosyc będzie 4 koni i tem samem nie będą ciężarem dla obywateli.

Podróż odbyła się forsownie ale najpomyślniej — dzięki sprawnikowi Dmochowskiemu i Zarządzającemu majątkami W[ielkiego] X[ięcia] Laskiemu. Przemia[na] koni, pojazdy — noclegi, obiady — wszystko<sup>17</sup> było przewidziano i przygotowano.

W cerkwiach W[ielkiego] X[ięcia] ucieszyły mię parafialne szkółki. <Poznał> Głównąkwaterę miałem w Bobrujsku<sup>18</sup> u Sprawników.

Poznałem się: w Bobrujsku z rodziną Marszałka Mokrzyckiego — żona jego do znudzenia manierna i pretensyjna.

Z rodziną Laskiego — żona jego b[ardzo] przyzwoita osoba. On sam niepospolitych zdolności człowiek. Pamięć — wymowa — znajomość językow niepospolita. Bodaj szkoda, że on nadal nie będzie.

W Oździatyczach z Oberleńniczym Murawskim; on niemiec, a żona, miła, ruska. U nich nocowałem.

W Chołopieniczach u Łapy (syna Marsz[alka], starsz[ego])



nocowałem i byłem na obiedzie.

W Słobodzie, u Ciundziewickiego, b[ardzo] szanownego obywatela, byłem na obiedzie. On wdowiec. Dwie córki przy nim. Starsza gospodyni i ogrodniczka; dała mi flancow nieznanego kwiatu. Im posłałem po obrazku, a samemu Ciundziewickiemu Katechizm. Prawosławny.

Sprawnikowej dałem mój fotograf[iczny] portret, a Laskiemu — portret i Katechyzm.

W jesieni chciałem powtórnie pojechać dla obejrzenia cerkwiow Borys[owskiego] p[owia]tu, a dobrze było by odsłużyć w Borys[owskiem] Soborze i wyzwać z Welatycz i ze Smorek — piewczych dziewcząt. Ale bodaj, że przyjazd Cesarza do Mińska przeszkodzi.

Jeśli Bóg pozwoli żyć i być zdrowym, to najlepiej jeździć w Maju, nawet wyjeżdżać w końcu kwietnia.

10-go Maja, z powodu imienin Dyrektora Belli był w Gymn[azium] koncert pensionerek i herbata u Dyrektora, lecz ja, odm] koncertę jutrzejszą służbą.

Po. 12. W sali Gymn[azium] dano składkowy wielki obiad dla Gubern[atora] Kellera w sali Gymnaz[ium]. Ja byłem.

Wt. 13. Gubernator[ski] Marsz[alek] Słotwiński, E.Prószynski, Jenerał Stade byli na obiedzie w Pustyni. Jenerał z Władysł[awem] Tupalskim budowali namiot. Wieczorem przyjechały damy. Dany był p[rzez] Kapit[ana] Soleckiego fajerwerk.

Sr. 14. Przyjechał z Wilna Głuszanowski.

Cz. 15. Byli u mnie na obiedzie Gubernator, Głuszanowski, Łazarew, Łuczyński, podpołk. Rejchard. Z powodu otrzymanego p[rzez] Łazarewa Korony i z powodu gościa Hłuszanowskiego piliśmy ich zdrowie.

N. 18. Byliśmy na obiedzie u Hülferdingow.

Wt. 20. Z Gubern[atozem] jego pojazdem jeździliśmy do Łoszycy<sup>19</sup> Prószynskiego E[ustachego].

15-<sup>20</sup> Gubern[ator] ustąpił mi 250 szt[uk] cyg[ar] u Elisiejewa kup[ionych]. Zwróciłem mu 27 r[ubli] 50 k.

Gubern[ator] darował mi tabakierkę szyldkrafem obłożoną, a ja mu darowałem dębowe krzesło.

Sr. 21. Był u mnie Emeryk Czapski — oświadczył gotowość <przed[ac]> ustąpić mi swój biliard z gumilistycznymi bordami. Ja deklarowałem w następującą niedzielę przyjechać do Stańkowa. Wezmę z sobą pieniądze i opłacę za biliard. Poproszę też go o kupienie w SPBurgu

podróźnej kolaski.

Dali znać, że Mackiewicz, bywszy przy Katedrze, umarł u Ojca, do którego, dla poprawienia zdrowia, wyjechał. Żał go.

Cz. 22. <sup>20</sup> *Праздникъ Возсоединенія*. Deszczyk przeszkodził processii do *Екатер[ининского] Собора*. Ograniczyło się nabożeństwem w Katedrze. Inspektor Anatoli powiedział wyborną historię o Prawosławii. Trzeba będzie wydrukować ją w Gubernskich *ведомостяхъ*. Gubernator Keller był p[rzez] całe nabożeństwo. U mnie było postne śniadanie i szampańskie.

N. 25. Pojechałem do Stańkowa<sup>21</sup> swemi końmi do Przyłuk, kolaską, a z Przyłuk końmi Czapskiego. Zjechałem wprost do Cerkwi i wysłuchałem mszę. Przyszedł piechotą Czapski. Zabawiłem p[rzez] poniedziałek, a we wtorek o 9-ej końmi Czapskiego do Mińska. W Przyłukach jadłem obiad, i u Niemca ogrodnika dostałem flancow.

U Czapskiego kupiłem biliard za 108 r[ubli] dla Pustyni.

Do Mińska przyjechały córki Gubern[atora] Kellera.

Wt. 27. Do ogrodu w Mińsku przyszli Jenerałowie Stadenowie z wdową Kusownikową po b[ylim] plac komendancie Wileńskim.

Sr. 28. Do Pustyni przyjechali Stadenowie. Sama darowała mi czotki bursztynowe.

Pią. 30. Okróżny Jenerał Puszczyń, który z Grodna przyjechał na smotr batalionu, Piotr Pawłowicz, był u mnie na obiedzie, a dla niego zaprosiłem Gubern[atora] Kellera, Jener[ala] Sztadena, Prószynskiego E[ustachego], Półkownika Bielajewa, podpółk[ownika] żand[armeryi] Reicharda i Łuczyńskiego. Ostatniemu poruczyłem kupić lustra długie u Werygi za 100 r[ubli].

### Czerwiec (Juń)

Wt. 3. Z Gubernatorem jeździliśmy do Weryhi. Gubernator nabył meble trybem kryte. Ja zaproponowałem Weryzie ustąpić mi lustra większe. Bo rekomendowane p[rzez] Łuczyńskiego okazały się nikczemne do sali. Bodaj że za większe pretenduje 200 r[ubli]. Weryha darował mi długie ołówki i kapturek do wostrzania ołówek.

Ileż to sprzętów i cacek u Weryhi! I okolica folwarku b[ardzo] ładna — okrażona lasem i zielonością.

U Weryhi byli prócz nas Marsz[alek] Słotwiński, Piszczalło, Łuczyński i podpółk[ownik] Rejchard. Częstował nas z wielkim kosztem.

Cz. 5. Z Gubern[atorem] Kellerem, w jego podróźnej kolasce a memi koźmi, jeździliśmy do Piszczaków do Horodyszcz na obiad.

Pi. 6. 8 żołdatów z batalionu przywieźło dwa wążkie lustra od Weryhi z Krupcow. Lustra te ceni Weryha sto r[ubli]. Ja chcę wziąć większe za 200 r[ubli].

So. 7.<sup>22</sup> Wczoraj przyjechała Grafini Keller, a dzisiaj z pierwszą wizytą była u mnie. Widać była b[ardzo] piękną — ma typ wschodni, podobna do Ojca. Po rusku źle mówi, a jak sama powiada, po polsku jeszcze gorzej. Z ojcem, a teraz ze swoją familiją mówi po francusku. Stara się być uprzejmą a miłą. Daj Boże.

Po. 9. Weryha był u mnie, a przekonawszy się sam, że przysłane lustra za małe dla mojej sali zgodził się, choć nie bez trudności, ustąpić mi szersze za 200 r[ubli].

Wt. 10.<sup>23</sup> Z rana przejechałem do Pustyni na obiad i na noc. Pierwszą to noc mieć będę w Pustyni. Nikogo niema! tęskno. A tu i deszcz po obiedzie poszedł tak, że w ogrodzie zajmować się nie można.

Wziąłem kąpiel spadową. Zdaje się, że mi ona szkodzi <równie>. Palce na rękach zamarzy. Ciepło też pokarany i herbata szkodzi. Deszcz poszedł po długiej suszy.

Po. 23.<sup>24</sup> Kandidow przyjechał do Pustyni — sam jeden.

Wt. 24. Sosnowska z Wasiliewą, dziećmi jej i z Ag. Wrońską[?] wyjechały do Żyrowic.

Sr. 25. Prorwicz Michał przysłał mi nową gwiazdę Aleks[andra] za 25 r[ubli] i 3 <sup>3</sup>/<sub>4</sub> arsz[yna] wstęgi po 4 r[ubli].

Zacząłem egzamina w Seminarji z Medycyny.

### Lipiec<sup>25</sup>

So. 12. Na zaprosiny Arc[y]b[isku]pa Antoniego aby przyjechać do Pustyni nie 10, a 12 dzisiaj, tarantasem Łazarewa, z Kandidowym pojechaliśmy do Sołodzieniewicz.

13<sup>26</sup>. Po obiedzie jeździliśmy do P[ana] Dulicza, a 14-go w poniedziałek rano odjechaliśmy do Mińska. Dość przyjemnie zabawiliśmy.

Wt. 15. Bielajowie z córką, z siostrą i szwagrem z Bobrujska, ich córką, też Łuczyńscy oboje, brat. Bielajewie i Matwejowie byli w Pustyni na obiedzie i wyjechali po herbacie.

Sr. 16. Pocziwy Kandidow dzisiaj rano odjechał do Wilna. On 23-go przyjechał do Pustyni.

Smutno mi będzie w Pustyni bez blizkich i znajomych, jednemu.

Profes[or]<sup>27</sup> Petersb[urskiej] medycznej Akademii wczoraj przyjeźdżał do Pustyni na pożegnanie. On radził mi kontynuować szczoloczne wanny, brać prys[zn]icę i ocierać się gąbką: do pół szklanki wody wlać łyżkę kolońskiej wódki i łyżkę octu. Można by pierwej roztworem mydła namazać ciało. Potem otrzeć się do sucha — radzić robić to rano i w wieczor. Może dobrze byłoby robić to przed służeniem. Ma to być przyjętem w PBurgu.

Po. 21.<sup>28</sup> Otrzymałem ofic[jalne] pismo od Гофмейстера Двора Его Импер[аторского] Высоч[ества] Николая Николаевича, z uwiadomieniem, że otzyw mój z 29 Junia czytał oboim Высочествамъ, a w P[ost] S[criptum] własnoręcznie pisze<sup>29</sup> Korf, czy nie zechciałbym ja 10-go Augusta przyjechać do Borysowa dla przedstawienia się Wielkiemu Księztwu.

Trzeba będzie pojechać, no trocha bezpokoi mię niewiadoma mi etykieta.

Dzisiaj<sup>30</sup> przyjechał Prot[ojerej] Sitkiewicz z Pejzażystą Michałem Kuleszą. Ostatni deklarował mi zakazać kamienną figurę — ogrodnika, dla mego miejskiego ogrodu, kupić u Opika wypukłe lustro dla przypatrywania się widokom, przysłać recept na oczyszczanie malowideł, i zrobić widok Żyrowic.

Wt. 22.<sup>31</sup> Imperator[ow]ej Marii Aleks[androwny] Imieniny.

Celebrowałem w Soborze S[więtej] Kat[arzyny] — z powodu pobielenia Katedry.

Śniadanie z szampań[skim].

Gubern[ator] Keller otrzymał urzędowe uwiadomienie, że Cesarz przyjedzie do Mińska 4-<sup>go</sup> w nocy. 5-<sup>tego</sup> przebawi, a 6-<sup>go</sup> wyjedzie do Wilna.

Od Puszczyzna otrzymałem pismo o wysłanie mu kucharza Efima, i że Puszczyzn przyjedzie do Mińska dla przedstawienia się Cesarzowi, w mundurze konno-pionerskim.

Sr. 23. Po południu jeździłem do Przyłuk. Najgrzeczniej, po dawnemu, mię przyjęto. Nadawali mi podarkow: od Horwata tabakerkę wiedeńską drewnianą owalową i kapelus włoski słomkowy, od samej — medalion z Jerozolimy na <sup>32</sup> [...] perł. — popiersie J[ezusa] Chrystusa, i fotografią zdjęcie z krzyża.

Pokazywali mi nabyte w Rzymie malowidła, prawie wszystkie kopie i nieszczególne. Ja prosiłem P. Horwata, aby spisał się z malarzami o

przysłanie dla mnie kopii — Judyt,<sup>33</sup> Włoszka z Kądziałą na kolanach na[d] kołyską dziecka, i Skrzypak z Rafaela, i jeszcze jakich parę.

Gubern[ator] Keller chciał, abym z nim jechał, ale na szczęście odezwanym został do Grodka Michała Tyszkiewicza, dokąd przyjechał Generał-Gubern[ator] Nazimow.

N. 27.<sup>34</sup> *Рождение Ея Импер[аторского] Вел[ичества] Марии Александр[овны]*. Służyłem *въ Екатер[ининском] Соб[оре]* z powodu pobialki w Katedr[ze]. *Поздравление* przyjmowałem w Soborze.

### Sierpień

Pi. 1. *Водоосвящ[ение]*. Z powodu pobialki Katedry, służyłem w Ekater[inin]skim Soborze. Ciężko było iść. W domu Gubern[ator]a, co przy ogrodzie, rozebrałem się i byłem na kawie. Gubern[ator] z żoną i dziećmi przyłączyli się już w ogrodzie.

W czasie służby poświęciłem Jelinowskiego w Protojereja.

Koncalebransi byli u mnie na obiedzie.

So. 2. Gubernatorowa Gr[afin]a Keller powiła syna. Czy będą prosić Cesarza w kumy?

Henryk i Onacewicz prawie codnia jeżdżą ze mną do Pustyni.

Sr.<sup>35</sup> 5. Dzisiaj po obiedzie poszedł pierwszy tego lata deszcz. Przynajmniej kartofle <kapu[sta?]> i warzywo odżywi.

Wdowa Marszałkowa Kostrowicka onegdaj wróciła z zagranicy. Zawczora przysłała mi puchową, odkładaną czapkę. Dzisiaj zrobiłem jej wizytę — czapkę kupioną w Berlinie, ofiarowała mi jako gościniec. Znalazłem ją spokojną. U niej gości Sianożęcka.

P. Sianożęcka mówiła mi, że Gub[ernialny] Marsz[alek] Słotwiński w strasznym ambarasie. Że damy Mińskiej Guber[ni] oświadczyły, że gotowe by przyjechać na bal, jeśli gospodynią balu będzie nie Słotwińska, a P[ani] Horwatowa.

Marszałkiem Mińskim, na miejsce Kostrowickiego, wybrano Bohdaszewskiego.

Sr. 6. P[ani] Puszczykowa przysłała mi p[rzez] Żyda kapeluszyk ryżowy, kupiony w SPBurgu, przy liście z d[nia] 31 Lipca. Nie napisała, co kosztuje.

Pi. 8. Dzisiaj wieczorem byłem u Kellerów na herbacie. Graf zaprowadził mnie do żony; prosili mnie pobłogosławić nowonarodzonego. Sama dzisiaj silnie cierpiącą była. Przyjęła mnie nader mile z oświadczeniem — że mnie pierwszego i ostatniego przyjęła. Po tem Graf pokazał mi

papier od Ministra Łańskiego, w którym komunikuje, że pismo Kellera przedstawiał Cesarzowi, a skutkiem tego Branczaninowa przyłącza do Ministerstwa, a na miejsce jego Mińskim v[ice]-Gubernatorem naznacza Łuczyńskiego. Do pory to sekret.

W tym momencie zapiską pozdrowiłem Łuczyńskiego.

Nie do rzeczy Branczaninow — jednak go żałuję za jego dla mnie *преданность*; i żałuję, że nieumiałem dyplomatyczniej z nim postępować.

Chciałbym nabyć jego niektóre meble, a mianowicie krzeselka z plecionkami.

So. 9. Z powodu niedostatku pocztowych koni Gr[af] Keller, także zamierzający przedstawić się W[ielmożne]mu Księżtwu, zaproponował mi jechać do Borysowa z nim, w jego poczwornej karecie. Dzisiaj więc, po rannym obiedzie<sup>36</sup>, po 12-ej wyjechaliśmy — i do Borysowa po 5-ej przyjechaliśmy. Gubernator w domu Moroza, a ja u Sprawnika. Po zaawizowaniu Generała Korfa, nazajutrz (po wysłuchaniu mszy w Soborze) w przysłanym faetoniku, z Kellerem pojechaliśmy do Staroborysowa. Korf wprowadził mnie do Księżtwa. Nikołaj Nikołajewicz podszedł pod błogosł[awieństwo] i wzajemnie pocałowaliśmy się w ręce; toż samo i z Księżną. Potem podprowadzili syna Nikołaja. Prosilili siedzieć. Ile można było opowiedziałem im o upośledzeniu w tych stronach prawosławnego duchowieństwa, a tem samem i ludu. Potem W[ielki] X[iąże] zaproponował mi zostać na obiedzie. Za tem zaprowadził mnie do przygotowanego pokoju dla odpoczynku. Tam z Korfem przegadałem do obiadu.

Obiad był dla mnie postny, b[ardzo] skromny. Siedziałem obok W[ielkiej] Xiężnej po prawym <stro[nie]> ręku. I Keller był na obiedzie. Bardzo go łaskawie przyjęli.

U stołu siedział i syn, nie mający 2-letnich lat, ale nad lata krupny i roztropny, ale b[ardzo] burlakowaty. Oczy duże, na wierzchu, nos krótki. Powiedziałem, że z czoła i oczu podobny do dziada Imper[ator]a Nikołaja — z tego ucieszyła się W[ielka] X[iężna]. Po obiedzie posiedzieliśmy na ganku, a o 6-ej odjechaliśmy też faetonikiem w trójkę.

Wieczorem byliśmy na herbacie u Marsz[alkow] Mokrzyckich — tam byli oba domy Ciundziewickich i oboje Lascy.

Niechcąc nocą wracać — zanocowaliśmy. Ja u Sprawników, a Keller w domu doktora Moroza.

U W[ielkiego] X[ię]cia, siedział u stołu i nowy *управляющий* Szmít.

Fizionomia jego — poczciwego i rozsądnego człowieka. Włoscian chcą na czynsz wypuścić.

Sprawnikowa Dmochowska rekomenduje mi nabyć perski dywan za 100 r[ubli].

Po. 11. <sup>37</sup> Wróciliśmy do Mińska przed 12<sup>ą</sup>. Zastaliśmy Panią Keller b[ardzo] cierpiącą. Foch[t] myślał, że febra, a okazało się, że zapalenie. Daj jej, Boże, zdrowie. Szkoda było by jej, męża i dzieci. A choroba niebezpieczna. Moja żona z tego umarła.

Keller, przed wyjazdem, pokazywał mi pismo Ministra Внут[ренних] делъ, o uwolnieniu Branczaninowa, a naznaczenie na jego miejsce Łuczynskiego. Bućkowa jakoby jedzie z Branczaninowym do Petersburga.

Sr. 13. Odwiedzałem Graf. Kellerową — Prot[ożerę] Prorwicz, o 4-jej po obiedzie odsłużył molebstwie o jej zdrowie, poświęcił obrazek M[atki] B[ożej] i ten jej posłałem.

Pi. 15. Dzisiaj poświęciłem cerkiew w Stańkowie, wczoraj zajechałem tam do południa swemi końmi. Czapski dał piewczym 25 r[ubli], diakonom po 3 [rubli], a Prorwiczowi 10 [rubli], lecz ten przyjąć nie chciał. Oddam mu je w Mińsku — dano w Mińsku 15 [rubli].

Czapski zgodził się, aby mające się wybrać z chaty po 3 r[ubli] obrócić na szkółki z procentow.

Rektor gotowe miał kazanie, lecz ja kazałem Inspektorowi powiedzieć.

Był Rzewuski — w odstawce Jenerał. Polubiłem go.

Wróciwszy przed 9-<sup>ą</sup> posyłałem zapytać się o zdrowiu Kellerowej. Powiedziano że lepiej. Sam zaś Keller w Gimnazjum oczekuje na Ministra Murawjewa.

N. 17. <sup>38</sup> Minister Murawjew przyjechał o 8 rano. Służyłem na przypadek a nóż przyjedzie do Soboru. Łazarew o 9-<sup>ej</sup> przyjechał mię uwiadomić, że Minister u nikogo uprzednio nie bywa lecz oddaje wizyty. Prosił Łazarew, żebym był u M[urawjewa] i przem] i przemer u nikogo uprzednio z Bisk[upem] Wojtkiewiczem, z Soboru po służbie pojechałem, a za mną przyjechał i Wojtkiewicz. Przyjął b[ardzo] uprzejmie. Posadziwszy nas, narzekał, że Prawosł[awne] duchowieństwo niedbale utrzymuje cerkwi i dopuszcza do ruin, a chwalił łaćńskie.

Minister, przed przyjazdem moim, wybierał się do mnie — więc w błąd mię wprowadzili.

W pół godziny przyjechał do mnie. Rozmawiał o pobudowaniu cerkwiow — przyrzekł oddać Wołkowszczyznę i zaprowadzić szkółki przy

reszcie Kaz[ionnych] Cerkwiów z naznaczeniem, jak ja podaje, dziaczkow nauczycielami z naznaczeniem im po 30 r[ubli] pensii.

Naprowadziłem rozmowę o Łazarewie, aby go pokazać zdolnym; lecz Min[ister] wręcz mi odpowiedział, że go przepędzi, że go za *воровство* прогнано z Kaukazu; *что известный Гамалея далъ ему изъ подь себя жену и место*. Dowodziłem, że Łazarew uprzednio mógł prowadzić siebie rozsiejanno, lecz teraz może być użytecznym, i t. p., lecz wszystko napróżno; dodał, że ma *доказательства, что за Бобруйскую порубку леса получили 7000 р[уб]*.

Był u mnie Сеп[гей] Сеп[геевич] Лашкаревъ i ubolewał nad srogością Ministra; lecz, zdaje się, ubolewał po jezuicku. Zawzoraj przywoził do mnie Sokołowskiego, naznaczonego na śledztwo o porubce lasu — lecz ten twierdzi, że nie w stanie będzie odkryć — bo już późno.

Wieczorem byłem u Kellerow<sup>39</sup>. Samej mało lepiej. Boję się za nią. Bardzo do nich przywykłem. Poci ją, to mię mię<sup>40</sup> niepokoi. Oby nie było dalszych następstw.

Po. 18. Łazkarew z rana przysłał mi zapiskę z awizacją, że Minister chciałby o 8 <sup>1</sup>/<sub>2</sub> ze mną się widzieć i pomówić o *постройки* cerkwiow. Pojechałem i zkompromitowałem się niepamięcią, że drukowane śmiety i plany zostały mi przysłane. Przytem Minister objawił mi, że *Управляющимъ* zostawi Łazkarewa.

Biedny Łazarew. Bezdieluski, ekwipaże i drogie sprzęty [...] i t. d. pochłonęły cały jego fundusz. Być może z grzechem gromadzony. Pieniądże przepadły, a grzech zrodził biedę.

Wt. 19. O 8-<sup>ej</sup> rano widziałem, że Łazarew pojechał w formie. Widać, że Minister jeszcze nie odjechał.

NB. Minister źle się odzywał o Połock[im] Arcybiskupie Bazylim — *дурно говорятъ. Пора бы ему на покой. Могилевскій плохой администраторъ; занимается литературой, а не знаетъ, что у него строятъ церкви*.

Bodaj że i Branczaninow małą może mieć nadzieję na Ministra. On przed Kellerem odezwał się *онъ въ Гродне связывался съ низкимъ обществом*.

Zawzoraj i wczoraj deszcz lał bez ustanku. Pochłodziło bardzo.

Pią. 22. Wczoraj pojechałem z Gubern[atorem] Kellerem (osobnojechał Ciechanowiecki) do Jener[ata] Grafa Rzewuskiego na obiad, za Stańkow jeszcze 15 wer[st]. Z tamtąd, z Rzewuskim do Wiazynia do

Bohdaszewskich, na herbatę i na noc.

Dzisiaj wracając Keller odpowiedział mi, iż Francuz, co teraz gości u Kellerow, jest adwokat, z Lionu, w domu rodziców którego Pani Keller, jadąca z Paryża do Włoch, zachorowała, i dwa miesiąca leżała, a terazniejszy gość — francuz jak niańka pilnował ją. Teraz prosił pozwolenia, jak największej łaski, aby mu wolno było przyjechać do Kellerow.

W historii tej kryje się coś romantyczno oryginalnego. Może się to kiedyś wyświeci. A ja tym czasem z powodu gości nie bywam u nich.

*Wt. 26.* <sup>41</sup> Tabel, z powodu oczystki Ikonostasa służyłem w Eka[te]ren[*inskiem*] Sobotrze. Śniadanie z szamp[*ańskim*].

Oddałem *поздравление* Kellerowi. Odwiedzić chorę nie byłem proszony.

Przed 4-tą pojechałem do Przyłuk powinszować P-<sup>ni</sup> Ludwice Horwatowej Imienin za wczorajsze. Zapomniałem i niepojechałem wczoraj.

Wczoraj też winszowałem Gub[*ernialnemu*] Marsz[*alkowi*] Słotwińskiemu. Od śniadania odmówiłem się.

*Cz. 28.* Przez wczoraj i dzisiaj w Pustyni wygotowałem (po Filar[*etu*] Metr[*opolitu*] Mosk[*iewskiemu*]) *проповедь о любви къ ближнему*, na odkrycie Guberns[*kiego*] Komitetu 1-<sup>go</sup> 7-bra. O to mnie prosił Keller.

Powróciwszy wieczorem dowiedziałem się, że P-<sup>ni</sup> Ciechanowiecka przyjeżdżała wieczorem.

*Pią. 29.* <sup>42</sup> Rano posłałem zapisenkę do Ciechanowieckiej, prosząc oznaczenia godziny, o której mógłbym do nich przyjechać dla wznowienia dawnej znajomości. Nikołaj jeszcze nie wrócił, gdy Ciechanowiecka po 9-<sup>ej</sup> przyjechała sama, oświadczając, że siostra jej nadzwyczaj przychylna do mnie i prosi, żeby ją odwiedzić. O pół do 12-<sup>ej</sup> pojechałem, Kellerow znalazłem w łóżku, z migreną w głowie. Ciechanowiecka wyszła i ja pieszczem się całując. Do czego to doprowadzi? Pewnie do śmieszności!

Dzisiaj rano pożyczyłem Henrykowi 150 r[*ubli*] na opłacenie długów pod rewers.

Wieczorem przyjechali Puszczynowie, pomieścili się u Białocerkowskich. Sam Puszczyń przemieści się do Smorodskiego.

*So. 30.* <sup>43</sup> Imieniny Cesarza. Nie dawałem śniadania, sądząc, że odkrycie Komitetu długo pociągnie. Miałem propowied, i dobrze się udała apostrofa do deputatów.

Ciechanowiecka z dziećmi Kellerów o 5-<sup>ej</sup> wieczorem była u mnie w

ogrodzie. Zaprosiła mnie na jutro do P. Keller.

Na obiedzie<sup>44</sup> był u mnie Dyrektor Departamentu *Госуд[арственных] Имуществъ Петръ Ивановичъ Валувевъ, Действ[ительный] Статс[кий] Советникъ*. Lingwista, b[*ardzo*] miły i uczony człowiek. O Cesarzu powiedział, że on *преисполненный сосудъ благодати Божьей; что невидимая сила направляет его къ действиямъ*<sup>45</sup>.

*N. 31.* Przed 12-<sup>ą</sup> pojechałem do Kellerow. Trzeci raz pozwoliłem sobie pieszczot. Obie siostry albo w znowie albo się rozumieją. Ciechanow[*iecka*] wychodzi zdaje się umyślnie<sup>46</sup>.

Kellerowej zawiozłem czotki kościane, które zara włożyła na lewą rękę. Ciechanowiecka garnęła się do mnie. Jest to żywa, otwarta kobita, nie ceremonna. Ze szwagrem. Zaprosiłam się do nich na herbatę w czasie balu.

### Wrzesień (7-ber) Znamienity!

*Po. 1.* X[*ięcia*] Konst[*antego*] Radziwiłła z zięciem Lubeckim zaprosiłem na czwartek na obiad.

Z Puszczyunami jeździłem po obiedzie do Pustyni.

*Wt. 2.* Przy fruktach posłałem bilecik do P. Ciechan[*owieckiej*], zapraszając z dziećmi do mego ogrodu. Przyjechała sama — pocałow[*alem*] ją.

*Sr. 3.* Graf Chreptowicz, b[*yły*] Londyński poseł był u mnie — deklarował mi założyć w Szczorsach szkołę dla włościan i zwrócić obrazy do cerkwi. Ja przyrzekłem mu przyjechać do Szczors.

*Cz. 4.* Na obiedzie byli u mnie: oboje Puszczynowie. Oboje Radziwiłłowie. Aleks[*androwie*] Hannopolscy. X[*ięże*] Radziwił Konst[*anty*] z Połoneczki z zięciem Lubeckim. Graf Michał Chreptowicz, b[*yły*] poseł w Anglii. Kazimierz Skirmont, Bylewski.

Gubern[*ator*] Keller odmówił z powodu odezwania do Gub[*ernialnego*] Marsz[*alka*] Słotwińskiego, który zaprosił Jenerał-Gub[*ernatora*] Nazimowa.

Nazimow zrobił mi wizytę. On z 3-<sup>ma</sup> Gub[*ernialnymi*] Marszałkami przyjechał spotkać Cesarza.

Bytność Cesarza Aleksandra II-go w Mińsku<sup>47</sup>

Spełniający obow[*iązki*] Gubernatora Graf Eduard Teodorowicz (*статский советникъ, въ звании Камеръ-юнкера Двора Его*)

*Императорского Величества*) Keller wczesne zaczął robić przygotowania dla godnego przyjęcia Cesarza: wybrukował i poprawił wiele bruku; plac, gdzie był ratusz oczyszczył z gruzu, wylibellował; z placu na Nowym Rynku zdjął <darn[ina]> i zakopał darninę (co bez potrzeby zrobił), drogę do Kazarmow i do wojen[nego] szpitalu poprawił. Poczтовую drogę Borysowską i Wileńską wyreperował<sup>48</sup> — tryumfalne arki, na Borysowskiej i Wileńskiej zastawie zbudował; illuminację urządził — wszystko to kosztem miasta. Gubernatorski dom kosztownie (na cztery tysiące z gorą) na swój rachunek, p[rzez] Smotrytela wojen[nego] szpitalu urządził; a co ważniejsza — skłonił Dworzaństwo do składki na bal. Kiedy Dworzaństwo, z insynuacji P[ani] Gub[ernialnej Mar[szalkowej] Słotwińskiej oświadczało zrobić składkę na ofiarę na użyteczny przedmiot, np. na stypendium dla biednych uczniów z dworzan, Keller pogroził, że miasto da bal.

Dla dekoracji Kwatery Cesarza w Gubern[atorskim] domie Keller wyprosił meble z Gródka u M. Tyszkiewicza, z Przyłuk<sup>49</sup> Emeryka Czapskiego, od tych że naczynia kuchennego, srebra i roślin. Słowem, dzień i noc pracował.

Nakoniec nadszedł 4-ty 7-bra. Ja z p 7-bra. <sup>ej</sup> do 10-<sup>ej</sup> odziany czekałem w Soborze. Sobor napelniał narod. Illuminacja w całym mieście gorzała. <Niedoczekawszy> Przed 10-<sup>tej</sup> odjechałem do domu. Cesarz wjechał o 11-<sup>ej</sup>. Na rogatce Borysowskiej tłumy ludu kidały «ura». Przez bramę tryumf[alną] iluminowaną, dzięki Jakobsonowi, który, zastępując miejsce udalonego Policmejstra Milewskiego, gorliwie dopełniał projekta Kellera, i przyuczył pocztowe konie nie lękać się krzyku «ura» i oświeconej arki, szczęśliwie przyjechał pod Gubern[atorski] dom. Przy domie oczekiwało dworzaństwo. Żydzi z baldachinem i tłumy ludu, mianowicie żydostwa. Wszystko to się zmieszało w kupę za podjazdem kolaski Cesarza. Cesarz uklonił się wszystkim, znużony podróżą, poszedł na górę, gdzie Go, na wyższych wschodach, spotkała starsza córka Kellerów Maria, z chlebem-solą i słowami «приветствую Ваше Императорское Величество съ благополучнымъ приездомъ».

Powiadają, że Cesarz był znużony podróżą i nawet wyjechał w złym humorze ze stolicy.

Pi. 5. O 10-<sup>ej</sup> Cesarz przyjmował Dworzaństwo i deputatów. Pięknie do nich przemówił *по вопросу оъ обезпеченіи крестьянъ*, zalecając trzymać się wskazanych przezeń prawideł. O 11-<sup>ej</sup> wyszedł piechotą w

orszaku Dworzan, Marszałkow, deputatów i Gubernatora do Soboru. Śliczny majestatyczny był widok *шествия*. Cesarz b[ardzo] wspaniale <chodzi> a razem naturalnie i mile chodzi. Ja w pełnym *облачении* siedziałem przy drzwiach we wnętrzu Sobora. Za zbliżeniem się orszaku wystąpiłem na środek babinca, według instrukcji przydwornego regenta, tylko z krzyżem w rękach, i stanąłem. Cesarz minąwszy próg przeżegnał się, a gdy podstąpił, powiedziałem następne *приветствие*.<sup>50</sup>

Niepotrzebnie zawierzyłem niewiernej pamięci mojej. Parę ważnych zrobiłem omyłek; zresztą Cesarz mało mógł mię słyszeć za krzykiem Żydowska hura! (kapłanów, w jeden szereg postawionych, było tylko bodaj 12-<sup>u</sup>, prawa strona była wolna, a droga od wschodów gankowych do *перуль* była usłana suknem pąsowym od Bielajowa wziętem. Miejsce przed perilami było zasłane dwoma pięknymi Angiels[imi] dywanami, <poże> danymi od kupca, a *облачальное место* posłane podobnym kupionym dywanem. Po *приветствии* poszedłem przodem na obłaczałne miejsce, a Cesarz stanął wyżej tego miejsca; tym czasem zaś piewca spiewała *Снагу Госноду* i t[ak] d[alej]. Regent wyż rzezony ostrzegł, aby wszyscy seminarzyści nieśpiewali, aby się głosy nie rozdawali, i że jakoby gromadny seminarzystów śpiew niepodobał się Cesarzowi w Smoleńsku.

Po odprawieniu krótkiego molebstwia, [po]dając Cesarzowi krzyż ku pocałowaniu wskazałem Cesarzowi na cudowny obraz M[atki] B[oskiej]. Cesarz podszedł, uczynił dwa ziemne pokłony, przyłożył się do wyobrażenia M[atki] B[oskiej] i Dziecięcia, i znowu uczynił pokłon. Zatem przedstawiłem N[ajjaśniejszemu] Panu kopią na drzewie z obrazu. Cesarz nie dając mi wyrzec słowa, rzekł: *Это копия*. Potem Cesarz wyszedł, a ja Go z duchowieństwem przeprowadziłem do pierwszych drzwi Soboru.

Lud rzucił się w ślady Cesarza, i jeśli by nie Puszczyn to by mię naciskiem roztarosił.

N[ajjaśniejszy] P[an] z naszej poszedł piechotą do Łacińskiej katedry. X[iędz] B[iskup] Wojtkiewicz spotkał Go w galerii bodaj kilka słowami, że szczęśliwie przybył. Jak dalek było nie wiem. Ja X[iędz]u Wojtkiewiczowi uprzednio dawałem *наставление*.

Na drodze do tej katedry, żydziuk, nacisniony tłumem, upadł pod nogi Cesarza; Cesarz sam podjął go i zapytał się: *He ушибся ли ты?*

Z Katedry Łac[ińskiej] N[ajjaśniejszy] P[an] w kolascie, z

Gubernatorem Kellerem pojechał obejrzeć wojsko, t[o] j[est] tutejszego batalionu i artylerzystów, wojenny szpital, ostrog i t. d. Mnie nie przyszło na myśl podyktować Cesarzowi położyć na liście Seminarie; i N[ajjaśniejszy] P[an] tam nie był, czego sam, jak mi w gabinecie oświadczył, żałował.

Cesarzowi chciał torować drogę adjutant Jego Rylejew. Konie Sowie[n]i[ka] Kazennej Pałaty Stolarewskiego postraszone krzykiem Żydostwa, uniosły. Rylejew szczęśliwie wyskoczył z faetonu, furman zwrócił konie na ścianę. Kolaskę rozbiły i pokaleczyły kilku żydziuków. Na wyleczenie tych Cesarz <kazał> przysłał Gubernatorowi 200 r[ubli].

Tenże przydworny regent przyszedł do mnie chwając, że wszystko jak najlepiej się udało, zaawizował mi, że mam przyjechać do Cesarskiego stołu dziesięć minutami do 5-<sup>ej</sup> dla tego, że mam być wezwanym do Cesarskiego gabinetu na audiencję. Tak się też i stało. Audiencja ta — honorowa reprezentacja. Przy wejściu Cesarz zapytał się o stanie Diecezji. Powiedziałem, między innym, o potrzebie szkoły dla *девиць духовнаго звания*, o konieczności parafialnych szkółek przy każdej Cerkwi; odpowiedział, iż z czasem to się zrobi. Za tem podał ręką dla pobłagostwienia i wzajemnie pocałowaliśmy rękę. Należało było swoją usunąć.

Otworzywszy drzwi, wróciłem nazad i poprosiwszy pokornie przebaczenia, powiedziałem, iż dla widoku Rządu, t[o] j[est], dla przychylenia ku sobie Biskupa R[zym]s[ki] K[atolickiego], dobrze było by *удовлетворить Его честолюбие* i dać mu gwiazdę Stanisława. Cesarz uśmiechnął się <i ręką>, a pomyślawszy nieco ręką dał znak, że audiencja skończona. Później żałowałem mego śmiałego i, bodaj nierozumnego, postępu. Po kilku dniach Keller powiedział mi, że Cesarz tegoż dnia, jadąc z nim na bal <wspomniał> powiedział mu o mojem *ходатайстве*, i rzekł jakoby: *Если такъ, то нужно о томъ представить Министру*. Zresztą, Keller, za turkotem kół i krzykiem hałasliwych żydów, nie mógł dobrze dosłyszeć słów Cesarza. Keller mówi, że ja powinienem przedstawić, a ja sądzę, że on. Mówiłem to X[iędzu] B[iskupu] Wojtkiewiczowi, i on powiedział, że stracił by wszelką wiarę u swoich, jeśli by się dowiedziano, że otrzymał z mego starania. Wyszedłszy z Gabinetu Cesarza, poznałem się z Szafurem, *правителем походной Е[я] И[мператорского] В[еличества]* kancelarii, *съ князем Долгоруковымъ*, Adlerbergiem starym, z jego synem *придворн[ым]*

*Лейбъ-медикомъ* i t. d. Po mnie zara przyjechał i X[iędz] Biskup Wojtkiewicz w sukienie z biretem w rękę. On odpowiadał Cesarzowi b[ardzo] przytomnie i z nadzwyczaj skromną postawą.

Siedliśmy do stołu — wszystkich 19 osob, ja po prawej, a Graf Keller po lewej stronie Cesarza, koło mnie B[iskup] Wojtkiewicz, koło Gubernatora Gub[ernialny] Marsz[alek] Słotwiński, Adlerberg starszy, za Biskupem fligel-adjutant Króla pruskiego i t. d. Przeciw Cesarza — Adlerberg młodszy, któremu Cesarz nalewał białe<sup>51</sup> wino ze swojej różowej rejnskiej półbuteleczki.

Ze wszystkich tych najwięcej mi się podobał b[ych] Minister wojny, a teraz *иностранныхъ дель* <takiem że robi>, swoją spokojną, łagodną fizjonomią. Także Szafur — pierwszy i drugi powierchownością swoją rekomendują się pocziwymi ludźmi.

Obiad był zwyczajny, choć na takowy kucharze Cesarscy brali produktów drogich jak na pięćset osob, n. p. wanili  $\frac{3}{4}$  f[unta]. i t. p. <Po obiedzie po> Na obiad wyszedł Cesarz przy szabli, z kaską w rękę, a za kaską białe rękawiczki. Po obiedzie Cesarz blisko półgodziny rozmawiał to z tym, to z tym, to z owym. Wszyscy i On sam stali. Po czem pokłonił się nam i rozjechaliśmy — ja zabrałem z sobą X[iędz] B[iskupa] Wojtkiewicza — przywoziłem do siebie na herbatę — co zrobiłem nierozważnie, gdyż na wieczor, na herbatę zaprosiłem się do Marii Keler. [Ciechanowiecka] dała mi znać, abym przyjechał na pół do 8-<sup>ej</sup>. Przeprosiłem więc X[iędz] B[iskupa] i Puszczyzna i pojechałem. <Keller> Zostałem samą jedną. Ciechanowiecka pojechała widzieć ubranych na bal znajomych swoich. Do przyjazdu Ciechanowieckiej ca[owate] M[arie]. Ciechanowiecka przyjechała d[osć] późno znużona, niewyspana. W tym kamerdyner, a raczej bufetczyk Michał przybył z niespodzianą i radośną wieścią, że Cesarz kreował Kellera *действит[ельным] Статс[ким] Советникомъ*, Kammerherem i pełnym Gubernatorem. Przed wyjazdem zaś na bal Keller przyniósł reskrypt Cesarza, że przyjmuje prośbę być *восприемникомъ* syna Kellerów i daje w dar matce złotą na rękę broszkę. Radość Pani Keller była <nie do opisa[nia]> wielka<sup>52</sup>. Upřednio zaś opowiadała mi z uniesieniem jak Cesarz zajechał do niej, pół godziny bawił, kilkadziesiąt razy pocałował ją w rękę, po kilkakroć zapytuwał *счастливы ли Вы! Я имею факты. że gdy P[ani] Keller opowiedziała, że była śmiertelnie chora, że jest słabego zdrowia, że boi się osierocić dzieci, Cesarz powiedział, в случае нещастия я возьму*

*детей вашихъ подѣ свое покровительство.*

Bal jakoby był <b[ardzo] ożywiony> urządzony w domie Gub[ernialnego] Rządu. Cesarz udał się o 9, a <o 11-ej> przed 11<sup>-ą</sup> wrócił, rozebrawszy się pił u siebie herbatę, poczem wyjechał do Wilna. Bal b[ardzo] ożywiony. N[ajjaśniejszy] P[an] był w najlepszym humorze. Dziękował Kellerowi.

Dziwne powodzenie Kellera! Dotychczasowe życie jego szczęśliwe — z nicztożestwa, powinowactwem z Boratyńskim wyszedł na Gubernatora, a dzisiaj łaski Cesarza jak deszcz zlały się nań. Daj Boże, iżby stał się tego godnym. Pozostaje mu tylko prosić Boga o zdrowie. Nie bez smutku postrzega się, że zewnętrzna forma teraz rekomenduje ludzi!

So. 6. Puszczyn pojechał, w tarantasie Łazarewa, do Wilna, był tam na balu, na znamienitem polowaniu Michała i Jana Tyszkiewicza i t. d.

Z duchowieństwem, o 12<sup>-ej</sup> w miejskim domie winałem Kellerowi łask Monarszych.

<Sr. 10> Słotwiński Gub[ernialny] Mar[szalek] rozpuścił pogłoskę, iż jakoby Cesarz chłodno traktował Metropolitę Jozefa.

Cesarza figura, pochodka dziwnie sympatyczna i w miarę poważna. Daj Boże, aby słowa *Валуева* o Cesarzu powtórzone, że: *он сосудъ, исполненный благодати*, były wierne i żeby Opatrzność *внушаетъ и направляетъ действия Его*.

Po. 8. <sup>53</sup> *Рождение Наследника Николая Александр[овича]*. Służyłem. *Поздравление въ Соборе*. Na kawie u Gubern[atora].

N. 14. *Воздвижение Ч[естного] Кр[еста]*. Służyłem w Seminarii. Na herbacie i zakąsce byli Puszczynowie.

Po. 15. Puszczynowie, z mego domu, o 10<sup>-ej</sup> wiecz[ora] odjechali do Parycz. 1<sup>-ego</sup> 9bra przyjadą oboje albo sam jeden do Komitetu. Puszczyn przywiozł mi kapelusz ryżowy z SPBurga za 8 r[ubli], a teraz w Wilnie kazał zrobić kofejnik blaszany, za 1,50 [rubli] na wzór swego.

Puszczynowa poznała się z Kellerową, po powrocie powiedziała, *что одна другой рассказала свой характеръ, и вышло, что мы въ совершенныхъ противоположностяхъ*. Gdy Kellerowa chwaliła mnie — ta milczała. Z tą wniosła Kel[erowa], że zazdrości. Znaczą, że nie zrozumiała Puszczynowej seriozny charakter i zasługi *Архидіея*.

Wt. 16. <sup>54</sup> *М. И.* Zaczęła wizyty robić, i pierwszą mnie uczyniła o 5<sup>-ej</sup> wiecz[orem]. Łaskanie się jej i cał[owanie] przeszły żądania i oczekiw[ania]

moje. Nie ma więc wątpliwości o jej dziwnej skłonności. Choroba jej i podczas tej pierwszy pocał[unek] to wyzwiał. Deklarowałem jutro być na herbacie.

Sr. 17. Byłem — piłem herbatę i nektar z ust — *pachitos* — codnia posyłam sliwki. Czy nie przyjdzie się żałować.

Na trzeci dzień po wyjeździe N[ajjaśniejszego] P[ana] Keller przyszedł do mnie do ogrodu, co przy kwaterze mojej, i odpowiedział, że obywatele zamierzają ostatkami od składki na bal zapłacić kupcom i rzemieślnikom za urządzenie Kellerem Gubernatorskiego domu pod kwaterę dla N[ajjaśniejszego] P[ana]. Keller dodał, że przyjmie pieniądze z tem, że je zwróci w ciągu trzech lat. Ja mu radziłem albo przyjąć pieniądze i na te kupić dom dla priutu; albo wziąć u mnie pieniądze, do pół piąta tysięcy, leżących w Prykazie, i tym dług opłacić. Keller wzbrania się przyjąć tę usługę. Ja zamierzam dać bez procentów.

Pi. 19. U Kellerów poznałem się z młodym Witgenstejnem, kuzynem Kellera; Witgenstejn deklarował zaprowadzić włościańskie szkolki przy cerkwiach w majątkach jego zostających. Instancji mojej za Filipowiczową nie przyjął, mówił, że ona zniszczyła Łachewskich włościan.

Wczoraj wieczorem<sup>55</sup> przyjechał do Mińska X[iądz] Metropolita Waław Żyliński. Z szumem, hukem i zwonem spotkano go. Dzisiaj przed 11-ą był u mnie, oddałem mu wizytę. Odprowadzał mię aż na ganek. Zaprosiłem go na herbatę. Na obiad ze wszystkimi duchownymi swemi pojechał do Przyłuk, tak więc zaproszony obiad u X[iędza] B[iskupa] Wojtkiewicza *не состоялся*; przeprosił mię listem.

Wieczorem zjechałem do Gubernatorow. Zastałem tam Witgenstejna młodego — półkownika — fligel-adjutanta; fizionomia jego poczciwa i przyjemna, równa. Instancjonowałem za Filipowiczową, lecz Witgenstejn silnie uprzedzony przeciwko jej, że spławami zubożyła włościan. Poprosiłem o założenie szkółek przy wszystkich w majątku cerkwiach, i na to chętnie przystał. Ma o tem do mnie napisać.

O 9-ej wieczorem przyjechali na herbatę Metrop[olita] Żyliński, Biskup Wojtkiewicz, Bisk[up] Sufi[agan] Lipski, Kanonik Wróblewski i doktor Moszczyński.

So. 20. Pojechałem po rannym obiedzie, z Henryk[iem] Wrońskim do Sołoziniewicz. Z powodu dżdżu chciałem wrócić się z drogi. Uprzejmie nas przyjęto.

N. 21. Mszy służyłem w domowej cerkwi. Po obiedzie nie puscili



mię, poszliśmy po rydze. Nocowałem.

Po. 22. Pojechałem po kawie do Hajny z powodu pijanstwa Somkowicza, z tą do Łohojska, a z tą do Gródka. O pół do 8 wróciłem do Mińska. Nic zdrowszego na popas w drodze nad miękkie jaja z herbatą. Taki miałem obiad u dziekana Szyszki.

Franciszek powiedział mi, że wczoraj *M.H.* przysłała zapiseczkę. Witgensztejn z Kel[*lerem*] byli na polowaniu.

Dzisiaj Witgensztejn z Horwatową a Kellerowa z Horwatem chrzcili dwoje żydziukow[*skich*] dzieci fotografa wykrzty w Luteranizm. Wykrzta ten podał Cesarzowi projekt o nawruceniu żydów.

Wt. 23. *Свящ[енник] Екатерин[инского] Собора Прорвичь скончался отъ горячки и чахотки.* Spasewicz prosi, aby na miejsce zmarłego naznaczyć Smolicza z Chołopienicz.

*M.H.*<sup>56</sup> przyjech[*ala*] o 5. w dezab[*ilu*] w wyraźnym zamiarze. Pieszcz[*otom*] nie było końca. Jednak nie odważyłem się. Może to i dobrze się stało.

Opowiadała mi, że X[*iqdz*] B[*iskup*] Wojt[*kiewicz*] dopytywał się, czy ja u niej bywam. Spodziewać się należy intryg z jego strony.

*M.H.* powiedziała mi, że przy pierwszym pocał[*unku*] powiedziała sobie: ja go lubiłam, a on zaczyna lubić.

Pi. 26.<sup>57</sup> Stało się.... O 5-ej wiecz[*orem*]. Gabin[*et*] leżaj[*?*]. z obawy, aby odkaz mój niewywołał zniechęcenia i odstrychnienia się. Po tem nastąpiła mała komedia — desperacja, aby nie zost[*ać*] w poważ[*nym*] stanie. Po tem powiedź... teraz musisz być naszym przyjacielem.

Bodaj że tu kryje się jakaś intryga — czy nie przyczyną tego wszystkiego Francuz. Czy podobna, iżby do tej pory żył K[*eller*] jak brat z siostrą.

Po. 29. Improvizowani przyjaciele moi teraz znajdują się w Przyłukach na weselu. Sama pojechała wczoraj wieczorem, aby wypocząć i świeżo w świeżej toalecie błysnąć. Sam dzisiaj o 2-ej s południa pojechał i bodaj że dzisiaj w nocy powróci. Sama zaś jutro. Mnie nie proszono.

Jakie też to będzie pierwsze spotkanie się nasze?

Gubernatorowie deklarowali bywać u mnie na obiadach w Niedziele, a ja we wtorki. Zamiast obiadów wolał bym bywać na herbacie.

Itak tedy *ходатайство* moje do Wrangela o naznaczenia Wrońskiego dyrektorem do Nowogródzkiej Gimnazjum, nie wzięło skutku. Wrangel z d[*nia*] 25 7-bra odpisał mi: iż Wrońskiego zamierza naznaczyć

Dyrektorem<sup>58</sup> w pewnym miejscu, gdzie będzie użytecznym; do Nowogródka zaś dla tego nienaznaczy, że przyrzekł innemu; a słowa danego cofnąć nie może. List Wrangela poszłę Wrońskiemu.

Kofejnik zrobiony synem Urmana posłałem Kellerowi.

Postrzegłem, że mam<sup>59</sup>.

Wt. 30. Gr[*af*] Keller widać w nocy wrócił z Przyłuk, a żona przed samem południem. O 6-ej posłałem śliwek z zapytaniem o zdrowie. Kazano odpowiedzieć, że Graf[*inia*] dziękuje i dla słabości znajduje się w łóżku. A ja sądziłem, iż zaproszą mnie na herbatę. Zobaczymy jutro — o 5-ej god[*zinie*].

Antosewicz był u mnie na obiedzie. Przed i po obiedzie rozpowiadał mi o wojażu swoim po Alzacji i z bratem Aleksandrem do Paryża. Człowiek nie uczony, lecz rozpowiadał rozumnie. Cieszy się, że widział nowozrobioną maszynę do żęcia i koszenia. Wypisze ją i podobną deklarował zrobić dla mnie. Noże tylko musi sprowadzić z Paryża.

Zrobiłem dzisiaj ważny, bez potrzebny rozchod: kupiłem 5 1/2 b[*ardzo*] grubego sukna z fabryki Moesa, pod nazwaniem Schenschile, na podraszlafrak, po 5 r[*ubli*] za łokieć, i u Hurwicza 6 ł[*okci*] wigonii bronz[*owej*] z poniową, w kraty podszewką, na podrasnik, także po 5 [rubli], z resztki pół lokcia — będą rękawice.

Sam nastęczyłem się Kellerowi pożyczyć pieniędzy dla zapłacenia długu, zaciągniętego długu, w urzędzeniu domu. Oświadczył, że dosyć mu będzie<sup>4</sup>/t[*ysięcy*].

Dzisiaj więc poprosiłem do siebie *непремен[ного] члена Приказа* Poznańskiego; dałem mu 3 bilety przykazu z <18> 13 Julia 1858 r[*oku*], z 6 Julia 1856 i z 7 stycznia 1857 r[*oku*], aby wyrachował wiele będzie z procentami i aby kazał napisać objawienie dla zdjęcia sum. Wyniosło 3631 r[*ubel*] 35 k. W nast[*ępnę*] sobotę przyniosą pieniądze i oddam Kellerowi.

#### Październik (8-ber)<sup>60</sup>

Sr. 1. Praźd[*nik*] Pokrowy. Służyłem. Obiad dla *сослужащихъ: проповедник Ректоръ Семин[арии], Арх[имандрит] Николай; Прот[оиерей] Минкевичъ; Пинск[ий] благоч[инный] Прот[оиерей] Грудницкій, свящ[енник] Катедр[ального Собора] Кипр[иан] Мигай.* Prócz tych — Jenerał *Острограцкій* i *временно управляющий* Минс[кою] Палатою Госуд[арственных] И[муществ]

*Сергей Сергеевич Лашкаревъ. Прот[оиерей] Прорвичъ* służył w Krupeckiej cerkwi.

Wracając z Soboru postrzegłem w Gubernatorskim domu w oknie Gubernatorową (zdaje się kłaniała się) i za nią francuza. Nieproszony, nie zajechałem na kawę, a wieczorem nie posłałem śliwek.

Powiadają, że koło Petersburga wzerwało magazyn prochu, przy nim jakoby utraciło życie do 700 ludzi.

Cz. 2. Wziąłem trzy bilety na loterię Łazarewa NN. 70, 71 i 72 po 10 r[ubli] każdy. 30 r[ubli] opłaciłem Ryniewiczowi uczniowi 7-ej klasy Gym[nazium] mieszkającemu u Abramowicza.

Z rana jeździłem z Antosewiczem do Pustyni dla przyjęcia od niego rady w irygacji łąk Pustynskich. Antosewicz deklarował mi wypisać z Paryża okulary w oprawie *bronz-antique*, szkła N 14. W takiej ze Konserwy — Konserwy z drucianą siatką, skopiować maszynę do rznienia koczek, żniwiarkę, co rznie i kosi, i bronę z żelaznymi zębami.

Od obiadu u Gubernatorów odkazałem się — za to o 6<sup>-ej</sup> byłem na herbacie i nader przyjemnie zabawiłem się.

Pi. 3. Dla Kellera zakażę 2 zamki do gabinetu, u Bahryma p[rzez] An[drzeja] Tupalskiego. Dzisiaj napisałem list do A. Tupalskiego.

Po obiedzie przed 4<sup>-tą</sup> powiozłem moich kawalerów Henryka, Konstantego i Onacewicza do Łoszycy, do Baranka, a zastałem Eust[achego] Prószyńskiego. Trzeci dzień jak wrócił z zagranicy; przywoził mi goścince malowidełko sławnego w [...] <sup>61</sup> malarza Verbouchof i paczek nasienia głogu *Crategus Oxyacantha*. Na opowiadaniu cały zszedł wieczor. Znaleźliśmy tam brata żony Sulistrowskiego.

E[ustachy] Prószyński zaobserwował na wojażu, że nie tylko Francuzi, lecz i Niemcy, mianowicie Protestanci, nie cierpią Austrii, głośno mówią, iż Austrią dla równowagi trzeba eliminować, a wszystkim Niemcom należy przyłączyć się do Prussii, i utworzyć Imperię w 40 milionów ludności.

Także mówili mu Francuzi, iż Napoleon chce Rosją wciągnąć w przymierze zaczepne i odporne, lecz Cesarz nasz *отделяется* grzecznością. Że Ruscy za granicę niechęcią gadać z Polakami — przypisują im projekt emancypacji włościan na zgubę arystokracji Roskiej wzbudzony.

So. 4. Kronikowski, *Свящ[енник] Екатерин[инского] Собора*, powodem popojki u kupca Rakowa, w kwarterze tegoż, od apoplexii życie zakończył. Tak więc dwóch kapłanów w ciągu dwóch tygodni umarło —

Prorwicz i pierwszy. Zamierzam naznaczyć Smolicza z Chołopienicz, za którym instancjonuje Inspektor Spasowicz, a może i Mitkiewicza ze Stołpcow — jeśli ten zechce. Prosi się też i Regent piewczey Junackiewicz.

Dzisiaj wieczorem, gdym był na herbacie u Gubernatorow, sama Pani Keller opowiadała mi: iż X[iądz] B[iskup] Wojtkiewicz, dowiedziawszy się o zamiarze P[a]ni Keller bywać w tabeli na molebstwach, wszelką siłą wymowy i pogróżek odprowadzał ją od tego. Dodała, iż napadały damy na Ciechanowiecką, że ta była w Soborze, kiedy Cesarz był tam.

Cz. 9.<sup>62</sup> U U Gubernatorów nie byłem na obiedzie, dla tego, że nie przysłali z awizacją. Z tego powodu o 5<sup>-tej</sup> przyjeżdżała P[ani] Keller zapytując o przyczynie. [...] W gabinecie nie udał. Ale w bawialni.

Władysławowi Tupalskiemu pożyczyłem 150 r[ubli] dzisiaj przy herbacie przy Konst[antym] Jankowskim, przy Henryku Wrońskim; a bodaj że i przy Onacewiczu.

Pani<sup>63</sup> Keller przywozła i dała mi medalionik w złoto oprawny, zamykający się, z napisem zewnątrz, a wewnątrz główka Zbawiciela w szkarłacie i z cierniowym wiankiem, z napisem *il faut l'aimer*.

Pi. 10. Graf Konstanty Tyszkiewicz przywoził mi ze Wiedniu ołtarzyk z wizerunkiem N[ajświętszej] P[anny] na emalii w dębowej oprawie, z błostkami żółtymi. Niezwyczajnie rad jestem z takiego goścince, i p[rzez] Guwernantkę Kellerow, która wiosną ma jechać do Wiednia, wypiszę takich parę na goścince.

<Po obiedzie, po> Sianożęcka była u mnie na pożegnaniu, ona dzisiaj wyjeżdża do SPBurga na całą zimą.

Po obiedzie, po 4-ej, jak umówiliśmy się wczoraj, pojechałem do M.II. Zastałem K. Tyszkiewicza.

Nad wyraz mile zabawiłem do 9. Sam przyszedł do nas o 8<sup>-ej</sup>. Tymczasem nagadaliśmy się i nabawiliśmy się, mianowicie przy kominie. Z rozmowy tej pojąłem teraz, jak ona jest cierpliwa, łagodna i rozumna. Opowiadała jaką drogą poprawiała męża, wmawiając iemu, że on poczciwy i pracowity. Pośledniemu uwierzył, i stał pracowitszym. Dalej opowiadała, jakim on był grubijaninem dla niej — nieraz grubo łątał ją, nawet stołkiem ciskał na nią, nazywał głupią i t[ak] d[alej], lecz ona spójrzeniem, wzrokiem swoim, którego on nie mógł przenieść, powściągała go. Dalej opowiadała, jak go wyprowadziła na obecny stopień, jak go Minister Bibikow naznaczył przy sobie *чиновникомъ до особыхъ поручений*, a ona listem swoim wyprosiła naznaczenie V[ice]-Gubernatorem do Żytomierza, czego

mąż nie chciał i nazwał ją przed Ministrem *сумаemedueю*. Jak ona w Żytomierzu prosiła Cesarza o naznaczenie męża Gubernatorem; jak to nie podobało się Cesarzowi. Na ostatek, jak teraz, 4-go 7bra napisała list do Cesarza, skutkiem którego Cesarz do niej zajechał, dziękował za otwarte wynurzenie się, nieskończenie był łaskaw, kilkadziesiąt razy całował rękę, a kiedy wynurzyła obawę, na przypadek śmierci swojej o los dzieci, przyrzekł być ich ojcem.

Opowiadała przed tem straszną historią z Ojcem Kellera — znajomość z jakimś z Poznaniu niegodnym człowiekiem — list — omdlenie. Też opowiadała o romansie męża w Żytomierzu z jakąś wdową zachwycającą pięknosci, tej jednak historii niedokończyła. Także o podróży swojej do Paryża, Rzymu, o Kardynale Antonelli.

Konkluduje: jest to nadpospolita kobita. Osnowa jej — rozum i dobroć, a losem — glans, miłość — to ostatnie ją rujnuje. Na nieszczęście swoje zbyt jest wrażliwą. Sądzę, kto by nie zbliżył się do niej — każdy pokochać ją musi. Dziwię się Kellerowi, że ją nigdy nie pokochał.

Poprosiłem ją, aby nie sprowadzali dla mnie p[*rzez*] Sianożęcką tabakierki złotej, i aby przyjęła ode mnie sobole.

*So. 11.* Posłałem pierwszą odpowiedź na pismo. Oddano, kiedy mąż siedział u niej na łóżku.

Keller, przyszedłszy do Komitetu, powiedział, że żona znowu w łóżku — pokazało się, że kaszel pochodzi z zapalenia piersi. Pijawki i wezykatorie stawiono. Focht wezwał na konsilium Moszczyńskiego. Strasznie wieść ta strwożyła mię. Daj Boże, aby nie przeszło na galopujące suchoty.

V[*ice*]-Gubern[*ator*] Łuczyński przyniósł wygrane z loterii Łazarewa, za 3 bilety po 10 r[*ubli*] trzy wygrane: biust Imperat[*ora*] Aleksandra na malachitowej podstawie, pałkę ze srebrną skuwką, roboty Sazikowa, i neseser z zielonego szkła. Pierwsze zatrzymam; drugę z kim niebądź przehańdluję, bo wyobraża kobietę leżącą, a trzecie podaruję Łuczyńskiej.

*N. 12.* Wczoraj zaproszony p[*rzez*] Kellera, dzisiaj byłem na obiedzie u nich; przed i po obiedzie zaprowadził mię sam do chorej. Zdaje się, nie jest tak chorą. Daj Boże jej zdrowie. Wręczyła mi pisemko.

*Po. 13.* Dzisiaj był u mnie na obiedzie Jenerał Graf Rzewuski, na zapytanie, co on myśli o zdrowiu P-*ni* Keller, odpowiedział, iż rumieniec na policzkach źle rokują!! Boże, pociesz nas.

*Wt. 14. M.II.* rozpowiadała mi o stosunkach w Rzymie z Kardynałem Antonellim. Pokazywała mi palmę, przyslaną od Papieża za pośrednictwem

pierwszego.

*Sr. 15.*<sup>64</sup> Dopelnilem dwa kapitalne głupstwa — 1) że pożyczyłem Kellerowi <sup>4/1</sup>[*ysiący*] r[*ubli*], wyrzekłszy się procentu, a 2-e) że dzisiaj o 11-ej p[*rzez*] Nikol[*aja*] odesłałem sobolową kireję. Zobaczymy, jeśli Bóg pozwoli, następstwa.

*N. 19.*<sup>65</sup> Pierwszy [mr[*óz*]] wyskoczył na 5°C. Kłaby rozrzucone, nie zasadzone. Krzewy niechybnie przepadną.

Dzisiaj<sup>66</sup> po 6-ej wiecz[*orem*], osobiście otrzymałem pierwsze pismo po rusku, ślicznie napisane.

P-*ni* Keller mówiła mi, iż ona przeczuwa, a nawet z niektórych powierzchownych znaków utwierdza się, iż w Kraju musi być silnie rozwite sekretne towarzystwo, złożone z różnorodnych członków i narodowości Kraju.

mr[ <i>óz</i> ]	9.	Po.	20.
	10.	Sr.	22.
	11.	Cz.	23.

*N. 26.* Gr[*afu*] Kellerowi darowałem sanki, kupione u Siemionowych.

*P. 31.* P[*ani*] Keller przysłała mi bilecik z uwiadomieniem, że Graf silnie zaniemógł. Sądzę, iż przyczyna choroby być może z tą, że wczoraj, przed drugą po południa spotykał na placu półk ułański — molebstwie odprawiało się na placu, i on ze wszystkimi stać musiał z odkrytą głową.

### Listopad

*So. 1.*<sup>67</sup> O 12-ej odwiedziłem chorego Gr[*afa*] Kellera. On całą noc bredził i śpiewał, i teraz był nie zupełnie przytomny. Gdym szedł Spasowicz spotkał mnie i prosił poradzić Grafinie, aby choremu niezwłocznie puscic krwi. Lecz Focht zadecydował, że tego jeszcze nie widzi potrzeby. Chory tak nagle wczoraj zaniemógł, iż nie zdołał przejść na górę — leży więc w swoim gabinecie.

*M.II.* powiedziała na ucho, iż wiadomość otrzymana z Warszawy, iż wiadoma wdowa Grafini wyszła zamaż, mogła silnie podzielać.

Straszno mi stało przy myśli o następnościach śmierci chorego. Żona nieodchodzi od chorego. Zdaje się, iż sama pozdrowiała.

*N. 2.* Dzisiaj o 12-ej <pojechał> odwiedziłem, i chwala Bogu znalazłem chorego *вне опасности*. Ma to być reumatyczna gorączka. Jadąc do Kellerow, spotkałem Puszczyzna. On rano dzisiaj przyjechał i szedł do mnie.

Na obiedzie miałem 10 osob. Obiad dany był dla Jeneralnego superintendanta Kalwinistkiego Lipińskiego, dla Półkownika Ułańsk[iego] półku Kerbela i dla Prezyd[enta] Kaz[ionnej] pałaty [Hilferdinga], który otrzymał rangę *действит[ельного] Статс[кого] Советника*. Piliśmy zdrowie jego. Byli też: V[ice]-Gubern[ator] Łuczyński, Dyrektor Belli, półkownik Bielajew, *Управл[яющий] Палатою Сергей Сергеевичь Лашкаревъ*, i pijany prezydent Burmejster.

P[ani] Gubernatorowej pokazywałem nowy mój fotograficzny portret. Znalazła go niedobrym.

We czwartek dałem jej zapiskę: zbijającą obelgę obywatelami rzuconą na mnie, iż ja jestem polakiem i byłem katolikiem, a stałem się renegatem. Zapiska ta b[ardzo] się podobała Kellerom.

Aleks[ander] Sosinowski wczora przyjechał. Musiałem mu dać 15 r[ubli] na odzienie dla nieszczęśliwego Aleksego Pajewskiego.

Po. 3. Odwiedziłem Gr[afa] Kellera. On prosił mię, abym przyjął na pamięć następujących imienin moich piękną wazę na frukta, i przysłał mi wieczorem, a Sama przysłała mi gumilast[yczny] dywan, wyobrażający psow, do łózka.

Tosi Wasiliewej powinszowałem i na węzeł dałem filiżankę. Spasowiczowej też powinszowałem.

Wieczorem z Puszczyнем jeździliśmy do Prószyńskiego do Łoszycy.

Dzisiaj<sup>68</sup>, staraniem Krywoszeina Majora, zawieszono w sali firanki, a w sobotę przyniesiono parawan z nową podkładką.

Wt. 4. <Wieczor> Z rana, przyszedł do mnie *Председатель Уголовной Палаты Константинъ Филиповичь* Burmejster, bodaj nie trzezwy. Korzystając z przyjscia jego, starałem się wmówić jemu nagłą potrzebę wstrzymania się od nałogu pijaństwa i rozpusty. Dał mi słowo, iż porzuci trunki. Boże, błogosław memu staraniu i zbaw młodego zdolnego człowieka. Daj mu rozum i siłę woli.

Z rana posłałem Kellerowi za wszystkie lata *Художественный листокъ*, samej posłałem Album, wygrane Stolarewskim z loterii Łazarewa, za które zapłaciłem 5 r[ubli].

Wieczorem z Puszczyнем pojechaliśmy do Kellera na herbatę; zastaliśmy tam półkownika Gerbela, cały wieczor przeszedł na rozprawach wojennych.

Keller już chodzi w szlafroku. Za to biedna Kellerowa strasznie cierpi

na zęby. Nie można było patrzeć na nią. Niech Bóg da jej ulgę.

Marii zawiozłem szkice *Viol-d'amura*.

Pi. 7. Korzystając z wybornej sannej drogi wołałem zjechać od imienin swoich do Sołodzieniewicz, niżeli do Pustyni, tem bardziej, że Ar[cy]b[isk]up mię zaprosił. Wyjechał z Mińska pół do 9<sup>ej</sup>, a zajechałem na 1<sup>a</sup> w sankach zielonych parą końmi, tylko z Nikołajem. Uprzejmie zastałem przyjętym. Emilii zawiozłem gościńca kofejnik.

So. 8. Obiedni słucałem w domowej cerkwi. Na obiedzie byli oboje Jeśmanowie.

O 2<sup>ej</sup> wyjechałem nazad do Mińska (wysławszy uprzednio konie, bo drogę zawiąło w polach, do Bielorusza), na saneczkach jednokon[nych] Ar[cy]b[isk]upa. Przyjechałem przed wsenoszczną. Po wsenoszcznej byli na herbacie Puszczyн i półkownik Ułańskiego półku Gerbel.

Przed wyjazdem Keller przysłał mi wazę na frukta, a Pani Keller gumilast[yczny] dywan, wyobrażający wielkiego psa i pieska. Wróciwszy z Sołod[zieniewicz], zastałem przysłane od Sosnowskiej firanki do 3-ch okien, a od Puszczyна jego portret.

Od Chóduńszczenkowej filiżankę, a od Bielocerkowskiej konfitury, a od Barbary Okuliczówny bóty wyszyte<sup>69</sup>.

Bezemnie winszujący zapisali się:

*Каетанъ Войцеховскій*

*Чиновникъ порученій Анастасій Пономаревъ*

*Советникъ Палаты Г[осударственных] И[муществ] М.*

*Дякевичъ*

Wizytator klasztoruw X[iadz] Wiśniowski

Medyk Bronisław Lubiczankowskij

*Константинъ Станиславовичь Абрамовичь*

*И[сполняющий] д[олжность] Полиціймestера Якобсонъ*

*Иванъ Моцинскій*

*Городскій Голова Д. Кривошеинъ*

*Августинъ Стемпковскій*

Dominik Łappa

*Августъ Янишевскій*

*Яковъ Лукашевичъ*

*Александръ Свечниковъ*

Niesłuchowski

*Александръ Лаппа*

Генераль Маіоръ Графъ Ржевускій  
Юрій Познанскій  
Александръ Ивановъ  
Николай Гомолицкій  
Артилеріи поручикъ Шавинскій  
Артилеріи подпоручикъ Корольковъ  
Артилеріи подпоручикъ Стешинскій  
Артилеріи поручикъ Тупальскій  
Кротовскій  
Славышенскій  
Вильгельмъ Фохтъ  
Павель Малышевичъ  
Д.Познякъ  
Коллежскій Советникъ Химорченко  
Стряпчий Окуличъ  
Чинovníкъ Каз[енной] Палаты Болеславъ Онацевичъ  
Капитанъ Василій Солецкій  
Полковникъ Пухальскій  
Артилеріи поручикъ Беловъ  
————— прапорицькъ Маевскій  
Инспекторъ Страшинскій  
Викторъ Свида  
Брониславъ Залескій  
Наполеонъ Еленскій  
Артилеріи Генераль-Маіоръ Остроградскій  
Александръ Оскерко  
А. Столяревскій  
Артилеріи поручикъ Кузнецовъ  
————— прапорицькъ Щебловинскій  
Ефимъ Белоцерковскій  
Советникъ С.Эйнаровичъ  
Михаилъ Комоцькій  
Дмитрій Шпаковскій

Прислали билеты:  
Норваттовіе  
Марья Алексеевна Малышевичъ

M-am Sophie Bucewicz  
Ignacy Bogdaszewski, Marsz[alek] Miński  
Louis Słotwiński Gubern[ialny] Marszałek  
Действ[ительный] Стат[ский] Совет[ник]. Лазаревъ.  
Karol Kaszyc  
Aleksander Darewski Weryha  
и письмо отъ Ferdynanda Kodybatto Daszkiewiczza, Kasztel[ana]  
Mscislawskiego.

Sr. 19. Wczoraj odesłałem *M.I.* deklarowane 3 książki *Femme Illustre* Walter Skota, Szeakspeera i <sup>70</sup>. Podziękowała mi pisemkiem i prosiła dzisiaj o 12.<sup>ej</sup> odwiedzić ją. Znalazłem tam Konst[antego] Tyszkiewiczza, a co gorzej — naróżowaną. Jakże to się mi niepodobało. Przypomniałem sobie, że raz powiedziała, że rużu nie używała. Nie pierwszy to raz zauważyłem, iż lubi zełgać!

Pani Puszczyń przyjechała do męża. Co za różnica z pierwszą... Prawda, skromność, poczciwość, patriotyzm, poświęcenie się, oszczędność, zupełna swoboda od koketerii są cechą Puszczyńowej.

Od kilku dni zacząłem po instrukcii Puszczyńa zacząłem<sup>71</sup> nosić kaftaniki z grubej parusiny, a od 2.<sup>ej</sup> tygodni ocierać się przed prysz[nicą] grubym płótnem.

Cz. 20. Dzisiaj, o 5.<sup>ej</sup>, był pierwszy obiad publiczny, dla deputatów, u Kellerow; i ja, i X[iądz] Wojtkiewicz byliśmy pierwszy raz razem.

Pi. 21. Праздникъ Входъ въ Храмъ Пресв[ятой] Богородицы. Służyłem w Katedrze w wielkim ołtarzu. Po służbie zajechałem do Gubern[atora?] na kawę. Zajechałem z wizytą do O'Rurkow.

Na obiedzie byli *сослужащие*, Puszczyńowie oboje i Łaszkarow.

So. 22. <sup>72</sup> Imieni[ny] *Михаила Ивановича Пуцина (Князя Тверского Михаила)*. Byłem zaproszony na pirog, był to cały obiad. Był Gubernator, Marsz[alek] Łappa, Zaleski.

N. 23. G[ubernatorowa] *M.I.* zaprosiła mię na herbatę.

Gubern[ator], Puszczyńowie i wielu innych pojechali do Przyłuk na obiad. U mnie na obiedzie byli oboje O'Rurkowie, X[iądz] B[iskup] Wojtkiewicz, Marsz[alek] Łappa, Nap[oleon] Jeleński, Skirmont i znamienity Zaleski.

O pół do 6.<sup>ej</sup> pojechałem na herbatę. Przed 8.<sup>ą</sup> zaanonsował Wańkowicz i pośpiesznie był przyjęty. Po kwadranśie pożegnałem się i pośpiesznie zastałem uwolniony. Z całej gospodyni i gościa fizjonomii

zaobserwowałem, że bliscy siebie. Mianowicie jego rewnicza, nie powiedziane *M.II.* o jej stosunkach ze mną, jasno pokazuje, że i Wańkowicz w liczbie uprzywiliowanych pokłonników. Powiem to *M.II.* przy pierwszym widzeniu się. Należy mi rzadko bywać, a w następujący czwartek nie pojedę na obiad.

Po. 24. T. Szarkowski przywoził wino od Pusłowskiego z Albertyna pod firmą: *Grand Margaux Margnis d'Alems Becker*, Propieta Pusłowski. 100 but[elek] po rublu, 7,50 za furmankę, a 50 k. za upakowkę.

Wt. 25. Swiecznikowu dałem zapiskę, aby w Moskwie kupił dla mnie:

- 1) Swi[e]c stearyn[owych] pud.<sup>73</sup> 3.
- 2) Herbaty famil. 12 f[untow].  
*цветочного*, po 3 r[ubli] 5 [funtow].
- 3) *Постнаго масла горчичнаго 1/2 пуд[a]*  
*подсолнечнога 1/2 пуд[a]*
- 4) *Осетрины 2 пуд[a]*
- 5) *Крестиковъ позолоч[енных] по 13 коп. 200*  
*серебряныхъ по 7 к. 300*

Sr. 26. *M.II.* biletem zaprosiła na herbatę o 7 g[odzinie]. Objąsniłem się o Kamerjunkturze i zwróciła mi spokojność. Daj Boże na długo.

*M.II.* objawiła mi ze strachem, iż być musi w ciąży. Jeśli tak, to śmierć nie chybna!

Byliśmy na czwartkowym obiedzie u Kellerów tylko ja, Puszczynowie i Półkownik Gerbel. Gospodarze, p[rzez] delikatność dla nas prawosławnych, kazali przygotować postny obiad.

Po obiedzie weszli Tyszkiewicz i Ciechanowiecki, który przyjechał z Witebska z powodu ciężkiej choroby matki, mieszkającej w Łohojsku u Tyszkiewiczów. Z tego powodu ma przyjechać i P[ani] Alex[andra] Ciechanowiecka.

N. 30.<sup>74</sup> *Св[ятого] Андрея Первозваннаго*. Imieniny *Смотрителя Андрея Алекс[еевича] Кривошеева, Маіора*. Jeździłem z Konstantym pozdrowić. Zaprosił mię na wieczor; ale odkazałem się.

Półkownik Gerbel był na moim służeniu w domowej cerkwi. Zaszedł do mnie na kawę i wtem Białocerkowski, przyniósł mu order Pruski Czerwon[ego] Orła, 2-jej klasy, z briliantami. Za stołem trzeba będzie powinszować szampańskiem.

## Grudzień (X-ber)

Cz. 4. Deputaci dawali, w domie Dworzaństwa, t(o) j(est) u Słotwińskiego<sup>75</sup>, składkowy obiad dla Gubern[atora] Kellera. Ja byłem i X[iądz] B[iskup] Wojtkiewicz. Między nami siedziała Pani Keller. Słotwiński pił zdrowie Gubernatora, ten — Dworzaństwa. Oba anonsowali po francusku. Teraz ruskiego u nas nic niema. Długo li tak będzie!

P.<sup>ni</sup> Keller wczoraj m Keller wczę Minister przedpisał Gubernatorowi wziąć od księży Łacińskich podpiski, iż nie będą spowiadać i innych duch[ownych] parafialnych posług dopełniać Prawosławnym. Który zaś nie zechce dać podpiski — tego wyprawić za granicę. Keller mi o tem nic nie mówił.

Przed obiadem dali Gubernatorom znać, iż do nich przyjechali: Jenerał Saken (co zapisał majątek P.<sup>ni</sup> Keller, a tym czasem daje na wychowanie Leonidy corocznie po 1500 r[ubli]) i siostra Ciechanowiecka.

So. 6. S[więtego] Nikołaja. Służyłem *въ тепломъ приделе*. Przyjmowałem *поздравл[ения] въ Соборе*. Po tem zajechałem z Gubernatorem na kawę. Do mnie wyszli Ciechanowiecka i Jenerał-major Saken, b[ardzo] uprzejmie dziękował mi za przyjaźń dla *M.II.* a córki jego Leonidy. Po tem przyjechali oboje do mnie. Zaprosiłem ich na obiad jutrzejszy.

Dzisiaj na obiedzie u mnie byli Puszczynowie, S.S.Łaszkarzew i Prot[ojerej] Prorwicz. Należało było zaprosić Rektora.

Łaszkarzew przysłał mi tabakierki, zrobione koło Wiatki z Kapki — drewniane, śliczne zrobione, dwie owałowe; jedną w podarek, za drugą zapłaciłem 5 1/2 r[ubli], a trzecią — wałek prosił komu niebądź sprzedać choćby za tańszą cenę.

Dzisiaj otrzymałem z poczty kołdrę flanelową, którą Prot[ojerej] Sitkiewicz kupił w fabryce, gdyż Zachert jednej kołdry nie zechciał robić. Przysłana kołdra, z grubej wełny robiona, sypać się będzie, i nie tak mocna, jak uprzednie Zachertowskie.

N. 7. Na obiedzie pierwszy raz była u mnie P.<sup>ni</sup> Keller, Ciechanowiecka, Keller, Jenerał-major Saken, Napoleon Jeleński, Zaleski i Półkownik Gerbel.

Wieczorem, po pół do 5-<sup>ej</sup> pojechałem do Przyłuk, gdzie od wczoraj byli Puszczynowie. Po wieczery razem wróciliśmy na 12-ą do Mińska.

Zawczora otrzymałem gburowskie pismo od Koniuszewskiego, na które każe Sz. Żyżkowskiemu, aby odpisał.

Pi. 12. Otóż i doczekaliśmy się dnia urodzin<sup>76</sup> imienin Marii Keller. Wczoraj, jako we czwartek, byłem na obiedzie. Przyjechałem wcześniej.

P.<sup>ni</sup> Keller koło południa zachorowała. Więcej godziny posiedzieliśmy przy chorej z Ciechanowiecką. Przyszły wiadome sobole z SPBurga. Cieszyła się im jak dziecko.

Prosiłem Ciechanowieckę, aby posyłkę na węzeł na imieniny P. Keller z listem winszującym przyjęła i dzisiaj rano oddała. Posłałem p[*rzez*] Nikołaja karton z obrazkiem N[*ajświętszej*] P[*anny*] i fioletowy *Moire antique* na suknię; lecz Nikołaj nie zastał Ciechanowieckiej, na teatr wyjechała, oddał posyłkę jej służącemu.

Pocziwy Baron Jenerał Saken zazdrościł mi, że nie on taki uczynił prezent.

So. 13. Graf Keller o pół do 10 był u mnie i skarżył się, że K[*onstanty*] Tyszkiewicz w Łohojsku, przy gościach powiedział, że odkupszczyk Hinsburg dał Kellerowi 15 000 r[*ubli*]. Gdy Ciechanowiecka zapytała się z kąd to mu wiadomo, odpowiedział, iż każdy remiznik to wie. Prócz tego mówił, iż Keller ma faworytkę aktorkę; że Policmejster wymówił się o tem przed <zoną> Grafnią, że Keller na ukaranie policmejstra kazał mu wywieźć aktorkę z miasta za 10 werst. Keller był ze mną otwarty. On dodał — czemu ja rzadko bywam u nich. Że nie powinienem uważać na gadania i t. d.

N. 14. *M.II.* podarowała mi wiaderko-popielnicę.

Wt. 16. Gubernator wyjechał na rewizję do Nowogrodka i Słucka.

Ja z Sakenem jeździliśmy do Pustyni. O g[*odzinie*] 4-<sup>ej</sup> pojechałem na obiad.

Exportacja Jenerała Małafiejewa. Przyjechał szwagier jego, obywatel Mohilewskiej Gubernii, aby go zabrać, a zastał go nie żywym. Ja powinienem był sam go wyprowadzić.

N. 21. U *M.II.* byłem na herbacie. Był Jen[*erał*] Saken i Graf Rzewuski. Z powodu przyjścia Wańkowicza powiedziałem kółkost, że inaczej mówić o ludziach, a inaczej ich przyjmuje; że to jest aktorstwo. Przy pożegnaniu surowo mi zaobserwowano. Zdaje się, iż to będzie początkiem oziębłości — być może ku lepszemu. Bodaj że nie rychło zobaczę się.

Sr. 24. Jenerał — Baron Saken był u mnie jako pośrednik. Następstwem tego otrzymałem od *M.II.* pismo przeprasające i zapraszające o 6-<sup>ej</sup> na jolkę. Odkazałam się z powodu, że o 6-<sup>ej</sup> wsenoszczna w Katedrze. Po wsenoszcznej też umyślnie nie pojechałem.

Wymyśliwane kaprysy trapią mię. Odtąd, jeśli Bóg pomoże, przyjmę metodę *оправдывания и снисхожденія и згадания* się z

okolicznościami.

Puszczynowie byli u mnie na obiedzie.

Wsenoszczną w Katedrze sam służyłem.

Gotuję *проповедь* na nowy rok. Oby B na nowy rok. Cz. 25. <sup>78</sup> Służyłem w Prydziele, a można było i lepiej było by służyć w cerkwi, bo mrozu nie było. W prydziele było gorąco i ciasno.

Śniadanie. Był Saken. Ponieważ przyjechał X[*iadz*] Biskup Wojtkiewicz, to podano szampańskie z powodu wczorajszych jego Imienin, od których on wyjechał z domu. Piewcza zaśpiewała *многія леты*. Puszczyn znalazł, że to zrobiono efektownie!

Po śniadaniu pojechałem do Gubernatorów. Keller chciał, iżby duchowieństwo przyjął w pokoju żony na górze, *пусть привыкаетъ жена*, powiedział. *M.II.* przyjęła mię b[*ardzo*] uprzejmie, prosiła <jutro o 12-<sup>ej</sup>>, żeby dzisiaj o 6-<sup>ej</sup> zajechać do niej dla usprawiedliwienia się, lecz obiad u Orurgow, naznaczony na 9-<sup>ej</sup>, przeszkodził. Prosiła więc na jutro o 12-<sup>ej</sup>. Potem pojechałem do Biskupa Wojtkiewicza, z tamtąd — do Sztadena, Piszczalowej i v[*ice*]-Gubern[*atora*] Łuczyńskiego.

Piszczalowa dowodzi, iż Gubernatorowa ma suchoty nerwowe.

Po obiedzie Orurgow, byłem na herbacie u Puszczynow. Oni oczekują *племянника*, Wileńsk[*iego*] v[*ice*]-Gubern[*atora*] Nabokowa, który ma się ożenić z Tolstową.

Pi. 26. Słuchałem służby w Soborze. Z tąd zaszedłem do Prot[*ojereja*] Prorwicza, na kawę. Od niego do Jelinowskiego, i kupiłem kawę. Z tąd odwiedziłem Prot[*ojereja*] Mińkiewicza, Migaja, Podolskiego, Protodiakona, Moskalewicza, Madałowicza i t. d.

Za tem pojechałem do Gubern[*atorowej*]. Znalazłem w pościeli. Dała mi tabakierkę Szylkratową, przygotowaną na wczorajszą jolkę, a Jenerał Saken — kubek szklany, biały z nakrywką. W zamian, na nowy rok trzeba będzie ich oddarzyć.

Wstąpiłem do gabinetu Kellera, na dole. Zastałem go czytającego z córką Marią *часы благоговенія* po niemiecku. Objąśniłem się o v[*ice*]-Gubernatorze Łuczyńskim. Przekonałem się, że dopuściłem nedorzeczność powiedzeniem Sakenowi o Łuczyńskim, że on oczytany, doświadczony i t. d., że on może być użytecznym dla Gubernatora i t. d. Saken to wszystko, jako radę, powiedział Kellerowi. To da powód do chłodnych stosunków i niedowierzania Gubernatora. Widocznie obrażony. *M.II.* ostrzegła mię, iż Saken nie może utrzymać sekretu. Zło,

prawie nie poprawione!

Wieczorem o 7-ej byłem na herbacie. Keller i Saken byli na wieczerze u Krywoszejewych.

*M.H.* mówiła mi, iż Puszczykowa prosiła ją ostrzedz mię (sama nie śmiejąc), iż ja otoczony jestem nieprzyjaciółmi. Domyślał się — jest to namiok na stosunki nasze...

Kellerowie zaprosili mię na jutrzejszy wieczor, t[*o*] j[*est*], na bal na 8-<sup>a</sup> i na obiad w następną środę. Od balu odprosiłem się, a na obiedzie, z powodu *всенощной* nie będę mógł być.

*N. 28.* Wczoraj wieczorem o 9 godz[*inie*] przyjechał do Puszczynow z Wilna plemiannik młodszy Nabokow, Wileńsk[*i*] vic[*e*]-Gubernator, co ma się żenić z Tołstową. Dzisiaj był u mnie na <herbacie> obiedzie i podobał się mi.

*Po. 29.*<sup>79</sup> Nabokow wrocil z Grodka. Byłem na obiedzie u Puszczynow. Dziś też dzień urodzin Marii Puszczynowej. Nabokowu chciało się mego saskiego imbryczka. Deklarował z PBurga przywieźć dla mnie jerszow czy kilek. Dzisiaj o 7-ej wieczorem odjechał do Wilna.

Wieczorem, o 7-ej byłem u Gubernatorów na herbacie, w dole w Gabinecie. Swoi tylko byli i przepędziłem czas b[*ardzo*] mile.

Obejrzenie upływającego 1858 roku<sup>80</sup>.

Rok upłyniony, jeśli nie był wyższym nad zesze w Mińsku, pod względem duchownym i moralnym, to w zewnętrznych stosunkach i wypadkach b[*ardzo*] był reliefny i będzie pamiętny. Przedewszystkim zaś: bodaj że p[*rzez*] oblawanie się w Pustyni z pryśnicy, a potem po metodzie, zarekomendowanej od M. Puszczynowa, a może<sup>81</sup> i p[*rzez*] wanny z ługu, zalecone od dokt[*ora*] Kułakowskiego, poprawiło się moje zdrowie.

Otrzymanie Orderu Aleksandra Newskiego.

Odjazd siostry Sosnowskiej do Żyrowic na .... Przyjazd Gubernatora Eduarda Hrabiego Kellera. Jego familii.

Przedstawienie się W[*ielkiemu*] Xięciu Nikołajowi i W[*ielkiej*] Xiężnej Oldze Piotrownie.

Nieprzewidziane i nieządane stosunki z *M.H.* Z tąd ciągnęła i uciążliwa niespokojność i dziecinady.

Bytność Cesarza Aleksandra Nikołajewicza w Mińsku i niedoświadczone znalezienie się moje.

Odkrycie Komitetu o zabezpieczeniu włościan.

Dobrowolne nastęczenie się Kellerowi z pożyczką 4/1[*ysiący*] rubli bez procentu.

Darowanie sob[*olowego*] futra *M.H.*

Uznanie paszkwilow, jakie tutejsi obywatele przed Kellerami uczynili na mnie.

Zbliżenie się z Jener[*alem*] Sztadenem.

Zbliżenie się z Półkownikiem Ułańskim Gerbelem.

Bytność w Mińsku Ministra Murawjewa.

Poznanie się z Wałujewym.

Obiady niedzielne dla Kellerow, i u nich czwartkowe.

Zamieszkanie Puszczynow w Mińsku i częste z nimi stosunki.

Wyjazd Branczinowa z Bućkową do Petersburga.

Naznaczenie Łuczyńskiego v[*ice*]-Gubernatorem.

Oto jest treść roku całego. Niepowiem, iżby wszystkie te punkta rozumnie i pochwalnie odegrane były przezemnie. A co najgorzej, to, że tego roku najmniej pracowałem. Staranie o zdrowie najwięcej zajęło czasu<sup>82</sup>.

**r. 1859**<sup>83</sup>

W imię Boga żywego w Trójcy S-<sup>ej</sup> jedynego.

Boże! miłosierdziu i łasce Twojej polecam się na zaczęty rok. Błogosław mię na pocziwy, rozumny i <pocziwy> użyteczny żywot. Zeszli na mnie Ducha S-<sup>ego</sup>, który by kierował mną.

*Cz. 1.* Służyłem *въ пруделе* z powodu *проповеди съ поздравленіемъ*. Zamiar mój chybiony. Nie byli ni Gubernator, ni Jen[*erał*] Saken.

Śniadanie z szampańskim.

Jako w czwartkowy dzień, byłem na obiedzie u Gubernatorow. Keller, Saken i L. Wojniłowicz poszli na dół kurzyć. Przyjemnie zabawiłem się.

Keller, dla jakiegoś chytrego zamiaru *ласкаеть* Wańkowicza.... *M.H.*, w dowod przyjaźni, żąda wiary.

Saken coś nie w humorze.

Dałem goścince ludziom Gubern[*atora*] Michałowi i kamerdynerowi po 5 r[*ubli*], a trzeciemu, co jeździ za karetą, 3 r[*ubli*].

Swoim zaś: Franciszkowi 10 r[*ubli*]. Andrzejowi 10 [rubli] i Nikołajowi 5 [rubli].

Keller odm Keller ę od wzajemnego powinszowania. Lecz ja pojechałem



dla powinszowania samej i dobrze się stało. Gdyż ona tego oczekiwała.

Wieczory byli u v[ice]-Gubern[atorow] Łuczyńskich i Łazarewych. Ja od obu odmówiłem się.

Wieczor przepędziliśmy u mnie z P[anią] Puszczynową przy czytaniu, na herbacie był i sam Puszczyn, lecz on na wieczor do Łuczyńskich odjechał.

Pi. 2. Z Puszczynami byliśmy w Slepiance u Wańkowiczów i b[ardzo] przyjemnie przepędziliśmy wieczor.

So. 3. O 12<sup>ej</sup> pojechałem do Przyłuk. Horwatowi, choremu na oczy, zawiozłem wypukłe Warsz[awskie] Konserwy. Byłem na obiedzie. Upzejmie przyjmowali mię.

Prawda, że <po więk> najpospoliej sami przyczyniamy się do biedy naszej. Tak ja, nie mam chwili spokojnej z powodu M.H. Długo to tak potrwa?<sup>84</sup>

Wt. 6. Крешение. <Gub. Keller niechciał być>. Służyłem w wielkim ołtarzu. Mróz był tylko 4°C, cicho i pogodnie. Narodu w cerkwi<sup>85</sup> było mnóstwo. Processia poszła dobrze. Grała ułańska muzyka.

Obiad dla 10<sup>u</sup> duchownych. Na obiedzie był odstaw[ny] półkownik Черняевъ.

Gubernator, jak uprzednio dołożył mi Jakobson, lękając się przeziębienia, nie miał zamiaru być. Ja powiedziałem Jakobsonowi, że już i to niedobrze, iż Gubernator nie był na *молебствии* na Nowy rok. Wieczorem przyjechał do mnie Keller. On oświadczył, że będzie tylko w Soborze. Ja poradziłem mu przyjechać na wodę; co też on i dopełnił.

Wieczorem o 6<sup>ej</sup> pojechałem do Kellerow. Z góry, gdy do samej przyjechali Jeleński, Oskirko, Zaleski i Rzewuski, poszedłem w niz do Kellera i Sakena. Z ostatnim wróciłem na górę, a Keller pojechał do Krywoszejewych na wieczor.

P[ani] Keller żaliła się, iż mąż bez braku jeździ na wieczory. Że na jutro zaproszony do Odkupszczyka Hinsburga. Że z rana częstują go szampańskim. Że za kulisami zbiera aktorek, częstuje ich szampańskim i t. d. Saken prosił, aby o tem otwarcie pogadać z Kellerem.

M.H. mówiła o grubiańskim z nią obejsciu się i wymagania aby w [...] <sup>86</sup>.

Keller i Saken radzą, aby żona pojechała za granicę, lecz ta boi się, że bez niej złe mąż poprowadzi dzieci. Chce uprzednio doświadczyć, czy nie uleczy ją lato na miejscu. A jeśli nie — to następnej jesieni z mężem

pojechać na zimę.

Pani K[eller] pod sekretem powiedziała mi, że córka starsza Maria oświadczyła jej, iż chce przyjąć protestantyzm. Odpowiedziała jej, aby poczekała pełnoletności. Narzeka na męża, iż w gabinecie sam na sam mąż czyta jej książki i naśmiewa się nad katolickimi obrządkami. Słowem, gorzko Kellerowej od męża. On, lękając się jej predominacji, nazywa ją głupią i grubiani. Szkoda, żal.

Nowego *управляющего Палатой Госуд[арственных] Им[уществ] Гатовцова*<sup>87</sup> poznałem u Łuczyńskich. Obiecająca fizionomia. Żona ma być polka z Kamieniec-Podols[kiej] gub[erni]. Ma być b[ardzo] piękna.

Cz. 8. Na czwartkowym obiedzie u Gubernatorów z obcych byli tylko Puszczynowie.

Po obiedzie ja pojechałem do Hülferdingowej, dokąd i P[ani] Puszczynowa przyjechała.

Keller zaś, Puszczyn i Saken pojechali na wieczor do odkupszczyka Hinsburga. Byli sami znamienitsi mężczyźni, z górą 80. Hinsburg u Werygo i komp[anii] wygrał 700 r[ubli].

P[ani] Keller, po wieczery deklamowała przede mną i Puszczynową francuskie wiersze swojej kompozycji.

Do żony Hülferding pisał z SPBurga, że na Sowietnika do Mińska naznaczony jest jakiś z Rygi Hülferding, stryjeczny brat prezydenta. Szkoda Andrzeja Tupalskiego.

Przed wieczorą M.H. ostrzegła mię, aby strzedł się Puszczynowej. Ona, jakoby wzięwszy na *честное слово* Sakena, zobowiązała <mię> go prosić Kellerową, aby ta nie komunikowała mi wiadomości, jak n.p. <takich> co mówią o mnie obywatele. Jest to koswenn[oje] żądanie, mające na celu co innego — t[o] j[est] usunięcie mię od interesow domowych, a może i co więcej. Jaki by nie był cel Puszczynowej, pewnym być mogę, iż był pocziwy. Widać, iż mię śledzić będzie. Ponieważ z P[uszczynowej] pojechaliśmy do Hülferdingowej, M.H. obawiała się, bym się nie objaśnił z P[uszczynową], napisała do mnie, prosząc o sekret i dla objaśnienia przyjechać jutro o 11 1/2.

Pi. 9. Z rana przy piśmie posłałem do Graf[ini] serwetę sucharkow na drogę i aksamitne, szyte p[rzez] Okulicz, bóty dla Sakena, a dla Graf[ini] poduszkę, wyszytą p[rzez] pensionerki Szejder.

O 11 1/2 pojechałem, ale ledwie się przywitał, przyjechał Horwat, za

nim Rzewuski, X[iądz] B[iskup] Wojtkiewicz, a nareszcie Saken. Niemogłem ich przesiedzieć. Jednak, gdy wychodził, wziął mię Saken do swojej kwatery, dokąd przysła i Graf[inia].

Saken odjeżdża jutro, a Graf przeprowadzi go aż do Rzeczycy na Paryczy. Saken ma zamiar osiąść w Mińsku przy Kellerach. O to przywiązanie!!!

Dzisiaj *katanie*, urządzone p[rzez] Kellera, i piknik.

Pani Puszczykowa cierpi na fluxię. Puszczyk na pikniku. <Był> Poszedłem, zaproszony, na herbatę. O wielu rzeczach ślicznie, do **zbadrewania??** gadała. Mianowicie czytała mi pismo doń Zagoskina. O *любови* nie odbitej do rozumienia Ewangelii. Pismo genialne. Puszczykowa przepisze mi je. Pewny jestem, iż rozmowa i pismo wymierzone było do mnie... i doszło celu! Pora byłoby wyplątać się z sieci *M.II.* Ale jak — chyba Byg to urządzi.

*So. 10.* Dzisiaj odjechał Jen[erał] Saken, a z nim do Rzeczycy Keller. Czy zaprosi mię jutro *M.II.*

Władysł[aw] Tupalski przywiozł mi od Bahryma dwa fran[cuskie] zamki, z zasówkami, do drzew, każdy po 15 r[ubli]. Tudzież stary, [z] dorobioną zasówką, za 3 r[ubli] i 3 nożyki.

*N. 11.* <sup>88</sup> Byłem na obiedzie u Gub[ernialnego] Marsz[alka] Słotwińskiego. Królewski był obiad. <O 6-ej pojechał> Przed obiadem V[ice]-Gubern[ator] Łuczyński przeczytał mi ukaz, utwierdzający Grafa Kellera aktualnym Gubernatorem. Dzisiaj też Kellera <Imieniny> urodziny. Grafinia wysłała estafetą wiadomość tę mężowi do Rzeczycy.

Puszczynowi mówił Łappa, że i Keller nieczysty: że *Правитель канцелярии* Klimowicz, jeżdżąc z Gubernatorem, pokazuje stanowym spisek kandydatów i bierze od stanowych po 100 r[ubli], a od naznaczających się na miejsca — po 300 r[ubli]. Nadto, jako by Saken powiedział Łappie, iż od odkupczyka płaci Kellerowi po 1000 r[ubli] w miesiąc. Grafinia prosiła mię, aby o pierwszym powiedzieć Kellerowi.

X[iądz] B[iskup] Wojtkiewicz przy obiedzie powiedział mi dwie kursujące wieści: 1) O *священнике*, który za pieniądze zabił żołdata, który był kumem, a 2) że Keller prosił mię pożyczania pieniędzy, a że ja, nie mając, wziąłem u Łuczyńskiego. Pożyczywszy zaś zapytałem Rzewuskiego — na czem ewikcja?

<O 6-ej zaproszony> <sup>89</sup> Dzisiaj też Imieniny *M. B. Васильева*. Posłałem mu starą filizanką z powinsz[owaniem]. U Wasiliewych wieczor.

Zaproszony, <po> o 6-ej pojechałem do *M.II.* na herbatę — b[ardzo] przyjemnie do 9-ej zabawiłem się. Saken zaremarkował jej: że to coś więcej nad przyjaźń. A matka w liście napisała: przyjaźń A. M. zastanawia mię. Okoliczność ta ostatecznie utwierdza mię, iż przyjaźń *M.II.* prawdziwa i głęboka. Precz nazawsze niedowierzenie. [NB.]

X[iądz] B[iskup] Wojtk[iewicz] X[iędz]u Kossowskiemu dał nastawienie, aby w <sup>90</sup> [...] Saken, nie wprowadzić go w bidę, dodał: takich nie spowiadają w pokoju.

*Cz. 15.* Dla Kazimiry, służącej Gr[afini] Keller, posłałem plusz połudwab[ny] z błękitną podszewką, kupioną p[rzez] Korzeniewskiego w Warszawie. O 2-ej byłem na obiedzie u *M.II.* Po obiedzie do 4 1/2 zabawiłem się b[ardzo] przyjemnie. Przepowiadała mi, że ją przestanę kochać, że ją teraz dla tego tylko [...] <sup>91</sup>, że jej to przyjemnie, prosiła, aby przynajmniej zostać jej przyjacielem. Po tem, kiedy jej objaśniałem moje niedowierzenie, uczuła wyraźną wewnętrzną boleść. To mię ostatecznie skonwinkowało, i przyrzekłem jej nadal zupełnie wierzyć i być spokojnym.

*Pi. 16.* Dzisiaj rano posłałem na piśmie potwierdzenie wczorajszych moich upewnień i powody mojego uprzedniego niedowierzenia. Ciekawy jestem, jak ona przyjęła to pismo; a jeszcze ciekawsza — czy będę w stanie być spokojnym. Za pewne jednak dzisiaj uważam, że nigdy, nigdy nie przestanę ją [...] <sup>92</sup>. Inaczej i być nie powinno.

Adamowicz *Иванъ Семеновичъ, ze Щегловымъ* i z Puszczynym byli u mnie na obiedzie.

Wieczorem na herbacie były P. Spasewiczowa i Okuliczowie.

*So. 17.* Śliczne otrzymałem pismo od *M.II.*, w odpowiedź na wczorajsze pismo moje.

Pierwszą zrobiłem wizytę Śliwińskim. Cór[ka] hoża dziewczeczka — instytucja *Патриотического Института*. <Corka> Matka z córką byli na *всенощной*, a potem — na herbacie. Zaprosiłem ich na jutrzejszy obiad.

Łaszkarow przychodził na pożegnanie, lecz mię nie zastał.

Chciałem oddać wizytę Hotowcowi, lecz go nie zastałem.

Spasowicz wyrwał mi kołtni zęb. Dałem mu za to 5 kop.

*N. 18.* Na obiedzie byli: Puszczynowie oboje, Śliwińska, żona, i córka. Prószyński, Łappa, v[ice]-Gub[ernator] Łuczyński, Hotowcow, Burmajster, Łazarew, Ja. Sokołowski, jako 13-sty, siedział przy oddzielnym stoliku.

Córka Śliwińskich — miła instytutka.

V[ice]-Gub[ernator] Łuczyński pokazał papier od Ministra do Gubernatora o naznaczeniu telegraфа z Wilna i z Mińska na Bobrujsk.

Zakommunikował też smutną wiadomość, iż Bielajew usunięty od obowiązku i po *Высоч[айшему] повелению* naznaczone nad nim śledztwo.

Puszczynowie pojechali do Bielajewych, a ja do *M.II.* Zastałem ją zmienioną — tak ją umęczył K.Tyszkiewicz swoją <obe> upartą obecnością i oświadczeniami *преданности*. Nieprzyjemnie zmieniona była *M.* Bez potrzeby powiedziałem jej, na dowód podłości T[yszkiewicza], iż on wczoraj mówił mi, iż do przyjazdu Kellerów nie było intryg i poróżnień. Że K[elle]r lubi gadać, paplać, plotki słuchać i rozsiewać.

O pół do 8-ej wrócił graf z <pod> Rzeczycy. Ja po herbacie u nich pojechałem do Bielajewych, gdzie dosyć znalazłem gości.

Łuczyński dobrze mówi: «Szczęście, iż Kel[er] nie słucha gadaniny żony, a to bieda była by».

*Wt. 20.*<sup>93</sup> Dzień dzisiejszy był dniem ważnych upokorzeń.

1) Wczoraj bez potrzeby powiedziałem Kellerowi tego, co Łappa powiedział Puszczynowi: t[o]j[est], że Keller od odkupczyka otrzymuje miesięcznie po 1000 r[ubli] i że *Правитель* kancell[arii], jeżdżąc z nim, zbiera daninę z urzędników. Z tego, jak i z powodu opowiedzianego p[rzez] żonę o fałszywości Słotwińskiego i K. Tyszkiewicza, Keller przy mnie i żonie powiedział: *Я прошу, чтобы мне ничего подобного не сообщать, иначе я разорюсь со всею губернію. Не буду знать, то и не обижу болтуновъ и они позже примирятся.* I tak moje prawidłó komunikowania mu o wszystkim wyszedł[o] na moje upokorzenie.

2) Ja nie domysliłem się pozdrowić go z duchowieństwem z powodu utwierdzenia pełnym gubernatorem — i to się mu nie podobało.

3) Bez potrzeby wyzwałem się w Przyłukach, iż ja chciałbym, aby dla mnie Horwatowie sprowadzili trzy malowidła, t[o]j[est], kopie z Judyty, Skrzypka i matki przy kądzieli, patrzącej na śpiące dziecko. Dzisiaj Horwat na ten cel zapotrzebował 200-tu r[ubli] dla wręczenia młodszemu Słotwińskiemu, jadącemu do Rzymu; i musiałem dać.

*N. 25.* Nominat Biskup Paweł Rawa, dzisiaj o 2-ej z południa żyć przestał.

Graf Keller nie zdrow. Same dzieci z gubernantką były u mnie na obiedzie.

*Po. 26.* Odwiedziłem zmarłego. Trzej klerycy śpiewający psalmy, nie wstali, gdym się im pokłonił.

*Wt. 27.* U O'Rurgow byłem na obiedzie. Przyjechał brat jej z Królestwa. Dzisiaj Orurg wyjeżdża do Królestwa.

Pora opamięt[ac się]. Boże dopomóż!

*Sr. 28.* *Благочестивый Шишко* dzisiaj umarł. Pokój duszy jego, pocziwy był człowiek i do mnie przywiązany. Poznajomil się ze mną<sup>94</sup> [...]. On i Adamowicz byli u mnie na obiedzie.

*So. 31.* Nowy, na miejsce Bielajewa, *командиръ Баталіона Рыцzer* Adolf Karłowicz. Fizionomia jego dość przyjemna. Na russkiej żonaty. Wątpię jednak [żeby] zastąpił Dobrych Bielajewych.

## Luty

*Po. 2.* Celebr[owałem] w Wielkim ołtarzu — mrozu nie było. Na obiedzie byli koncelebranci i propowiednik.

Przy końcu obiadu przyjechał Ar[cy]b[isku]p Antoni.

*Sr. 4.* Ar[cy]b[isku]p A[ntoni] odjechał. Zabrał swój protest poprawiony p[rzez] Wasiliewa.

*Cz. 5.* Z Ajzenstadtem pohandlowałem ta[ba]kierką — pies z jaszmy Egiptet[skiej] na grobie — na Barometre metalique, dodałem 30 r[ubli]. Ajzenstad cenil barometr 80 r[ubli].

*So. 7.* Dzień dzisiejszy powinien być pamiętnym dla mnie. Dzisiaj o 12-ej god[zinie] odkryliśmy Komitet o *пересмотре обезпеченія духовенства*, z rozkazu Cesarza powinno wygotować się przedstawienie do 1-go następ[ującego] Jula. Synod dał mi znać Ukazem. Minister zaś wewnętrznych dzieł przedpisał szczegółowie Gubernatorowi. Ten wczoraj przysłał czynownika, aby dzisiaj odkryć Komitet u mnie. Ja odkłoniłem ten honor, i napisałem, aby Komitet odkryć w gabinecie Gubernatora, dla tego, że dzieło to poruczono jemu, że archiwum i czynowników będzie miał pod ręką.

W Komitet wchodzą ja, Gubernator Keller, Gub[ernialny] Marszałek Słotwiński i *Управляющій Палатою Гос[ударственныхъ] Им[уществъ] Готовцовъ*. Z rady zaś mojej wezwany był i v[ice]-Gubern[ator] Łuczyński

*Cz. 12.* Zwyczajnie wezwany przyjechać o 4-ej na obiad, o 5-ej g[odzinie] zastałem strwożoną *M.II.* rannym wypadkiem: jakaś z miasta przyniosła dziecię swoje do Grafini, aby ochrzcić, lecz niosąc udusiła.

W połowie obiadu wezwano do sypial[*nego*] pokoju Grafa. Strwożona sama poleciała sama. Znaleźli dziecię Aleksandra w konwulsjach. Wezwani doktorowie Focht i Lubiczynkowski ledwie odchodzili małego. Wyszło, iż mamka strwożona śmiercią uduszonego dziecka, nakarmiła zepsutem mlekiem dziecie.

*M. II.* jeszcze niespokojna o zawiązanych stosunkach Osk[*irki*] z Ciech... Pierwszy zagadkowo-domyślnie pod sekretem pochwalił się. On, jako dowodu, oczekuje przyjazdu Ciech[*nowiecką*]. *M. II.* napisała, aby nie przyjeżdżała. Daj to Boże, aby się nie sprawdził tryumf Osk[*irki*].

*Po. 16.* Wczoraj nie byłem z powodu, że zaprosiła się *Мар[уся] Яковл[евна]*. Dzisiaj, wezwany, byłem. Syna Aleksandra widziałem — paluszki jego przykurczone. Zdaje się, tak się zaczęła jego choroba, jak mego Platka. Broń Boże, aby się nie tak i [u] Aleksandra zakończyła. Żal rodziców, a mianowicie matki i wspomnień — kto był jego Ojcem chrzestnym.

Otoż i zima pokazała swoje — dzisiaj 21<sup>0</sup> mrozu. Śnieg zasypał drogi.

Graf ciągle chory na fluxię. Sama zachorowała, jak by na zapalenie żołądka. Coś Mińsk niepomyślny dla nich.

P[*ani*] Puszczynowa zachwyca się dobrocią P[*a*]ni Keller. Wczoraj otrzymałem z poczty poplin, kupiony w Petersburgu p[*rzez*] P[*anią*] Bujanowską, 15 1/2 ar[*szyna*] po 1,90 k. koloru granatowo fiolet[*owego*] na podrażnik. Jutro zaś, t[*o*] j[*est*] 19, napiszę i poszlę 28 r[*ubli*], aby kupiła i przysłała czarnego na raszę.

*Cz. 19.*<sup>95</sup> Służyłem w zimnej cerkwi. Chłodno było.

Śniadanie, jako w maślannice, było postne, ale sute, z szampańskim.

Gubernator Keller, pod pretekstem fluxii, nie był w Soborze i nie przyjmował. Kiedym przyjechał, powiedział sługa, iż Grafinia nieodziana siedzi nad chorem dzieckiem, że Graf chory. Nie byłem też wezwany na obiad. Szkoda ich, jeśli ich mały umrze, a zdaje się, iż umrze. Coś się im nie powiodło w Mińsku.

Wstąpiłem do Słotwińskich. Sama Wojtkiewiczza pocałowała rękę, a mnie i ręki nie podała. Złośliwa fanatyczka!

O! Boże! co za niedołężność moja...

Puszczynowie u Wańkowiczów na obiedzie i wieczrze.

*Pi. 27. Gowel.* Gowieli oboje Puszczynowie, a z nią i Leonida Saken. Lecz dzisiaj w Soborze osłabła, i wieczorem nie przyjechała do mojej cerkwi. Być może, iż jutro nie będzie w spowiedzi i komunii; a to posłużyć

może do obrócenia jej w Łaciństwo. Nieopatrznie nieprzywykłą zbyt długo trzymali ją na nabożeństwie, którego zgoła nie pojmuje.

Puszczynowa prosiła, aby jutro w dom[*owej*] cerkwi odśpłżyć i ją zakomunikować.

Ja po dawnego przedeoświeszcz[*enie*] służyłem we środę i dzisiaj. Ni Łazarew, [n]i Hotowcow nie bywają w cerkwi.

### Marzec

*N. 1.* Służyłem w ciepłym *Прудивуи*.

*Wt. 3.* Napisałem do Gubern[*atora*] Gr[*afa*] Kellera, prosząc o naznaczenie Łopuszyńskiego stanowym.

*M. Я. Пущина* przysłała mi piękny, brązowy pozłacany lichtarzyk do piśmiennego stołu. Ona go otrzymała od *E. H. Хабоковой*. Prawdziwie niepospolita kobita! Zdaje się, że b[*ardzo*] przywiązana do mnie. Ja w zamian za lichtarzyk dałem jej piękny fuller. Za to drugi tydzień, jak nie widziałem się z *M. II.* I, jeśli jutro nie przysze, to we czwartek, aby nie być na obiedzie, pojedę do Sołodzieniewicz.

Deputaci, jak to: Słotwiński, Łappa, Jeleńscy, Zaleski, Orurg przyszli pożegnać Puszczynową, i przeszkodzili wyjazdowi.

O 3-iej byliśmy na obiedzie u Bielajewych.

Gerbel wrócił z Pburga, przywoził mi ramki, lak i lampę do piśmien[*nego*] stołu. Szkoda, że nie słoneczną.

*So. 7.*<sup>96</sup> Ochrzciliśmy córkę Łuczyńskich Eugenię. Ja z Grafinią Keller trzymałem do chrztu, mnie zaś zastąpił Bielajew. <Z obcych> Chrzcił Prot[*ojerej*] Jelinowski. 5-<sup>u</sup> piewczych było. Z obcych byli Bielajewie z córką Anią, Keller i Puszczyn. Ja dałem krzyżyk, kupiony u Ajzenstadta za 2 1/2 r[*ubli*], a po chrzcie podałem samej Łuczyńskiej list zapieczętowany ze 100 r[*ubli*] na *подвенечное платье*. Babce dałem 5 r[*ubli*].

*Евгенія родилась 4-го февраля.*

Wczoraj<sup>97</sup>, t[*o*] j[*est*], 6 marca, człowiek Emer[*yka*] Czapskiego przywoził mi marmur i wierzchni rezerwuar, zprowadzony z P[*eters*]Burga. Nie znalazł się pedał. Ciekawa rzecz, co to kosztować będzie.

*N. 8.*<sup>98</sup> Inspektor Spasowicz tylko co, umyślnie przyjeżdżał do mnie z uwiadomieniem, iż gazeta «Słowo» *лоннула*.

Redaktor Ohryzko posadzony na miesiąc *въ крѣпость*. Kurator Uniwersytetu otrzymał srogi *выговоръ* i t. d. Jakoby opala ta nastąpiła z powodu Lelewela, który na prośbę — nadesłał swój artykuł. O tem

uwiadomił syn Włodzimierz.

Cieszę się z tego, gdyż gazeta ta miała na celu li polskie *вопросы*, bardzo wzmacniała ducha polakujących. Dobrze, iż przecież Rząd obejrzał się.

Z powodu<sup>99</sup> lakierowania Horochowym mojej karety, P lakierowania Horochowym mojej karetyżycia swoją karetkę roboty Adamsa. Śliczny, choć małuczki, pojazd. Rad byłbym kupić za 800 r[ubli], lecz Gerbel niechce ustąpić. Chyba by, w razie awansowania jego na komendującego *образцовымъ полкомъ* w stolicy można mieć nadzieję na zgodzenie się jego. A może do tego i przyjdzie.

Sr. 11.<sup>100</sup> Na koniec Półkownik Gerbel (*Данило Карловичъ*) ustąpił mi swoją karetkę za 800 r[ubli]. 500 dałem mu dzisiaj przy Bielajewie (który z Gerbelem był u mnie na obiedzie), a 300 [rubli] mam mu dopłacić [w] pierwszych dni następ[nego] Jula. Karetką ta nie jest mi nieodbitie potrzebna, ale podobała się dla ślicznego wykończenia i że czterma końmi można jechać w drogę, a parą na mieście. Są też do niej 2 waszy i dwa paczki. Robota Adamsa. Zapłacono 1200 r[ubli].

Dzisiaj<sup>101</sup> imieniny Ottona Horwata. *М.И.Пуцинъ* z Arturem Horwatem, pojechał, a ja przez <niego> Puszczyzna posłałem list winszujący.

Byłem u Spasewiczów. Czytali mi list Włodzimierza, w którym pisze, iż opała na «*Słowo*» wynikała z intrig gazeciarzy Warszawskich i montanistów Jezuitów — Euschin[?], wykszta, w duchu gazeciarzy Warszawskich, podzielał na X-cia Gorczakowa, z którym przyjeżdżał do Petersburga. Pomagali zaś im b[ły] redaktor tygodnika Przeclawski i X[iqdz] Łubieński; ostatni odkupuje tygodnik u pierwszego i będzie pewno wydawany w duchu ultra katolickim.

Zaproszony do Hilferdingow, namówilem X[iędza] Bisk[upa] Wojtkiewicza i pojechaliśmy o 7-ej do nich na herbatę. W sali ich spiewał przy orkiestrze przybyły jakoby z Wiednia spiewak Wurdsmier[?], za biletami. My słuchaliśmy ze stołowej. Po koncercie zaszli oboje Kellerowie na herbatę.

Cz. 12. Dzisiaj rano, od Bielajewych przywieziono mi bufet za 40 r[ubli], tudzież stolik z inkrustacją i etażerkę orzechową.

Od *М.И.* Puszczyzn wczoraj otrzymałem bilet z wyrażeniem w wyższ[ym] stopniu miłości chrześcijańskiej, zmuszającej modlić się za mnie.

Pani Keller odesłałem kaukazkie czotki, wysadzone opalem.

N. 15. Służyłem dla poświęcania diak[ona] Oczapowskiego w jereja, a profes[sora] Werzykowskiego w diakony.

Puszczynowa p[rzez] doktora Dąbrowskiego i Nolkina przysłała mi krzysztalową rączkę do sonetki.

Ot nasi obywatele: na koncercie Szyfa Świętorzecka, podczas spiewu *Боже Царя храни*, nie wstała i niedopuszcila wstać Panią Łaszcz[?]. Gubern[ator] Keller nazajutrz wezwał Świętorzeckiego, wymówił mu to. Ten, przyszedłszy do Komitetu pochwalił się, że powiedział Gubernatorowi: dla czego nie powstali, kiedy grano modlitwę do Boga; i że on, Świętorzecki, upadł na kolana przed żoną, dziękując <jej> za jej postępek. Za to cały Komitet dał mu brawo!

Po. 16. Wt. 17. Jeździłem do Sołodzieniewicz. Pojedynczemi sankami wysłałem parą godzinami naprzod, do Papierni, Nikołaja, a saneczkami, co od brata Łazarewej, forejtera. Parokonnymi zaś z Leonem dojechałem do nich. Przez miasto nic śniegu nie było. Od miasta zaś dobra była sanna droga.

Radzi mi byli. Tegoż wieczoru byliśmy na herbacie u poczciwych Jeśmanow.

We wtorek o 2-ej odjechałem do Białoruca końmi Ar[cybisku]pa, a w Białoruczu czekali moi ludzie. O 6-ej wyjechał Leon na spotkanie moją kolaską.

Sr. 18. Między 1-ą a 2-ą g[odziną] przyszedł do mnie Gubern[ator] Keller, czytał mi bezimienne pismo, jakoby od kobiety, w którym ostrzega go od v[ice]-Gub[ernatora] Łuczyńskiego, Policmejstra Jakobsona. Zaleca Bisk[upa] Wojtkiewicza, a o mnie mówi, iż ja nogi jego niewart, że prawitel kancell[arii] Klimowicz i policmajster biorą pieniądze, a tylko policmajster trzecią część oddaje Gubernatorowi i t. d. Gubernator podejrzywa autorem tego pisma Tołkacza i poruczył Wiernikowskiemu dośledzić. Dalej Keller imieniem przyjaźni zapotrzebował ode mnie, abym na ocznych stawkach powiedział Piszczalle, iż on mówił przede mną, iż Gubernator bierze wziatki<sup>102</sup> i że ze stosunkow z Abramowiczową i z przy niej zostającą Panienką, proteguje Abramowicza. Ja odpowiedziałem, iż nie pamiętam o pierwszym — czy i jak mówił Piszczallo, drugie zaś gotów jestem poświadczyć i powiedzieć w oczy Piszczalle.

Ja to powiedziałem w przesłą niedzielą Pani Keller — po sekrecie.

Keller czytał mi pismo doń Piszczallo, w którym przyznaje się do

omyłki, że nie zapytał u Gubern[atora] *согласия* na doniesienie Ministrowi o Abramowiczu.

Na obiedzie u mnie dzisiaj byli: Pół[kownik] Gerbel, Bielajew i Gotowcow. Puszczyn, zatrzymany w Komitecie, przyszedł na obiad po 4-ej.

Puszczyn powiedział mi, iż Komitet wyzwał do PBurga K. Skirmunta i Świętorzeckiego. Ostatniego za postępek żony jego na koncercie.

Ponieważ oba wybrani są z partii jednej, to powiedziałem Puszczynowi poradzić, aby napisał do Ministra, aby w miejscu Świętorzeckiego wyzwał z liberalnej partii Gub[ernialnego] marszałka Słotwińskiego.

Puszczyn od poniedziałku mieszka u Gubernatorów i unosi się nad uprzejmością gospodyni, że ta rano przychodzi doń na kawę.

Na obiedzie przeszłej niedzieli mówili szpice. Tyszkiewicz w mowie swojej wyraził: iż Litwa mimo ciągłego ucisku została wierną swoim ideom, niezachwianą i energiczną. Gubernator zapotrzebował na piśmie tej mowy, lecz Tyszkiewicz słowa te wyrzucił.

N. 22. Szyf grał koncert w sali Gubernatora. Ja słuchałem w goscinnej. Wyszedłem przed końcem — nie pożegnawszy się z Gubernatorową.

Po. 23. *М.И. Пуцинь* zamierzał odjechać do Parycz dzisiaj o 11-ej w nosy.

Wczoraj od Puszczynowej otrzymałem list arcyreligijny z modlitewką.

Sr. 25.<sup>103</sup> Służyłem w Soborze. Zajechałem do Kellerów na kawę. Na obiedzie byli Okrózny Jener[al]-Lejt[enant] *Петръ Павловичъ Пуцинь*, półk[ownik] Bielajow, v[ice]-Gub[ernator] Łuczyński, prot[ojerej] Mińkiewicz, prot[ojerej] Prorwicz, *благоч[инные]* Migaj, Podolski i dzisiaj poświęcony Werzykowski.

Ciechanowiecka pisała do siostry: [«]pomodlcie się za mnie, aby Bóg wybawił mię od wielkiej biedy. Bądź ostrożna z pisaniem».

N. 29.<sup>104</sup> Wieczorem, na herbacie byłem u Kellerow. *М.И.* wymawia mi obojęt[ność]. 3-ci raz — kuszet[ka] Gabin [netowa].

### Kwiecień

S. 4. Jeździłem do Łoszyca do Prószyńskiego, <b. mię> przyjął mię b[ardzo] mile i uprzejmie; jadłem z nim obiad, i darował mi pistolet, do kulki jak groch, z piogunującym srebrem.

N. 5.<sup>105</sup> Służyłem (*вербная*). Zajechałem do Kellerów na kawę. Zaszli na górę sowiet[nik] Hilferding, półk[ownik] Gerbel, v[ice]-Gub[ernator]

Łuczyński i *управл[яющий]* Hotowcow. Ostatni pierwszy raz był na mojej służbie.

Na obiedzie u mnie byli *сослужители*: prot[ojerej] Mińkiewicz, prot[ojerej] Prorwicz, *благоч[инный]* Migaj, nowopoświęcony Migaj i *проповедникъ* Artemonowicz, i Półkownik Bielajew. Ostatniego interessa i zdrowie zatrwajające.

Cz. 9. Służyłem i obmywałem nogi. Wieczorem czytałem Ewan[g]ielie. Na ranniej mszy była P[ani] Keller, a L[eonida] Saken komunikowała.

P. 10. Na wynosie, w Soborze, była krótko P[ani] Keller. Krzyk Iwanowny[?], u której od świecy zapaliło się odzienie, przestraszył ją.

N. 12.<sup>106</sup> *Всенощная*, a za *симъ* *обедня* b[ardzo] d[obrze] poszły. Skończyło się przed 3-ą. Z Soboru pojechałem do Gubern[atora] Kellera *разговеться* i ze mną soboranie. Stół był przepyszny. Poświęcił Prorwicz — z piewczą. Keller był w Soborze od końca *всенощной* do końca nabożeństwa — poczem siadł do mojej karety.

Keller *оповестить*, że pozdrowienie przyjmować będzie *после всенощной и обеду*. Łacinnikom to się nie podobało. Dobrze i to, że paschę poświęcał prawosławny. Jednak nie wszyscy byli.

O 10-ej u mnie mnóstwo było. Była i P[ani] Keller.

Wieczorem prawie wszystkie damy, a w liczbie tych i P[ani] Keller, były. Łazarowa, a po niej Marsz[alko]wa śpiewały.

*М.И.*<sup>107</sup> ciągle oświadcza, że traci spokojność. Na wynosie była i zachwycą się fizjonomią moją w celebrycie.

P. 17.<sup>108</sup> *Рождение Его Велич[ества] Гос[ударя] Имп[ератора] Александра Ник[олаевича]*. Służyłem — pozdr[owienia] przyjm[owałem] w Soborze i śniadania nie dawałem z powodu, że u Gubern[atora] Kellera naznaczony obiad o 3-ej. I źle zrobiłem, nawet dla tego, że mnóstwo zostało święconego, które zmarnuje się.

Gubernator Graf Keller, przed samą 10-tą przyjeżdżał z V[ice]-Gubernatorem powinszować mi. Raniej trocha przyjeżdżał i X[iadz] B[iskup] Wojtkiewicz z Rektorem Sem[inarium].

Z Soboru zawiozłem Gubernatora do jego mieszkania i byłem na kawie.

So. 18. Przyjechali wieczorem Puszczynowie, zajechali na kwaterę do Kellerow. Byli na *всенощной* i na herbacie u mnie.

N. 19. Na obiedzie u mnie były: Puszczynowa i Grafinia z dziećmi. Graf, Puszczyn, Gerbel, Hotowcow byli na śniadaniu u L. Wańkowicza.

Cz. 23. Służyłem — dwa molebstwa było: t[o] j[est], z manifestem o

благополуч[ном] разрешеніи Ольги Федоровны отъ бремени сыномъ Николаемъ Николаевичемъ przed służbą, a drugie po służbie z powodu Тезоименитства Ея Вел[ичества] Александры Федоровны.

Wieczorem o 5 byłem z Puszczynami na obiedzie, jako we czwartek, u Kellerow. Poznałem ryżą Pannę Dziakońską, ona wychodzi zamąż za Zaleskiego. Oboje zdolni, ale fanatyki. Puszczynowie wieczorem odjechali do Wilna na wesele *Ивана Набокова*. Z Wilna pojedą do Petersburga, a w Juni wrócą do Parycz. Puszczynowej dałem 25 r[ubli] na kapeluszy słomkowy i na parasol i ufarbowanie rassy i podrażnika.

Pi. 24.<sup>109</sup> O 1-ej była u mnie *M.II.* Czwarto raz.

N. 26. Gubernator wyjechał w Słucki powiat do Hrezka dla usmierzenia włościan.

Wt. 28. Bielajowie zaprosili na herbatę. Była *M.II.* Gerbel — nieodstępny adjutant.

Jeździłem do Wołkowszczyzny z Prószyńskim. Śliczny folwark.

Cz. 30. Czapski Em[eryk] z Hotowcowym, był u mnie na obiedzie. Zły to człowiek.

## Maj

Pi. 1. Z Hotowcowym byłem na obiedzie w Łoszycy u E. Prószyńskiego. Hotowcow, pod każdym względem znamienity człowiek. Ja go serdecznie polubiłem.

Graf Keller po 12-ej wrócił ze Słuckiego p[owia]tu i jakoby uspokoił Hreskich włościan, zrobiwszy martowskie z nimi rozrachunki.

N. 3. Kellerowie z dziećmi i Półk[ownik] Gerbel byli u mnie na obiedzie. Sama po obiedzie pojechała do Przyłuk. We wtorek po rannym obiedzie wyjedzie do Boczejkowa a z tamtąd do Rygi.

Pod czas obiadu niedorzeczy przymawiałem z Gerbelem. Po obiedzie, w Gabinetcie *M.II.*, położywszy ręce na Ewanieli, przysięgła w wiecznej... [i zapis... 3 Maja]. Wieczorem napisałem do *M.II.*, przepaszając, i odpisała mi: *я достойна вашего доверья и никогда не изменю.*

Wt. 5. *M.II.* O 2-ej z połud[nia] z dziećmi, w towarzystwie Półk[ownika] Gerbela wyjechała do Łohojska. Środę tam przebawi, a we czwartek pojedzie na Witebsk do Rygi. Niezwyczajnie tęskno!

Sr. 6. V[ice]-Gubern[ator] dawał obiad dla Gubernatora. Graf zaprosił się był do mnie na obiady z tego powodu, że żona wzięła z sobą kucharza. Ustąpiłem Łuczyńskiemu.

N. 10.<sup>110</sup> Po południu, po obiedzie z v[ice]-Gubern[atorem] Łuczyńskim i Półkownikiem Gerbelem, wyjechałem Pusłowskiego karetą, z Nikołajem <Andrzej> 6-u końmi, swemi, do Przyłuk. Andrzej parą, w bryczce Filipowiczowej. Protojerej Prorwicz dopędził mię drązkami. Wziąłem pieniędzy 400 r[ubli].

W Przyłukach zatrzymali mię Horwatowie trzy godziny. Przenocowałem w Kojdanowie.

Pi. 15.<sup>111</sup> Po noclegu w Połonce, o 1-ej przyjechałem do Żyrowic, zastałem wszystkich zdrowymi, radzi mi byli. Jankowski był na lekcji u Mikulskich w Starożyrowicach. Miło mi tam było. Archym[andryta] Reduto znamienity gospodarz i *српoutель*. Co tam za ziemia i wegetacja! Ślicznie oporządził cerkwie.

So. 16. Odbyło żałobne nabożeństwo w cerkwi S-go Jerzego. Dałem 25 r[ubli], t[o] j[est], 10 na mogiłki, 10 dla braci i 5 dla piewczych. W piątek byłem na obiedzie u Wrońskich, w sobotę u Jankowskich, a w niedzielę u Archymandryty. Darował mi 3 stare obrazy. Za to deklarowałem mu wypisać krzyż z Warszawy. Oddawał i Ambonę, ale ta bodaj nie przyjdzie dla Mińsk[iego] Soboru.

N. 17.<sup>112</sup> W niedzielę o 3-ej odjechałem na Słonim, mimo dworu Połonkowskiego, do Cieszewli do Adolfow Kobylińskich na noc. Pani Kobylińska, córka Tołoczki, ładniutka, miła i bez pretensii kobiątka. Dzieci nie mają. Sam godny człowiek. Matka wielka gospodyni.

NB. W Żyrowicach wszystkie kobiety nasze poszpetały utratą zębów. Najwięcej poszpetała Swiderska. Ona chce do Mińska. Konstancii poruczyłem kupić dla Sosinowskiej za 30 r[ubli] 85 k. czarną mantynę na suknię i szarą nażutkę.

[So]. 23.<sup>113</sup> Nocowałem w Rajcu b[yłego] Marsz[alka] Józ[efa] Wereszczaki. Śliczne miejsce. Majątkiem tym rządzi starszy syn jego Kazimierz. Był tu i młodszy syn. Z tąd z Wereszczaką i synami pojechaliśmy do Smolczyc, majątku, w którym rezyduje sam marszałek i gdzie, w osobnym domie, trzymaną jest żona marszałka. Marszałek darował mi **kurulskie** krzesło, i deklarował nasienia lucerny i pozwolić dobrego stolarza. Wereszczaka oryginał, ale b[ardzo] dobry, popularny, użyteczny człowiek.

[N.] 24. Odjechałem do Nowogródka, stanąłem o 10. prosto do Soboru na mszę, przywitał mię Czudowski. W Soborze spotkali mię Marszałek Brochocki a urzędnicy. Po mszy odjechałem do Tupalskich na kwatere

— tu przyszli urzędnicy. Na obiedzie byłem u Marszałka Brochockiego. Po obiedzie oddałem wizytę Półkownikowi i Gnoińskim. Tegoż dnia wieczorem końmi i nietyczką Marszałka pojechałem do Sulatycz.

[Po.] 25. Nietyczką Marszałka pojechałem do Morozowicz *Лопаты-Гомолицкого*. Żona jego do rzeczy — poczęstowała śniadaniem. Szwagier Homolickiego Szantyr rekomendował się do Wołkowszczyzny.

[Wt.] 26. Wyjechałem z Nowogródka do Wsielubia, stąd kareta O'Rurka do Moryniu, u Antoniego Brochockiego. Śniadanie. Na obiad i na noc do Wsielubia.

Poznałem się tu z bratem O'Rurka Michałem. On magnetyzer, progresista, i bodaj polski patriota. Orurk dał mi 9 kos[*cianych*] i złożone pióra.

[Sr.] 27. Obiad w Wereskowie u Marsz[*alka*] Brochockiego. Cerkiew w Półbrzegu.

[Sr./Cz.] 27/28. Nocleg w Lubczu u Jana Nargelewicza — prosiłem go o cyg[*are*] i chińskie prosię. Sosinowskiej zawiozłem gościńca suk[*ienną*] mantillę i czarną mantynję na suknię.

Obiad u Pusłowskich w Siennej.

[Cz./Pi.] 28/29. Nocleg w Szczorsach. Hrabiemu Chreptowiczowi deklarowałem przyjechać w Auguscie — jak żona wróci z Paryża.

[Pi.] 29. Wracając z Jeremicz byłem na obiedzie w domu s. p. Karola Kaszyca — zaprosił brat Juliusz Kaszyc. Konika czarnego, na którym przeprowadzał mnie człowiek, poruczyłem Augustynowiczowi kupić.

29. <sup>114</sup> Nocleg w Mirze u Kudrzyckich. Wieczorem szczęśliwie do Mińska. Podróż pomyślnie odbyłem i b[*ardzo*] uprzejmie byłem od wszystkich przyjmowanym.

W Tuhanowiczach Tuhanowski deklarował mi biust Mickiewicza.

W Burdukowszczyźnie Jener[*atowa*] Ejsymont darowała mi burszt[*ynowe*] czołki. Siostra jej P. Kamieńska proponowała mi nabyć u Malinowskiej główkę Zbawiciela i widok Wenecji Kanaletego (ofiarowałem później 200 r[*ubli*]).

Ejsymontowej deklarowałem (i posłałem) barometr metaliczny.

W Domaszewiczach oświadczyłem Lejowi Józefowi 200 r[*ubli*] za jego mahoniowe meble.

Kobyliński deklarował wypisać z Warszawy farb pokostowych.

[N.] 31. Służyłem w Mińsku w Katedrze.

## Lipiec. (Jul)<sup>115</sup>

Pi. 3. Wrócił z Petersburga, na Rygę, Gubern[*ator*] Graf Keller, wprost do v[*ice*]-Gubernatora Łuczyńskiego na obiad. Tam mię Graf mile przywitał, przywoził mi piękną szyldkretową tabakierkę w gwiazdeczki i kupił dla mnie w SPBurgu stół z różowego drzewa, który jeszcze nie dostawiony.

Komitet Gub[*ernialny*] wstrzymał się do przyjazdu Gub[*ernatora*] z przedstawieniem *мнения объ обезпечение [сельск(ого)] духовенства*. Nie wiem, czy Guber[*nator*] w swojej opinii przedstawił, żeby oba *вероисповедания* płacili do Ziemskich powinności na *обезпечение духовенства*. Ja napiszę do Oberprokuratora.

[Po.] 6. Przywieźli meble z Warszawy, kupione p[*rzez*] Januskiewiczza — kuszetka, 4 krzesła, 4 fotele za 280 r[*ubli*], a [za] transport zapłaciłem 42 r[*ubli*] 61 kop. Robota mebli nie szczególna — ale dość wygodne i pokazne.

Cz. 16. <sup>116</sup> Pożar w Kazarmach. Gubern[*ator*] Keller z dziećmi i Gerbelem byli u mnie na obiedzie. Przy końcu obiadu dali znać, iż P[*ani*] Kellerowa przyjechała z Ciechanowiecką.

Pi. 17. U Kellerów byłem na obiedzie. Sam niezdrów. Rano P[*ani*] Kellerowa była u mnie i przywiozła mi brązową <popie> główką N[*ajświętszej*] P[*anny*]. Wymawia mi zmianę i obojętność.

N. 19. P[*ani*] Keller z Ciechanowiecką, dziećmi, prócz starszej Maryi, która została przy chorym Ojcu, byli w mieście u mnie na obiedzie. Był Półkownik Gerbel i Lasski.

Po. 20. Ciż wszyscy, z dodatkiem Lasskiej i jej siostry, przyjeżdżali do Pustyni na herbatę. Wymówkam nie było końca.

Wt. 21. P[*ani*] Puszczykowa, p[*rzez*] Ot. Horwata, przysłała mi pokupki, jako to: kałamarz, parasol, podstawki, przefarbowany podrasnik, mantie, fiolet[*ową*] rasę.

21. Januskiewiczowi, za meble, wysłałem, p[*rzez*] Lidę do Horodnej, 280 r[*ubli*].

Sr. 22. *Тезоименитство Госуд[арыни] Импер[атрицы] Маріи Алекс[андровны]*. Służyłem. Pozdr[*owienie*] w Soborze. Śniadania nie było.

N. 27. *Рождение Ея Вел[ичества] Императр[ицы] Маріи Александровны*. Służyłem. Powinsz[*owanie*] w Soborze.



Odjechała Ciechanowiecka.

<Pi. 31. Graf Keller przyjechał i pytał się>

Sr. 29. Doktor Dąbrowski przywoził mi od Puszczyńców listy i sprawunki Petersburskie: jako to przefarbowaną fiolet[ową] atlas[ową] raseę, rytego aksamitu podraśnik, mantię i kapelusz ryżowy b[ardzo] piękny.

Tegoż dnia przywieziono farby p[rzez] Adolfa Kobylińskiego, kupione w Warszawie — rzecz zupełnie niepotrzebna.

Pi. 31. O południu przyjeżdżał Graf Keller z zapytaniem, czemu nie byłem u nich wczoraj na obiedzie i zapytywał — azali nie zrzekam dawniej[ego] porządku.

### Sierpień<sup>117</sup>

So. 1. Poświęcałem wodę, po służbie w Soborze, w miejskim ogrodzie. Graf Keller był na służbie i szedł w processii — w ogrodzie przyłączyła się jego familia. Prawie całe miasto było w ogrodzie. Po poświęceniu zaszedłem do Gubern[atora?] na kawę.

N. 2. Półk[ownik] Gerbel o pół do 9<sup>ej</sup> rano przyjeżdżał konno do Pustyni z wiadomością, że Grafini, z powodu gości Zawiszów, nie będzie z dziećmi na obiedzie w Pustyni.

Po. 3. Gubern[atorowie] Kellerowie z dziećmi, guwernantką Julią i Gerbelem byli na obiedzie w Pustyni. Wieczorem przyjechały Klimowiczowa i Matowa.

Wt. 4. Hotowcowie wieczorem przyjeżdżali do Pustyni. Ciągle chłodne nocy.

Sr. 5.<sup>118</sup> Wczorajszej nocy był mały utrennik, a dzisiejszej ogórki pomarzęły.

Cz. 6.<sup>119</sup> Służyłem w Soborze. Nie zaprosiłem duch[ownych] na obiad z powodu, że był u Gubern[atorstwa] na obiedzie czwartkowym.

Kilka dni temu byłem wieczorem w Sciklewie na herbacie i wczeczery, a dzisiaj jeździłem do Drażni Chrzczanowiczów, a teraz Tołowińskich.

U nich w starym domu mieszka lasny oficer Focht. Żona jego ruska, b[ardzo] hoża kobita. Mają troje dzieci. On i Jogel zostają pod sądem za las. Bodaj, iż pójdą w sołdaty.

Pi. 7. W Pustyni na herbacie byli PP. Spasewiczowa z Leontyną, Chrzczanowiczowa z Ludwiką, zięciem Tołowińskim i żoną jego Antoniną; także z synem, Urbasewiczowie z dwoma córkami i synem.

So. 8. Jeździłem z Kaznaczejem Ihumenem do Wołkowszczyzny. Projektowałem gdzie wybudować domek w guście ruskim dla siebie, a gdzie — dla ludzi. Bodaj przyjdzie się użyć lasu Czernieckiego i Sobornego.

So. 15. *Успение*. Służyłem. Wezwałem 10 duch[ownych] na obiad, w liczbie tych Protojereja Ułańskiego [...] Półku.

Imieniny<sup>120</sup> Marii Keller. Rano przy liście winszującym posłałem jej dywanik, rob[iony] p[rzez] Sosn[?], wyobrażający figurę w wieńcu. Po celebrze zajechałem powinszować, ale sama jeszcze nie wróciła z kościoła. Przyjął mię Graf i sądził, że będę u nich na obiedzie, t[o] j[est], że żona zaprosiła, zdziwił się, kiedym mu powiedział, że ja, niedoczekawszy się zaprosin, zaprosiłem 10-u duchownych do siebie na obiad. *Недоуменіе* wyszło.

We czwartek przeszły powiedziała mi, że mąż ma zamiar prosić na obiad mnie i X[iędza] B[iskupa] Wojtkiewiczza. Ja też czekałem tych zaprosin.

Wojtkiewicz też odkazał się powodem sobotniego postu.

N. 16. Emer[cyk] Czapski przysłał mi rachunek:

za marmurową deskę	13 r.
za szafkę z przyborem	25 r.
Oddałem: za kapelusz	6 r.
za transport	10 r.

Czapski zwrócił za kapelusz i transport 16 r[ubli].

Pieniądze te w liście z 16 sierp[nia] odeszłem mu, aby nie gadał, że u mnie popie oczy.

Oto<sup>121</sup> i wieczny, nieubłagany gniew Półkownika Gerbela i v[ice]-Gubern[atora] Łuczyńskiego za to, że w czasie celebry 15, t[o] j[est] na *Успение*, posłany ode mnie protodiakon poprosił, aby niegadali i nie śmiali się Muchanow z Gerbelem, a Łuczyńskiemu sam wymówiłem u Gubernatora. Oświadczyli przed Grafinią, iż nigdy ich noga u mnie nie postanie. Jest to <znak> dowód, iż popularnością wyrobiłem nie uważenie swego stanu. Odtąd postanawiam jak najrzadziej bywać, wyrzekam się popularności. Puszczyńowa prawa!<sup>122</sup>

Pi. 21. Więcej jak po 5-u tygodniach dzisiaj pierwszy deszcz wypadł. Jeszcze, z powodu suszy, w Pustyni nic nie siana.

Z Piszczalą jeździłem do Dworzyszczka do wdowy Niemorszańskiej, b[ardzo] miła osoba. Zamówiłem u niej 50 k[op] kul[ew] słomy na pokrycie

stodoły Pustyińskiej, po 2 [rubli] za kopę. Dałem połowę w zadatek, t[o] j[est], 50 r[ubli].

So. 22. Otoż i po gniewie v[ice]-Gubern[atora] Łuczyńskiego. Dzisiaj był u mnie na pożegnaniu. Jutro odjeżdża do Pińska na śledztwo o nagłej śmierci żyda.

Wt. 25.<sup>123</sup> Imieniny Gub[ernialnego] Marsz[alka] Słotwińskiego i Ludwiki Horwattowej. Marszałkowi osobiście powinszowałem i byłem na śniadaniu. Horwattowej zaś p[rzez] Delpace posłałem listowne powinszowanie i brązową kropielnicę, którą mi darowała P[ani] Keller.

Gubernator Keller był na śniadaniu i dzisiaj wyjeżdża do Mozyra. Russki, Prawosławny nie odjechał by od jutrzejszego tabelu!

Sr. 26.<sup>124</sup> Służyłem. Śniadanie postne. Ryby przysłał Hotowcow z Michanowicz.

O 4-ej po południu wyjechałem do Borysowa. O 10-ej zjechałem na noc do Sprawników Dmochowskich.

Cz. 27.<sup>125</sup> Sprawnik pojechał do Jenerała Korfa do Staroborysowa z zapytaniem, o której godzinie mam przyjechać do W[ielkich] Xiążąt. O 3-ej przysłano po mnie tarantas. Przyjęła mię najprzód Frejlina. Po 5-u minutach wezwano mię do W[ielkiej] Xiężny Aleksandry Petrowny. W kilka minut przyszedł *Николай Николаевичъ*. Dałem mu zapiskę o usiłowaniu Obywateli uczyć włościan po polsku i o towarzystwie Żytomirskim wydawania książeczek dla włościan, drukowanych polskimi literami i t. d.

Przyjęty i traktowany byłem najuprzejmiej.

Rozpowiadano mi o balach i gościńcach dla włościan, jakie dawali Xiążęta.

Przed wyjazdem do Xiążąt byłem u Półkowników Dobryszynych. Coż to za poczciwi i serdeczni ludzie!

Oddałem wizytę Marszałkom Mokrzyckim. Nie obeszło się bez śniadania i szampańskiego.

Pią. 28. Przenocowawszy u Sprawników, rano przed 8-ą odjechałem z prot[ojerejem] Prorwiczem. W Smolewiczach u Zubkowicz] Prorwiczem. Wąskę — z herbaty, jaj i ryby.

N. 30.<sup>126</sup> Imieniny Cesarza. Celebr[owałem]. Śniadanie i szamp[anskie].

Półkownik Dan[iło] Kar[łowicz] Gerbel dał obiad w sali Gubernatora. Widząc niedorzeczność, że ja nie będę na obiedzie, z insynuacji znać P-

<sup>i</sup> Gubernatorowej osobiście zaprosił mię. Tym sposobem zatarte nieukontentowanie Półkownika.

Śmiesznie wygląda Gerbel — znać on czuje, że postawił siebie w śmieszne położenie oddaniem się Grafini. Krytykują go.

### Wrzesień (7 ber)

Pi. 4.<sup>127</sup> Graf Keller z Puszczyńcem przyjechali i byli u mnie na herbacie. Przyjechał Swiderski z całą rodziną.

So. 5.<sup>128</sup> O 2-ej z południa wyjeżdżam do Ihumena ze swiłą dla poświęcenia Soboru.

Zjechałem do Budy do Homolickich na noc. Tam na mnie czekał Marszałek. Swiła z Prot[ojerejem] Prorwiczem i Andrzejem pojechali do Ihumena.

N. 6. O 9-ej wyjechałem z Podolskim. Poświęciłem Sobor. Zjechałem do Marszałka na kawę — od niego do Prot[ojereja] Borzakowskiego na śniadanie, moim kosztem zrobione, na którym byli wszyscy urzędnicy. Odwiedziłem sprawnika Suszczyńskiego. O 4-ej nazad z M.Homolickim do Budy.

Po. 7. Rano, po 7-ej odjechałem i przed pierwszą przyjechałem do Mińska. Tu zastałem ekonoma Żyżkowskiego b[ardzo] chorym. Wczora nogi mu odjęło.

Widać 6-tego 7 bra feralny dzień. W czasie służenia, ze stolika na którym postawiłem Moszczy, z lichtarza upadła swiła i oblała woskiem wąsy i brodę. A w połowie służby protodiakon dostał epilepsii — rykiem i upadkiem przeraził wszystkich. Borzakowski też nie długo pociągnie.

Po 8-ej wieczorem, gdym był z Puszczyńcem u Gubernatorow, metropolita Żyliński przyjechał. Zwonili w Katedrze łańskiejskiej.

Wt. 8.<sup>129</sup> Służyłem. Urodziny Następcy Tronu *Николая Алек[андровича?]* i *Совершеннолетіе*. Śniadania nie dawałem.

Na obiedzie byłem u X[iędza] B[iskupa] Wojtkiewicza z powodu przyjazdu Metrop[olity] Żylińskiego.

Wieczorem Metrop[olita] był u mnie na herbacie, a z nim X[iędz] B[iskup] Wojt[kiewicz], Marsz[alek] Słotwiński, Hotowcow i Smitko. Gubernatorowa odkażała się, a za nią Gerbel i Puszczyń. Oba a nawet Graf Keller zachorowali i przypuszczają, iż obiad zaszkodził.

Z powodu *совершеннолетія* spodziewają się Manifestu i łask. Gerbel oczekuje Jeneralstwa, lub kommenderowania obrazcowym półkiem.

Grafini Keller przepowiada i dla mnie łaskę, ale ja ani myślę o żadnej.  
*Sr. 9.*<sup>130</sup> Jeździłem do Pustyni po obiedzie. Boże mój Boże, kiedyż to się te głupstwa przekroci. A pora...

*Cz. 10.* Z ran[nich] dżzow zaniechałem był projektu wziąć świętę do Pińska. Pomiarkowawszy jednakże: iż mię prosili Pinczacy aby służyć, i że jechać samemu tylko dla klasztoru i szkół, uznowiłem projekt wzięcia swity. Rozporządziłem się więc, aby Prorwicz wziął kozuszki na prokat dla Piewczych i żeby dzisiaj po obiedzie wysłał (o 5-ej) oba furgony. Węgierski z ryznicą a dylizans z piewczą. Sam zaś jutro rano wyjadę, gdyż dałem słowo Grafini być dzisiaj u nich na obiedzie, dawanym dla Me[*tro*]polity Żylińskiego. Ciekawy jestem jej opinii o Żylińskim.

*Pi. 11.* Po 7-ej rano wyjechałem dormezą, bez wasz (dla tego nie karetą na leżących resorach, że skóra na wierzchu pękła) z prot[*ojerejem*] Prorwiczem i Nikolajem. Zanocowałem pierwszą noc w Nieświżu — od pierwszej stancii po Sieniawskiej zacząłem doznawać mitregi w koniach, dla tego, że w fõrgonie pękła oś — i już zajmowali przedemną konie i że zabierali konie obywatele jadący na wybory, i inni passarzerowie. Stąd na owich stancjach siedziałem po kilka godzin, a na jednej szczęściem wieśniacy przywieźli żydowi miód i 6 koni udało się u nich nająć, a na Pińskich stancjach tylko po 10 koni.

*So. 12.* Drugą noc nocowałem, nie w Pińsku, ale w Chotyniczach u błahoczynnego Tychonowicza.

*N. 13.* Ledwie dowlokłem się, na włościańskich koniach, w rząd zaprzężonych, po 7-ej wiecz[*orem*]. W Pińsku policia i Horodniczy nie otrzymali przedpisania o mojej podróży i niezrobiono rozporządzenia. Spotkano mię w Soborze — b[*ardzo*] gromadnie. Stąd odjecha[*łem*] do monastyrskiej cerkwi i tu słuchałem wsenoszcznej.

*Po. 14.*<sup>131</sup> *Воздвиж[ение] чест[ного] креста.* Służyłem w monastyr[s*kiej*] cerkwi.

*Училище* — wszystkich uczniów 264 osob. Strasznie biednie utrzymane. Bolnica i sale jeszcze nie uporządkowane.

[*Wt. Sr.*] 15 i 16. Jeździłem za rzeki do Mistkiewicz, Chotynicz, Chojny błahocz[*ynnego*] Lacewicza.

Na herbacie byłem dwa razy u Horodniczego Łukaszewicza i u sprawnika Fligela. Córka Natalia b[*ardzo*] dobrze skorzystała z pensji Warszawskiej.

[*N.*] 20. Służyłem w Pińsk[*im*] Soborze. Śniadanie u Prot[*ojereja*]

Grudnickiego. O 4-ej z południa wyjechałem do Słucka. 7-u malcow, wybranych do Piewceży, najemnym furmanem żydem dzisiaj że wysłani do Mińska.

[*Po.*] 21. W drodze do Słucka obejrzałem cerkwi: Siniawską, Jodczycką, Nowosiołkowską, Kiewieczką i Siemieżowską.

Słuck. Uczyliszcze z 50-u uczniów — dobrze zorganizowane. Z mieszkania Archijerejskiego smotrytel<sup>132</sup> [...] za pieniądze klasztorne urządził dla siebie mieszkanie i trzy klasy.

Cerkiew opuszczona. Krylco i perestrojka trapezy obesła się w 900 r[*ubli*]!

W Słucku byłem na herbacie u Jenerała Semenowa i u półkownika Dobrowolskiego. Żona Semenowa chora na obstrukcją wątroby, a Dobrowolskiego na przyliw krwi do serca i głowy.

[*Cz.*] 24. Ze Słucka pojechałem kolaską do Iwani, Czapluc (Kronikowski umarł), Zawszyc, Starczyc, Prus. W Zawszycach uprzejmie byłem przyjęty Konstantym Prószyńskim; żona jego Maria była w łóżku, przy niej była matka P. Uniechowska. Stąd pojechałem do Jenerała Prószyńskiego na noc.

*N. 27.* O 8-ej rano wyjechałem na Grozno (słuchałem obiedni i byłem na obiedzie w Monastyrze) do Mińska. Wstąpiłem po drodze do Staryckiej cerkwi.

*Po. 28. Po. 28.* W Pyraszewie u Wasiukiewiczów nocowałem (We dworze u Jodkow, jakoby były same tylko Panny). Dołhinowo, Ozero - tu jadłem śniadanie. Pięc zero. Samochwałowicze (wstąpiłem do Unichowskiego) przed 6-tą stanąłem szczęśliwie w Mińsku. W godzinę wstąpił do mnie Graf Keller.

W Mińsku zastałem list Horwata Ottona a przy nim 6 r[*ubli*] reszty z 200-tu za malowidła, i malowidła 3 sztuki: Judyt [*Menchetti*], Rafael [*Mazzolini*] i Kobieta z kądziałą nad kołyską dziecka.

*Wt. 29.* Rano przyszedł do mnie na kawę M. Puszczyn. O 11-ej pojechałem do Grafini i zawiozłem jej ostatnie malowidło. Biedna ona: mąż związał się z Wileńsk[*a*] aktorką Piotrowską, a żonę grubo traktuje.

Wybory jeszcze nie skończone. Hausmana dom nieprzyjęty od Dworzaństwa. Koncki skrzypek dawał koncert.

### Październik (8-ber)

*S. 3.* Byli u mnie na obiedzie: Konst[*anty*] Radziwiłł z Połoneczki, graf

Konst[anty] Tyszkiewicz, Ant[on] Wierzbowski, Wereszczaka Józef — syn młodszy. Harting ze Snowia, Jodko Tomasz, Skirmunt z Witczowki i Tuhanowski. Swida nie przyszedł.

Henryk i Konstanty powiedzieli mi iż: Władysław Pusłowski w 7-bru, od appoplexii umarł w Warszawie.

Sowiec Hilferding dał mi w prezencie mundsztuk bursztynowy.

Dzisiaj Łappa Alex[ander] wybrany Gubern[ialnym] Marszałkiem.

N. 4. Na obiedzie byli u mnie: Grafinia, Maria, Nina, Leonida, gubern[antka] Julia, Książę Radziwił Konst[anty], Wice-Gubern[ator] Łuczyński z żoną i Hotowcow.

Keller, Puszczyń i Gerbel byli u Słotwińskiego na pożegnalnym obiedzie.

Grafinia Keller pojedzie na zimę z pannami za granicę dla poprawienia zdrowia. Na lato wróci do Mińska. Tu i rodzice przyjadą.

Keller przed obiadem Słotwińskiego o obywatelach wyraził się: *Омо шельмы! Собирали складчину на эмиссаріевъ. Для того то и стараюсь чтобы дети мои говорили по-немецки.*

Po. 5. Zaprosiłem na obiad Aleksandrów Horwata. Prócz Aleks[andra] Horwata, żony i córki byli Keller, Żona, Łappa, Bohdaszewski, Nowogrodski marsz[alek] Brochocki, Ihumeńsk[i] — Janiszewski, [Borysowsk[i]] — Mokrzycki, Gerbel i Puszczyń. Ze mną 13 osób.

Po drugiej potrawie Grafini zrobiło się źle — wstała, wyszła — dostała torsii i odjechała.

Graf mówił mi, iż przyjechał dla syna Teodora gubernier niemiec. Żona prawosławna i dużo mają dzieci.

O 5-jej wieczorem pojechałem do Przyłuk podziękować Ot[tonowi] Horwattowi za sprowadzone malowidła. Sama przyjęła mi uprzejmie, t[oj] j[est] po-dawnemu chytrze, a on z podelba, za ponaglanie pobudowania cerkwi. Zastałem tam Andrzejkowicza wroga rusi i prawosławia. Skompromitowałem się dając Horwattowi tabakierkę Wiatską, której on nie przyjął.

Sr. 7. Byłem na pożegnalnym obiedzie u b[yłego] Marszałka Gubern[ianego] Słotwińskiego.

Cz. 8. Na obiedzie u Kellerów sam Graf zaproponował mi na jutrzejszym obiedzie dla Słotwińskiego powiedzieć szpic.

P. 9. Przed szampańskim powiedział d[osć] zgrabnie Gubernator, a za

nim ja, i dosyć dobrze udało się. Pierwej dałem przeczytać Gubernatorowi.

Z powodu otrzymanego Gubernatorem *отъ Инженерного ведомства* zapytania: czy nie znajdzie on możebnym przyjąć Wojenny Hospital *въ гражданское ведомство*, wczoraj opatrywałem *Богоугодное заведение*, lecz ponieważ Rektor i Inspektor znaleźli je nie dostatecznymi dla pomieszczenia Seminarii z Uczyliszczem, przeto jutro odniosę się do Gubernatora, żeby się zniosł o oddanie szpitala Seminarii za 91,507 r[ubli], naznaczone na odstrojkę<sup>1</sup> seminarii. A może co z tego i wyjdzie!

Lasski kupił dla mnie w Rydze kawy na 6 [rubli], but. <konjakowki> «Alasz» i 100 but[elek] białego wina po 80 k., na 93 r[ubli] 50 k. Dałem mu 100 r[ubli]. Z tych 6,50 k. obróci na kupienie w Warszawie tacy i konch.

11. N. X[iądz] B[iskup] Wojtkiewicz dał obiad dla Słotwińskiego. Miał szpic po russku — at sobie.

12. Po. Urzędnicy dawali też obiad w Gymnazium — mówili V[ice]-Gubernator, Hauzman po polsku i Stan[isław] Malinowski.

Wt. 13. Dałem obiad dla Marsz[atka] Słotwińskiego na 16 osob: X[iądz] B[iskup] Wojtkiewicz, Graf Keller, Jenerał Sztaden, Marsz[alek] Słotwiński — syn, Oskierko, P synownik] Gerbel, V[ice]-Gubernator Łuczyński, *Управляющ[ий]* Hotowcow, Marsz[alek] Bohdaszewski, Prezyd[ent] Piszczacho, Sowiec Hilferding, Dyrektor Belli, nie przyszedł — Prokurator Izwolski, Podp Proownik] żandarmow Rejchard i Sowiec[ik] Skitarewicz.

Sr. 14.<sup>133</sup> Nargelewicz Jan z Lubcza przysłał mi 12 kos, 12 sierpów i dwoje prosiąt Chińskich.

Cz. 15. Napisałem do Nargelewicza, prosząc o zawiadomienie o cenie kos i sierpów.

Po. 19. Paradziński skrzypak z Warszawy, wieczorem grał u mnie z akompaniem[entem] Pawłowskiego na fortepianie. Dałem mu gościńca 10 r[ubli].

Zaproszeni na herbacie byli: X[iądz] B[iskup] Wojtkiewicz, Lassy, Dwie Ciundziewicy, Hilferding Sowiec[nik] z żoną, Spasowiczowa z Leontyną i dwiema Okuliczównymi, Śliwińscy z córką, Bielajewa, Soleccy. Paradziński będzie kiedyś znamienitym artystą.

Wt. 20. P[a]ni Ciechanowiecka dzisiaj ma odjechać i zabrać z sobą dziecię Kellerów Aleksandra. Ona spieszy, gdyż chodzi na czasach.

Wieczorem byłem u Wasiliewych — zgodziłem się na kupienie

burnusa<sup>1</sup>, który przywiozła Wasiliewa od Ajzenstadta, za 24 r[ubli] dla Sosnowskiej na Imieniny.

Na obiedzie był u mnie E[ustachy] Prószyński i emigrant Tysiewicz<sup>134</sup>. Ostatniego prosił Edw[ard] Wańkowicz, a potem ja osobiście prosiłem, aby kupił w Paryżu dwa galwaniczne łańcuszki, takich, jaki mi kupił Ed[ward] Wańkowicz, z tem, aby jeden był dłuższy. Deklarował ułatwić to p[rzez] francuza orużejnika, co z nim tu przyjechał. Na ten cel dałem mu 12 r[ubli].

Tysiewicz deklarował na zimę do nas przyjechać. Być może każe mu portret swój zrobić.

Sr. 21.<sup>135</sup> Przez Nauczyciela Żyrowickiej szkoły Kudrzyckiego zamierzam posłać, na ręce Wrońskiego, dla Sosn[owskiej] na imieniny kupiony u Eizenstadta burnus za 24 r[ubli], funt herbaty, funt fran[cuskiej] tabaki i pensję z 1-o 9bra 60 r[ubli]. Dla Wrońskiego zaś tabakierkę.

Przez<sup>136</sup> Smorodskiego posłałem objawienie do Prykazu o zamianie biletu na 1000 r[ubli] na 3 *пятипроцентные Государственные билеты — два на 500, а третій на 100 р[уб]. на продолжительный срокъ.*

Cz. 22. Byłem na obiedzie u Kellerow. Samą znalazłem mizerniejszą, niż kiedy. Nie spała całą noc z powodu odjazdu Ciechanowieckiej z synem Aleksandrem. Przyczyniła się do tego i śmierć, wczoraj Hr[afa] Jener[ala] Florian Rzewuskiego. Partia Russkich straciła w nim wiernego partyzana. On wczoraj umarł.

Graf Keller był jak nie swój — ciągle, po obiedzie, wyglądał w okno, zapewna chciał przeniknąć w okna aktorki Piotrowskiej. Grafini upewniała mię, iż w razie jej śmierci, Keller ożenił by się z Piotrowską. Matkę jej chciał przyjąć na klucznicę. On chce, aby żona wzięła pasport na lat dwa zagranicę, i chce ich odwiedzić zagranicę.

Keller mówił mi, iż dzisiaj przedstawił projekt mój o oddaniu pod Seminarję Wojennego szpitala za sumę 91  $\frac{1}{2}$  tys. [rubli], naznaczone na odstrojkę seminarii. Nie sędzę, gdyby z tego mogło co wynikać, t[o] j[est], gdyby nam oddali szpital. No gdzież by dzieli chorych wojennych. W budowie tej można byłoby, prócz seminarii i szkoły powiat[owej], pomieścić i swojekosztnych uczniów, i szkołę dziewczkowską, i dać kwatery dla wszystkich nauczycieli.

Laskiemu poręczyłem kupić w Warszawie: dwie tacy, tybetu i sukien[ego] atlasu i nasion Lewkonii, astrów i Nyktyrinia.

W przeszłą niedzielę odbył się szlub Grzegorza Kudrzyckiego ze starszą córką Podhajeckiego.

Gerbel, półk[ownik], proponuję nabytą od jego karetkę pomieniać na jego Warsz[awska] kolaskę. Sędzę, że chciałby usłużyć nią Kellerom.

Pi. 23. U Matowych, zaproszony, byłem na herbacie.

Pi. 23.<sup>137</sup> Dyrektor Belli przysłał mi dla przeczytania papier *Попечителя Врангелля* o tem, że Wroński naznaczony *временно исправляющимъ должность* dyrektora *Мозырской гимназии*. O tem dzisiaj napisałem do Wrońskiego.

Sob. 24. *Игнатій Желязовскій* donosił mi, iż Metropolita Litewski Józef 20 b[ieżącego] 8-bra miał wyjechać do Synodu. Uprzednio wysłał dużą swiętę. 14 piewczych, Namiestnika Antoniego i t[ak] d[alej]. Prot[ojerej] Homolicki dawno odjechał. Że Filaretowi Malisz[ewskiemu] poruczył nadzor diecezji. Że kompletu w Konsystorzu nie ma i t[ak] d[alej]. Także, iż Ignacy gotów prosić się na *покой* — jeśli by go, jak gadają, naznaczyli do Tweru.

N. 25. Na obiedzie był Graf z córkami i Saken, ostatni raz przed ich wyjazdem za granicę.

Wieczorem, zaproszony, byłem na herbacie u Grafini, mówiła mi, iż na utrzymanie się za granicę mąż daje 300 r[ubli] na miesiąc, a siostra Ciechanowiecka dała tysiąc. Zrozumiałem, do czego to powiedziała.

Opowiadała mi, że Piotrowska zeznała Grafowi, iż Sniadecki ofiar[ował] jej 3 t[ysiący] r[ubli] i folwark, byleby do jego jednego należała, że miała z nim dziecię. Następnie, iż wyłącznie do Grafa należeć nie może, jeśli nie chce stracić ofiary Sniadeckiego. Głupi będzie Gr[af], jeśli się zakabali; a bodaj że tak będzie. Sniadecki też zapisał się w Kancellarię Gubernatora. Nielatwa będzie pozycja Kellera.

Mówiła mi też, że Gerbel niechce z Grafem chodzić do Piotrowskiej skutkiem danego słowa żonie.

Dalej też mówiła, iż Hotowcow nazywa Łuczyńskiego sprzedajnym, tak niskim, iż gotów wziąć 5 r[ubli], iż Graf temu nie wierzy, a od Hotowcowa ma wstręt.

Po. 26. Zaproszony, byłem na obiedzie w Łoszycy u Prószyńskiego. Radziwiłłowie Hannopolscy, z powodu słabości samej, nie przyjechali.

Wt. 27. Jachimowicz przyniósł mi z Kaznaczejstwa prohonnych 323 r[ubli] i 77 kop.

Sr. 28. Byłem na pożegnalnym obiedzie u Kellerów.

Cz. 29. Ja pojechałem do Wołkowszczyzny, gdzie Eust[achy] Prószyński polował i nie nie upolował.

Grafinia<sup>138</sup> po południu wyjechała za granicę, z dwóma córkami i Sakienówną. Przeprowadzi ją mąż do Przyłuk na obiad, na noc do Stańkowa. A nazajutrz do Nieświża do *управителя* Jankowskiego na obiad, w Sieniawce na szosse[?] rozstaną się. Graf proponował jechać na półtora roku, dla tego, że sam zamierza pojechać zagranicę i z żoną się zobaczyć.

Nie wiem, czy Gerbel przeprowadzał.

To—to Kellera rozwiązana swoboda. Choć on i przy żonie jak chciał tak postępował.

Pi. 30. Pierwszy dobry przymrozek. Jeśli droga nie zmiękczeje — jak ja w przysłał sobotą, t[o] j[est] 7, pojedę do Sołodzieniewicz.

Podpisałem<sup>139</sup> i p[rzez] Smorodskiego posłałem do Prykazu objawienie o zamianie biletu na 1000 r[ubli] na 3 pięcioprocentowe bilety. Dwa po 500, a jeden na 100 r[ubli], dopłaciłem 42 r[ubli] 46 kop.

### Listopad (9-ber)

N. 1. Graf Keller i Gerbel, przed 2-iej, wrócili z przeprowadzenia Grafini i niebawem przyszli do mnie na obiad.

Półk[ownik] Gerbel otrzymał wezwanie przyjechać do Petersburga dla wstąpienia w obowiązek Konno-zawodstwa. Szkoda go nam będzie. Na jego miejsce bodaj postąpi Pęcherzewski, żonaty z prawosławną.

V[ice]-Gubern[ator] Łuczyński oświadczył, iż w niedzielę przyjmuje i mnie zaprosił, lecz ja nie pojechałem.

Po. 2. Przez P. Urbasewiczową kupiłem dla T. Wasiliewej na imieniny materii w popielate i pons[owe] paski 18 t[okci] po 1,50 k. = 27 r[ubli].

Wt. 3. Zaproszony, byłem u Wasiliewych na herbacie — nie wiedząc, iż do nich dużo się zbieże.

Sr. 4. O 12-iej był u mnie Graf Keller, b[ardzo] nie w duchu. Narzekał na ogólny tu fałsz, nieprawdę, świństwo i t[ak] d[alej] i wyraził niezmiennie żądanie — jak najrychlej stąd się wynieść. Zaprosił mnie na jutrzejszy obiad, i zaproponował, aby w miejscu niedzieli inny przeznaczyć dzień na obiady u mnie — dla tego, iż jemu pozostaje niedziela swobodna dla przyjmowania wizyt.

O 4-iej wyprowadzałem do Perespeńskiej cerkwi ciało synowej Krywoszeina także, jak latem, umarłej tesczy z suchot.

Cz. 5.<sup>140</sup> Byłem na obiedzie u Grafa Kellera. Przed obiadem poprosił mnie jakby na sekret. Zaprosiwszy mnie do garderoby, zapytał się mnie: czy będę w niedzielę t[o] j[est] 8 9-bra, w Mińsku. Gdym odpowiedział, że nie, wtenczas ukazał na stolik krągły z marmurowym blatem, ze złoconą nogą i prosił o przyjęcie, z powodu imienin, na pamiątkę.

Stolik ten kupiony u Ajzenstadta. Szkoda, że nie większy.

Pi. 6. Półkownik D[aniło] K[arłowicz] Gerbel, przysłał mi na imieniny kompas na marmurze ze soczewką i armatką.

Wieczorem O. Swiderski oddał mi od Sosnowskiej szyte ranne bóty na bielinkach, 6 par szkarpetek i 3 pary rękawiczek z nitek surowych.

So. 7. Henryk i Łopuszyński rano, przed wyjazdem do Sołodzieniewicz, oddali mi od Helenki Wrońskiej wyszytą zakładkę i dwie krągłe podkładki.

Pół do 10-iej wyjechałem do Sołodzieniewicz. Gruda straszna; mimo to zajechałem o 4-iej.

Byli mi b[ardzo] radzi. Zabawiłem przyjemniej niż dawniej.

Po. 9. Pół do 12-iej odjechałem, pół do 6-iej wróciłem. Znalazłem na węzeł od Łuczyńskich piękny<sup>141</sup> [...] kosztowny kałamarz z dwoma figurkami.

So. 14. Z powodu, że jutro zaczyna się post *Рождественский*, i nie zamierzam dawać obiadów dla Grafa, zaprosiłem dzisiaj i byli u mnie na obiedzie Graf, Półk[ownik] Gerbel, V[ice]-Gub[ernator] Łuczyński, Prez[ydent] Piszczalło, Sowiet[nik] Hilferding i Dyrektor Belli. Hotowcow, Prez[ydent] Hilferding i Jakobson wymówili się «choroba», a Krywoszejew niewiadomo dla czego nie przybył.

N. 15. Antonow — Kil...<sup>142</sup> nie będzie li następstw.

Po. 16. Po żądaniu *Марию Яковлевны Пуциной*, w liście od 6 9-bra wyrażonej<sup>143</sup>, dzisiaj opłacono kupcowi Hurwiczowi, pod rospiskę, za sztukę płotna, wziętą u niego *Михаиломъ Ивановичемъ*, 15 r[ubli]. Rospiskę nast[ępnego] 20 9-bra odeszłą Puszczynowej do Petersburga.

Wt. 17. Pismo M[arii] J[akowlewny] Puszczynowej, w tonie srogo dydaktycznym, zwróciło uwagę moją na metodę dotychczas[so]wego popularnego postępowania mego. Widzę, iż przeszłe — wszystko niedorzeczne! Mianowicie, iż 1858/59 r[ok] był w najniedorzeczniejszych faktach. Zamierzam więc, jeśli mi Bóg pozwoli, nie przeciążać w drugą ostateczność, zachować średzinę, t[o] j[est], unikać niedorzecznej popularności, serdeczności, uprzejmości i t[ak] d[alej] i t[ak] d[alej], i

od wszystkich trzymać się poodal. Oby mię w tem zamiarze Bóg podtrzymał, a wiem, iż z tem lepiej mi będzie.

Jakiś<sup>144</sup> pod tytułem Anglika przyniósł smarowidło v[el] szuwax Chiński — za blaszankę kazał sobie zapłacić 5 r. Prosił, aby wpisać się w książeczkę, lecz odmówiłem.

Pierwszy śnieg zaczął padać.

So. 21. *Введение въ храмъ*. Służyłem, a sossłużywsze byli u mnie na obiedzie.

N. 22. Jakowlewu, służącemu w Kaz[ionnoj] Pałacie, dałem na periodyczne pisma do SPBurga na:

<i>Современникъ</i>	16 r. 50k.
<i>Русский вестникъ</i>	16 r. 50k.
<i>СПБурскіе Ведомости</i>	16r.
<i>Художеств[енный] листокъ</i>	12
i na remizę	1

Вт. 24.<sup>145</sup> Wczoraj Niewiarowicz-Tysiewicz przyniósł mi edycję swoją Paryż, 1851. Mickiewicza Konrad Walenrod i Grażyna. Musiałem zapłacić 10 r[ubli].

Zaproponowałem mu namalować obrazy do *придела Кам[енного] Собора*, w ikonostas 4 większe i *въ Царскіе двери* 6 za od 250 do 300 r[ubli]. Dałem mu miarki.

Dzisiaj z Piszczalłą pojechaliśmy do Dworzyszczca. P[ani] Niemorszańska była nam rada. Jest to rozsądna i przyzwoita kobita.

Cz. 26. Niewiarowicz przyniósł litografie *facsimile*. Musiałem wybrać z nich 15 szt[uk] i zapłacić 15 r[ubli]. Niewiarowicz zupełnie francuski aferysta-torgowiec.

Pi. 27. Hotowcowie już się przenieśli na nową kwatere.

Hotowcow dzisiaj był u mnie na pożegnaniu. On wezwany, i bodaj wszyscy *управляющие* do stolicy w projekcie *размежеванія земель Губерніи*.

Odwiedziłem *Смотрителя Кривошеина*. Radziłem wydać córkę

Aleksandrę za Dyrektora Belli. Krywoszein deklarował ustąpić mi futro swoje tchórzowe z bobrowym kołnierzem.

Wczoraj Brafman znowu zdejmował u mnie fotograf[iczne] portrety.

So. 28. Wczoraj zakomunikowałem *Понечителю Виленск[ого] учебн[ого] Округа Врангелю* — że graf Mich[ai]l O'Rurk w parafii Sulatyckiej w majątku Basinie, a Łappa w Chołopieniczach odkryli włościańskie szkółki w polskim języku.

Dzisiaj Graf Keller był u mnie i powiedział, iż ma wiadomość, iż obywatele zaprowadzają polskie szkółki, że u nich *заметно брожение*, i o tem zakommunikuje Ministrowi, prosząc o nastawienie i rozporządzenie, aby żandarmscy oficerowie rozjeżdżali po Gubernii. Wieczorem powiedział mi Łuczyński, iż on o szkółkach powiedział Matowowi, a ten już powiedział Kellerowi.

Łuczyński mówił mi, iż Keller emuluje ze Sniadeckim o Piotrowskę. Jeśli pierwszy kupi jej goscinię, to Keller usiłuje takiż, lecz daleko droższy, kupić. To i podobno grozi mu bezwychodnymi długami. Gałgan Jakobson ułatwia mu.

### Grudzień (X-ber)

Cz. 3. Wczoraj, o 3-iej pojechałem do Grafa na poobiednią kawę. Znalazłem tam motianta do Piotrows[kiej] Sniadeckiego. Hoży i dorzecznym chłopiec. On zostaje w Kancellarii gubernatorskiej. Z nim Keller obchodził się jak z równym...

Keller narzeka na łajdactwo starających się o miejsca ofiarowaniem pieniędzy.

Mówił mi, iż po Gerbelu półk obejmie Pęcherzewski. Żona jego russka. A sam Pęcherzewski? Mówiono mi dawniej, iż i on przyjął prawosławie z powodu majątku w Królestwie.

N. 6. *Св[ятого] Николая*. Służyłem w Sobor[ze] *въ приделе*. Tabel *Наследника*. *Поздравление въ Соборе*, do Gubernatora zajechałem na kawę.

Duchowieństwo *сослужившее* było u mnie na obiedzie.

Prot[ojerej] Prorwicz zachorował na różę. Prezyd[enta] Piszczalłą prosiłem, aby posłał siostrę dla leczenia magnetyzowaniem.

Z wieczora p[rzez] całą noc doznawałem silnej pulsacji w lewej stronie głowy. Od tego nie spałem w nocy. Sądząc: czy nie rozmięczenie mozgu, lub nerwowa apoplexia. Pierwszy raz doświadczyłem w Słucku.

Po. 7.<sup>146</sup> Półkownik *Данило Карлович* Gerbel, o 11-ej przyszedłszy do mnie, zaproponował mi nabycie jego kolaski [za 400 r.] Zdziwiłem się, iż tanie oddaje. Zgodziłem się pod warunkiem, iż pieniądze oddam po nowym roku. Kto wie, czy potrzebnie ten nowy zrobiłem expens<sup>1</sup>. Zaproszę, aby 200 r[ubli] oddać w następ[ny]m styczniu, a 200 [rubli] w Julii.

Wczoraj Brafmanowi za potrety, ramki i za 2 szkła powiększające zapłaciłem 105 r[ubli]. Na zapłacenie (powtórnie) pożyczyłem 100 r[ubli] u prot[ojereja] Prorwicza. Brafman zbiera się do PBurga, prosił o pożyczanie pieniędzy, lub o prohony. Odniosłem się do Gubern[atora] o kazenną podorożną dla Brafmana. Więcej nic mu uczynić nie mogłem.

Bodaj że nic nie wyjdzie z jego projektu Missionerstwa.

Wt. 8. Półkownik Gerbel przysłał mi wczoraj ustapioną za 400 r[ubli] kolaskę. Oby Bóg pozwolił nią jeździć!

Cz. 10. Jeździłem do łaźni w nadziei, iż transpiracja uwolni głowę moją ot czykania w lewej stronie. Wróciwszy, cieszyłem się ulgą; ale nie nadługo, o 9-ej znowu zaczęło czykać. Czego to jest skutkiem i czym to mi grozi — Bogu wiadomo.

Wt. 15. Brafman dzisiaj wyjechał do SPBurga, dla objaśnień u Oberprokurora o missionerstwie. Syna jego Aleksandra przyjęła po prośbie mojej P.Wasiliewa.

Sr. 16. U Wasiliewa pożyczyłem pierwiej w 8-bru 24 r[ubli] na burnus dla Sos[nowskiej], a dzisiaj 51 r[ubel] dla posłania z tych 24 r[ubli] Sos[nowski]ej na przejazd do Mozyrza.

<Cz. 17.> Januskiewicz był u mnie na obiedzie. Nie przyjął pieniędzy za miód. Mówił mi, iż w Kamieńcu Podols[kiem] obywatele podali Cesarzowi<sup>147</sup> prośbę o Polski język. Cesarz, rozgniewany, zapytał się: *где Вы живете?* Odp[owiedziano]: *въ Россіи. Такъ къ чему жъ Вамъ польскій языкъ!*

Cz. 17. Po obiedzie zajechałem do Kellera na kawę. Tam znalazłem nowego Półkownika Pęczarzewskiego na miejsce Gerbela.

Sowietnika *Петра Ивановича Гильфердинга* o 7-ej wiecz[orem] ubiła apoplexia. Bodaj że szulernia i szampańskie wina tego.

Jeździłem do Łoszycy. Poznałem tam P. Leudańską i [...]<sup>148</sup>

Pi. 18. Kupca Pułaszkina także, dzisiaj wieczorem ubiła [a]poplexia. Bodaj że on napijał się.

So. 19. Oficerowie, o 4-ej, w sali Gubern[atorskiej] dawali dla Gerbela

pożegnalny obiad — suty, po wojennemu, z hura.

<N.> Wieczorem byłem u Łuczyńskich. Sama strasznie boi się apoplexii, z tąd była pierwszy raz dzisiaj na *всенощной* w mojej cerkwi. Radziłem kumie popościć.

N. 20. Pożegnałem się z Gerbelem przed drógą, w domie Kellera. Po obiedzie zaraz wyjeżdża. Dałem mu swój maleńki portret.

Pencherzewski łacinnik. Żona i dzieci prawosławne. Makowa z domu.

Wt. 22. Michaś Dobrochotow przejazdem do Wilna na Mińsk, zaszedł do mnie, był u mnie na obiedzie, dałem mu gościńca 3 r. Odemnie z Henrykiem poszedł do P. Wasiliewej. Ojciec wysłał go do Wileńsk[iej] Gymna[zi]i, a dobry Kandidow przyjmuje go do siebie.

Zawczoraj od Bielacerkowskich otrzymałem gościńca 3 *ящика разат-локуму* i 3 *коробочки Алвы*. . Dzisiaj ze otrzymałem od samego [...]<sup>149</sup>

Cz. 24. Po obiedzie byłem u Gr[afa] Kellera. Tęskni nieborak. Życzy sobie przemieścić się. Narzeka, iż wyżej niczem nie zajmują się. Przeczuwa też, iż w wyższej klassie jest jakaś fermentacja.

Posłałem mu swój fotogr[aficzny] portret.

X[ieźda] B[iskupa] Wojtkiewiczza imieniny. Zjeżdżał. Byłem i zapisałem się i zaniósłem mu swój portret.

Jutrznie służyłem sam w Soborze, w chłodnej. Od tygodnia zupełna odliga — jeźdźę na kołach w karecie.

Pi. 25. Służyłem w chłod[ny]m Sob[orze]. Gubern[ator] nie był. Śniadanie. Byli: Gubern[ialny] Jen[erał] Sztaden, Półk[ownik] Pencherzewski, X[ieźda] B[iskupa] Wojt[kiewicz]. Po śniadaniu oddałem wizyty tylko Sztadenowi i V[ice]-Gubern[atorowi]. Gdyż Keller i X[ieźda] Biskup prosili nie fatygować się. Zajechałem też do Piszczalów. On sam leży cierpiący na podagrę.

<Wieczorem byli u mnie>

Na obiedzie u mnie byli Wasiliewie z Konstantym, z Geniem i małym Brafmanem.

Wieczorem byli u mnie na herbacie Łuczyńscy, Bielajowie, Soleccy i X[ieźda] B[iskupa] Wojt[kiewicz].

N. 27. Po poście, pierwszy dałem obiad dla Gubernatora. Byli: Keller, Jen[erał] Staden, Jen[erał] Kutniewicz, P] Kutniewiecherzewski, 4-ch podpółkowników, Bielajew, V[ice]-Gub[ernator] Łuczyński. Wszystkich 14 osob.



Po. 28. Z Łopuszyńskim, z rana o 8-ej dwóma saniami, jedno w szydło, a drugie jednokonne, w ostatnich Nikołaj, pojechaliśmy do Sołodzeniewicz do Ar[cy]b[isku]pa Antoniego. Swobodnie, czytając i rezonując przebawiliśmy poniedziałek, wtorek i środę. We wtorek wieczorem jeździliśmy do Dulicza. Odwiedziłem Prokopowiczów, a we środę jeździłem do Hajny. We czwartek o 8-ej odjechaliśmy i o 1-ej przyjechaliśmy do Mińska i byłem na obiedzie u Kellera.

Mnie niespokoi czykanie w lewej stronie głowy i pismo Lwa Pańkowskiego winszujące naznaczenia do Warszawy. Z ostatniego powodu pisać będę do M. Puszczyzna.

Otoż i koniec 1859 r. Obrachowawszy się — bardzo nędzny okazał się moralny i materialny *itoh*. Boże! bądź miłościw, przebacz mi przeszłe, i daj mi siły i chęć cośkolwiek dobrego zrobić w 1860 roku. Kieruj mną i wspieraj mnie!

Ważniejsze <pytania> zadania. Ojczyzna. 1859 r[ok] — żelazne drogi, rozmaite projekta reformy, towarzystw i włościan. Prawosławnej zaś cerkwi przegląd ubezpieczenia prycztów i być może wyprzedanie duchownych majątkow. Familijne zaś — przemieszczenie się Wrońskich i Sos[owski]jej do Mozyrza.

Pani Śliwińska. Kupiony teraz w Warszawie zwonek, przysłała mi pod Nowy rok. Szkoda ich. Wyjadą do Warszawy; a tam zamierza wrócić się do <Woj> półku.

#### r. 1860 <sup>150</sup>

W Imię Boga w Trojcy S-ej Jedyne!

Boże! polecam się miłosierdziu i łasce Twojej! Błogosław mię na poczciwy, rozumny i użyteczny żywot! Zeszli na mnie Ducha Swego, który by kierował mną w zaczętych roku. Amen.

Pi. 1. Służyłem w ciepłym prydziele. Ihumen Anatolij miał propowied. Podołała się wszystkim.

Śniadanie z szampańskim.

Wieczorem byłem na herbacie u Wasiliewych.

S. 2. Wasiliewych, Konstantego z niewiastą Barbarą, Łopuszyńskiego, Henryka i X[iędz]a nowopostaw[enego] Pawłowicza miałem u siebie na obiedzie.

N. 3. Na obiedzie dzisiaj u mnie byli: Guber[nator] Keller, V[ice]-Gubernator Łuczyński, Półkownik Pęcherzewski, Gubern[ialny] leśniczy

Erdman Matow, Sniadecki.

Po obiedzie Kellerowi, z powodu, iż on od 10, t[o]j[est] dnia narodzin, wyjedzie do Pińska, oddałem mu na węzeł, laskę z figurką Sazikowa[?].

Pęcherzewski prosił o mój portret i dałem mu.

Wieczorem byliśmy u Konstantego na herbacie. Narzeczona była gospodynią, — był jej ojciec i Wasiliewie. Nad wyraz miły miałem wieczor. Szczęść im Boże!

Sr. 6. *Крепление*. Mroz zlecił. Służyłem w chłodnej cerkwi. Choć łatwo i dobrze odbył się. Narodu było tysiące. Gubernator odjechał do Pińska. Na kawę zaprosili Łuczyńscy. Na obiedzie byli sossłużywcy.

Wczoraj <sup>151</sup> Kłoczowskiej Anety bilet Prykaza na 1000 r[ubli] udało się zamienić na 10 [biletow] — 5% procentowych — na odległy termin.

N. 10. Godzina 6 wieczorem. W tym momencie Konstanty z Barbarą Okuliczówną, w mojej domowej cerkwi *венчаются*. Pobłogosławiłem obrazem *Спасителя*. Boże miłosierny — błogosław ich zdrowiem, dostatkiem, a nadewszystko — wzajemną miłością i poczciwym chrześcijańskim żywotem.

Z cerkwi, z gośćmi zaszli do mnie, powinszowałem im z szampańskim w ręku.

Po. 11. Dla młodych Jankowskich dałem dzisiaj wieczor, t[o]j[est] herbatę i wieczere. Było 26 osob z tych, co byli u Okuliczów na weselu.

Wt. 12. Wieczorem byłem na herbacie byłem <sup>152</sup> u Prez[ydenta] Hilferdinga. Oddawałem mu pieniądze za sprawunki Petersburgskie, lecz takowych nie przyjął, wymawiając się, iż niepamięta rachunku, że musi sprawić się w SPBurgu. Trzeba będzie mu przemyślić jaki podarek na Imieniny.

Córka Onufrego i Justy w Antonowie umarła z krupu.

Cz. 14. Młodzi Jankowscy, z najętym furmanem pojechali do Żyrowic, do rodziców.

Sr. 20. X[iędz] B[iskup] Wojtkiewicz dawał obiad, z szamp[anskim], niewiadomo z jakiego powodu.

Hotowcow wrócił z PBurga, bez konkluzii o *межеванию*. O szkołkach nic nie zrobił. Przywiozł z sobą siostrzenicę żony Eugenię, ze Smolnego instytutu.

Cz. 21. Pierwszy raz byłem u Hotowcowych na herbacie. Eugenia przyjemna dziewczeczka. Po polsku nic nie umie.

Pi. 22. Wczoraj pożegnałem się ze Śliwińskimi. <Wczoraj oni> Dzisiaj

oni mieli zamiar wyjechać do Warszawy.

Komissioner Zubkowicz, jak się już pokazało i jak zeznał przed Gabrielem — ma być niski człowieczek. On jeszcze chory, ale chory więcej duszą.

Nikołaj mój dzisiaj z błahocz[ynnym] Leśniewskim pojechał odwiedzić rodziców w Dokszytach.

S. 30. Dzisiaj p[rzez] Ponomara Brożskiej Cer[kwi] Prot[ojer] Filipowski przysłał mi marmurowy stolik za 20 r[ubli]. Bodaj że nie wart tej ceny. Pierwej przysłał stołową bieliznę. Za to wszystko należało 48 r[ubli]. Niemając drobnych, posłał Smorodski Prot[ojer]owi p[rzez] tegoż Ponomara 50 r[ubli], z tem, iżby 2 r[ubli] zwr[ócić] zwr Boronowołokowu dałem 5 r[ubli] na kupienie w Petersburgu papieru, noża koscianego i 2 par wojłocznych bótów.

Ciekawy jestem, jak się uda kupno w Kijowie persk[iego] dywana do gabinetu p[rzez] Siemkowskiego za 150 r[ubli].

### **Luty**

Wt. 2. *Смрzenie. Служиль въ пруделе.* Obiad dla duchownych.

So. 6. Byłem na herbacie u Sowiet[nika] Iwanowa.

Po. 8. Semeniewicz kupił dla mnie w Kijowie na kontraktach dywan Perski 9 ar[szyn] dług[ości] i 4 szer[okości] za 145 r. Awizacja p[rzez] telegraf kosztowała 4 [rubli] 80 k. Sam mi go przywiozł. Ładny dywan.

Semeniewicz opowiadał, iż Kijew prawie całkiem polskie miasto. Wszędzie polski język. Domy polaków. Księgarń 8. Teatr polski. Uczniow w Uniwersytecie polaków <sup>3/4</sup>. Uczniowie polscy nie łączą się z ruskimi, po rusku nie chcą gadać.

Wt. 9. Jenerał-Zandarm[ski] przyjechał; dzisiaj rano był u mnie. Wieczorem oddałem mu wizytę u Rejcharda, podpółkownika i byłem na herbacie.

Zdaje się mi, iż Keller musiał mu powiedzieć, iż ja mu bąknąłem, iż Kucyński źle o nim się odzywa. Dziwne moje niewładanie sobą!

Po dziewiątej sługa Rejcharda dołożył mi, iż sani moje przyszły. Czy nie było to z dyspozycji Gospodarza lub gościa. Zdaje się, że tak.

N. 14. <Koniec maśl> Ostatni dzień maslannicy. Ostatni obiad dałem Kellerowi, byli Łuczyńscy, Bielajewie, Rejchard z córkami, Hotowcow, Półk[ownik] Pęcherzewski i Matowie. Obiad był z masłem, a tylko pieczone dla nieprawosł[awnych].

Keller czytał mi list żony. Ona wróży wielkie smuty, jakie Napoleon gotuje dla Europy. Podobnie do prawdy, iż on stanie na czele karbonarów.

Cz. 18. Z powodu powierki oddziałów seminarjskich Jelinowskim i za tem z powodu wyłajania go Rektorem, wiele mam nieprzyjemności. Rektor objaśnia się, iż on wyłajał nie Jelinowskiego a sekretarza Pawłowicza. Po żądaniu memu nie przeprosił osobiście Jelinowskiego, a tylko listownie. Dzisiaj, w objaśnieniu ze mną Rektor upiera się przeprosić i mnie wymawiał, że ja go prześladowuję, że skrzywdziłem go przeprowadzeniem z Nowgoroda do Mińska, że tym sparalizowałem jego karierę i t[ak] d[alej]. Dziwnie to zarozumiały, złośliwy i hardy człowiek! Jeśli [nie] przeprosi Jelinowskiego, to napiszę do Oberprokuratora konfidentialno, prosząc o przemieszczenie jego do Mohilewa, a Mohilewskiego Pawła do Mińska. A czy to będzie lepiej?

Pi. 19. Skończyłem gowienie. Służyłem preżdeoświasz[czenie] we środę i dzisiaj w prydiele.

Wieczorem byłem u Łuczyńskich.

N. 21. <sup>153</sup> Na mocy Ukazu Synod[alnego] tabel z 18 przeniesiony na dzisiaj.

Służyłem w ciep[ym] prydiele. *Поздравления*, z powodu postu, przyjmowałem w Soborze. Inspektor Ihumen piękną powiedział *проповедь*.

Cz. 25. <sup>154</sup> Przyjechał Prot[ojer] Jankowski z Januskiewiczem.

N. 28. Dawałem obiad z szamp[anskim] z powodu Jankowskiego, dla swoich.

Po. 29. Hłuszanowski z SPBurga zajechał po drodze do Wilna. Niejakiś porutczyk Wojtkiewicz, żona którego prawosławna, chora, prosił 28 r[ubli] i te dałem mu.

### **Marzec**

Wt. 1. Prószyńska czytała mi swoje pisma, reklamy i prospekt szkoły muzycznej na fortepiano.

Keller był u mnie, prosił nie gniewać się, że na ten raz jeszcze nie wyszła stołonacz[elnika] Aleksandrowicza w powiat a na jego miejsce nie nazaczy Łopuszyńskiego. Biedny Łopuszyński — i ranga nie przychodzi mu.

Kellerowi dałem swoje petersb[urskie] konserwy.

List do Kellerowej przesłałem mu dla posłania w swojej kopercie do

*Veve.*

*Pi. 4.*<sup>155</sup> Był u mnie Półkownik Pęcherzewski, jemu, przy półkowniku Bielajewie dałem 150 r[ubli], aby szwagier jego kupił dla mnie w SPBurgu w Magazynie Amerykańskiej Kompanii jeden kołnierz bobrowy na 100, a drugi — na klapy, na 50 r[ubli].

Później<sup>156</sup> przyszedł b[yl]y Gubern[ialny] Marszałek Słotwiński i dał mi gościniec Petersburgski — tabakierkę srebrną pozłacaną, zapłaconą 30 r. Ja mu w zamian dałem Wiatską. Słotwiński i Bielajew byli u mnie na obiedzie.

O 4-ej Ja, Jankowski prot[ojerej], Bielajew, Wasiliew, Tupalski Władysław[aw], Łopuszyński i Konstanty Jankowski pojechaliśmy do Antonowa na biliard. Grałem z Jankowskim i Wasiliew[ym] i wygrałem. Co za rok będzie.

Przychodzi mi projekt wypuścić Antonow w arendę.

*N. 6.* Wczoraj był u mnie Jastrzębski z Bruxelli, wychodziec, majster fortepianow, a mianowicie pianinow, za które otrzymał na Londyńskiej wystawce medal złoty. Człowiek energiczny. Zamierza wrócić do kraju, osiąść w Łojowie i założyć fabrykę. On wyzwał się być pośrednikiem w nabyciu jego fabryki pianina, zostającego u Bielawskiego. Dzisiaj zaproponowałem mu dodać do mego 300 r[ubli]. 150 [rubli] teraz, a 150 [rubli] w pierwszych [dniach] Julii i zgodził się. I tak znowu niepotrzebny wydatek.

Byłem na koncercie Mieszkowych w domu Gubernatora. Starszy gra na violinczeli, a młodszy na skrzypcach. Znamienici oba, *крепостные Лярской*. Z polaków prawie nikogo nie było.

*Po. 7.* Bielawski zgodził się na propozycję. Dzisiaj przed połud[niem] przy nim przyniesli ludzie jego pianino, wzięli mój fortepian; dałem mu dodatku 150 r[ubli], a drugą połowę mam oddać pierwszych dni następ[nego] Julii.

Wieczorem bracia Mieszkowie grali u mnie z akompaniamentem Pawłowskiego, a na przemian grał Harun na fortepianie. Instrument nowy dzielnie wytrzymał próbę i zyskał od wszystkich pochwałę.

Gości było czterdzieści kilka osób, mianowicie: Keller, Pęcherzewski, V[ice]-Gub[ernator] Łuczyński z żoną, Hotowcow, Prezyd[ent] Hilferding z żoną i Melanią, Spasowiczowie z córką Leontyną i synem Cyprianem<sup>157</sup>, Bielajewie z córką Aniutą, Nowogródscy, Wasiliewie, Jankowscy młodzi z Anną i Aleks. Okuliczównymi, prot[ojerej] Jankowski, Chrzczanowicz,

Tupalski Władysław[aw], Jastrzębski, Bielawski, Łasska z siostrą.

Dawano herbatę, konfitury, naliwkę i stary miód.

*So. 12.* Wczoraj Januszkiewicz i prot[ojerej] Jankowski byli u mnie na obiedzie. Dzisiaj rano odjadą w Słonimskie.

Wczoraj też wieczorem u Wasiliewych byliśmy na herbacie. Jankowski wezwał księgarza Walickiego. Jest to człowiek wielkich zdolności, mianowicie wielkiej pamięci. Spiewał, przy akompaniamencie Barb[ary] Jankowskiej, mnóstwo, bez końca, a wszystko na pamięć. Szkoda, że nie usłuchał Szczepkina — nie poszedł do teatru.

*N. 13.*<sup>158</sup> Wołopiański wykrzta, z listem Swiecznikowa, dzisiaj pożegnał się ze mną odjechał na Bobrujsk do Moskwy. On, jakoby chce przystać do kupca. A mnie się zdaje, iż powróci w Żydostwo. Dałem mu na drogę 6 r[ubli].

*Sr. 16.*<sup>159</sup> Gubernski o turmach Komitet zgodził się poruczyć mnie z Guberns[kim] Architektem Chrzczanowiczem, wystroić w Mińskim Ostrogu nowy ikonostas i zakazać nowe obrazy na sumę 550 r[ubli]. Kaznaczej Doktor Moszczyński dzisiaj przyniósł mi te pieniądze, na które w księdze rozpiśałem się.

*N. 20.* V[ice]-Gubernatorom Łuczyńskim podarowałem fotel mój, co kupiłem u v[ice]-Gub[ernatorów] Siemionowych.

*Pi. 25. Благовещеніе.* Służyłem w chłodnej cerkwi.

Napisałem do Oberprokurora o zostawienie w Pińsku Samuila a uwolnienie od smotrytelstwa Truskowskiego.

*N. 27. Неделя Цветная.* Służyłem. Na obiad prosiłem tylko prot[ojereja] Prorwicza, nowopoświęc[onego] Wrucewicza.

Po celebrze<sup>160</sup> zajechałem do Gub[ernatora] Kellera na kawę. Czytał mi pismo Ministra Łańskiego o naznaczeniu Miłona [...] na odbudowanie i poprawę cerkwiow w zapadnych Guberniach. O tem kilka dni temu otrzymałem od tegoż Ministra. Daj Boże uspiech.

Dzisiaj<sup>161</sup>, półkownik Pęcherzewski przyniósł mi 2 bobrowe kołnierze, wypisane p[rzez] szwagra jego w magazynie Amerykańskiej kompanii — jeden, na kołnierz (do kierei na gagaczym puchu), zapłacono 105, a drugi na łackany[?], t[o]j[est] na klapy — 50 r[ubli].

*Sr. 30.* Służyłem *преждеосвященіе*.

Prot[ojerej] Prorwicz skarży się na słabość. Postrzegłem żółtość w jego twarzy — zdaje się, będzie miał żółtawkę. Boję się za jego zdrowie i życie. Bez jego w czasie świąt trudno będzie.

Żyżkowski tak osłabił umysłowie, że prostego rejestru o *поздравлениях* i gościncach nie m i gościnć. Myślę jego naznaczyć kaznaczejem, a kaznaczeja Leonida ekonomem.

Cz. 31. *Чтение Евангелии* udało się b[ardzo] przyzwoicie. Był Keller. Eugenia.

### Kwiecień

Pi. 1. Boronowołokow przywoził mi z PBurga Ewan[g]ielię z ruskim tłumacz[eniem] — gościna, papier listowy, nóż kościany, książeczki <mal> broszurki dla Ostrogow[?] i wojłaczki janotowe.

N. 3. <sup>162</sup> Postąpiłem nieudaczno, że wyrzuciłem *друг друга объедемь*, t[o]j[est] nie dawałem krzyża, ewanielii i nie całowałem się. Wielu uderzyło to w oczy. Nadal, jeśli dożyję — należy poprawić omyłkę.

Po *обедни*, wszyscy udali się do Gubernatora Grafa Kellera *разговет[ь]ся*. Krylewskie święcone jego! Za tem ja wróciłem do domu, a reszta udała się do półkownika Pęcherzewskiego — muzyka jego rozbudziła mię.

Na jutrzni nie był Hotowcow.

1-o Aprila otrzymałem list od prot[ojereja] Rodewicza z d[nia] 25 marca — donosi między innem: «1) «капиталь до 7-и миллионов руб., обратный отъ вычета по 2 к. съ рубля, и отъ некомплекта, по повелению Государя, обращаемъ въ Госуд[арственное] Казначейство. 2) Uczniowie Charkowskiego, Kiowskiego i Peterbur[gskie]go Uniwersyteta posadzeni w Petropawł[owskiej] fortecy za *составление законовъ Конституции; i 3) Председателемъ Комитета* przy Synodzie naznaczony *Преосвященный Димитрій, Епископъ Херсонскій*.

Słuch roznosi się o *преобразованиу Семинарій*, że 5 klas będzie gimnazycznych, a dwie — *богословскія, и руководства гимназическіе*.

Na pierwszy dzień świąt dawnym zwyczajem, o 10-ej przyjmowałem powins[zowania], do nikogo nie jeździłem. O 12 zebrała się do mnie na święcone familia Bielajewych i Pani Józefa Tyzynhauzen. Ładna kobitka. Z rozmowy widno, że tęskni i chciała by dla rozmaitosci zakochać się. Wieczorem grał Walentetti, dałem mu 15 r. Spiewał Walicki, gości było do 80 osob.

Po. 4. Po mszy, słuchanej w Soborze, zaszedłem do Soboran, a z tąd

pojechałem do Tyzenhauzenów. Elegantcko urządziła święcone i elegantcko umeblowane mieszkanie. Uprzejmi i dobre ludzie. Sam *Федоръ Карловичъ*, dał mi 9 cygar na 15 r[ubli] i deklarował takich mi wypisać z SPBurga.

Wieczorem, jadąc do Seminarii, zajechałem do Szabałowskich, gdzie była zebrana cała familia. W nocy miałem torsie.

Wi. 5. Na herbacie byłem u Bielajewych.

Sr. 6. Bielajewie z całą familią, Tyzenhauzowie, i oficer[owie] Tupalski i Majewski byli u mnie na herbacie.

Cz. 7. Wasiliewie, Jankowscy, Spasewiczowa i dwie Okuliczówny, były u mnie na herbacie.

Pi. 8. Szabałowska i protojerejowa Szyszko z dziećmi były u mnie na herbacie.

Cz. 14. P[ani] v[ice]-Gubern[atorowa] Julia Łuczyńska kupiła dla mnie u kupcowej Hurewiczowej:

Obrus na 12 osob z 12-u serwetami  
20r.

4 serwet dessertnych na stolik  
13

3 serwetki dessert[nych]  
9

14 łokci satyny na podszewkę pod czujkę na puchu; po 1,20 k.  
6, 80

S. 16. Laski przywoził mi z Warszawy od Śliwińskiej jej i córki Nadeždy śliczne fotograf[iczne] portrety.

Bal *allegry* w domie Hausmana.

N. 17. *Рождение Его Вел[ичества] Импер[атора] Александра Ник[олаевича]*. Dałem śniadanie z szampańskim. Był obiad u Gubern[atora] Kellera. Na 24 osob tylko.

Gubernator zgadza się utwierdzić Matowa Gubernskim Strapczym pod warunkiem, aby za tem podał prośbę o uwolnienie z Mińskiej Gubernii. Jakoby Matow bierze goścince. Poszło za emigranta Kamińskiego.

Z tego powodu Półk[ownik] Pęcherzewski w smutnym humorze. A v[ice]-Gub[ernator] Łuczyński utrzymuje, iż miejsce Strapczego Keller chce dać Żołdowskiemu, t[o] j[est] P[ani] Żołdowskiej.

Ad[amowi] Łopuszyńskiemu dałem rubla na bilet do teatru.

Cz. 21. Sniadecki, dyrektor Mińskiego teatru, przysłał mi owalowy stolik z Egypckiego marmuru.

O 7-ej wieczorem byłem w cerkwi wojen[nego] szpitalu na szluby córki Krywoszejewych Aleksandry z Dyrektorem Gymn[azium] Janem Wasilewiczem Belli. Błogosławił Mitkiewicz — moja piewca spiewała. Dużo było osob. Keller, wojenni, nauczyciele — wszyscy w mundurach.

So. 23. *Тезоименитство Государыни Александры Феод[оровны] и пр[очая] и Св[ятого] м[у]ч[еника] Георгия.* Służyłem i pozdr[owienie] w Soborze.

Sosnowskiej, przez Inspektora Spasowicza, odwożącego syna do Mozyrza, posłałem kwartałów z 1-o Maja 50 r[ubli], złote okulary i funt fran[cuskiej] tabaki.

Byli u mnie na obiedzie Tyzynhauzowie i Wasiliewie. Fat[alny] pocał[unek].

Bielajewa niewczesnie urodziła córkę, która w parę godzin umarła. Jak że nieszczęśliwi ci ludzie. Prawda, że bieda jedna nie przychodzi — ale za jedną drugie następują.

Ciągły chłód. Wrońskiemu Łopuszyński p[rzez] Spasowiczów posłał kwiatów.

N. 24. W nocy śnieg wypadł.

## Maj

N.1. Wyjechałem o pół do 7-ej z rana — po molebstwi. Molebstwie należało odprawić wczoraj po *всенощной*. Na Gródek, <gdzie obejrzałem> w kolasce Gerbela, w 6 koni pocztowych, z Prorwiczem. W osobnej bryczce pojechał Smorodski z Andrzejem. W Gródku obejrzałem cerkiew. Spotkał mię Kuczyński. Do Łohojska zjechałem o 11-ej, do cerkwi na mszę. K. Tyszkiewicz z Oskarem i z Eustachym całą mszę wystali. Przyjęli mię b[ardzo] uprzejmie. Sama też. Mile przepędziłem czas.

Po. 2. Z rana opowiadaniem o swojej robocie na Wilii [Улияни] zajął tak, iż wyjechałem o 8 1/2 do Kosina.

Wt. 3. Nocleg w Hacı u Bielińskiego. Swobodnie i b[ardzo] obficie.

W Pleszczenicach przybył do Cerkwi Hr[abia] Józef Tyszkiewicz,

zaprosił do dworu, gdzie żyje starucha matka, a on sam z żoną o mile. Starucha strasznie postarzała [nogi straciła — ciągle siedzi] z czasu widzenia jej we Mscizu. Żona Hrabiego bardzo miła osoba.

Przekąska w lesie Śliznia, z 3-o na 4 maja nocowałem w Szwajcarskim domku<sup>163</sup>.

Sr. 4. Przeszły<sup>164</sup> w <Pleszczenicach> Milczu w dziele prot[ojereja] Leśniewskiego dobre ludzie i teraz lepiej poznałem protojereja. On godzien uwagi.

Cz. 5. Obiad w Niebyszynie u p[ani] Czechowiczowej. Córka Efinia hoża uformowała się. Panna. Syn Aleksandr do niepoznania wyrosł i uformował się.

Dokzyce. Obiad u Assesorów Bohdańskich.

Pi. 6. <sup>165</sup> Wczoraj, 5<sup>-go</sup> w Dokzycach zaprosił mię Gwido Słotwiński do siebie do Dziedzino. Po obiedzie o 4-ej wyjecha[łem] do Milcza. Na noc do staruszki Wańkowiczowej. Kołtunowa w łóżku leży. Bywała baba. Syn hula w Petersburgu, a majątek w bezładzi. Kulawy administrator. Leśniewski, *приходский свящ[енник]* nie do rzeczy.

So. 7. Obiad w Berezynie u *свящ[енника]* Ławrowskiego. Niezmiernie otyły, niesposobny.

N. 8. Nocleg w Biehomlu u Mańkowskich. Kuma. Na Mańkowskiego włożyłem nabadrenik.

Administrator Jeśman zdolny człowiek.

Do Mscizu na mszę. Zaproszony do Henryka Wołowicza. Śliczny człowiek. Sama Bułhakowna dobra, łagodna kobita. Tu był emigrant Rodziewicz. Po obiedzie jeździliśmy do Ślizniów do Dziedziłowicz — z tą do Lizenthal na balik z powodu imienin Stasia, syna Ślizniów — fajerwerki.

Nocleg we Mscizu. Wołowicz deklarował przysłać fig.

Po. 9. S[więtego] Mikołaja, na mszy w Korsakowiczach — na obiedzie u *свящ[енника]* Narbuta. Praktyczny i zamożny człowiek.

Na noc do Borysowa, do sprawników. Sprawnik spotkał mię w Ziębinie.

Wt. 10. Jeździłem do Starego Borysowa na obiad do Szmitow. Ogrodnik Lenc dziehciowemi gałgaczkami obwiązuje fruktowe drzewa i na koło drzew doły.

Wieczorem na herbacie u Mokrzyckich.

Sr. 11. Rano przed siódmą wyjecha[łem] z Borysowa. Śniadanie na

poczt[owej] stancii w Łosznicy.

Obiad w Ozdziejaczach w domu *святи[енника]* Sołowjewicza z rozporząd[zenia] Szmida.

Wróciłem na noc do Welatycz do Sosinowskich.

*Cz. 12. Вознесение* — mszy słuchałem w Uchwale — obiad u *святи[енника]*. Andrzej gotował z rozporządzenia Szmi[d]ta. Leśniczy Morawski przeprowadza mnie.

Na noc do Dmitrowicz, do *святи[енника]* Minkiewicza.

Nikołajowi koło kolaski nogę przejechało.

*Pi. 13.* Obratno z Dmitrowicz na Welatycze, Nacze, Ratuticze do Łosznicy. Tu na stancii pocztowej obiad o 11-ej w nocy. Nocowałem u Daszkiewiczów w plebanii. Do Chołopienicz, jak zamierzałem, nie mogłem dojechać.

*So. 14.* W Chołopieniczach u Dominika Łappy — na obiad. Tu zastałem brata Antoniego, jadącego z Pburgskiego Uniwersytetu, Oskara Tyszkiewicza i drug[ich], a wieczorem przyjechał z Witebs[ka] Gub[ernialny] Marszałek Rodzewicz. On jechał z Boczejkowa i powiedział, że tam o mnie często wspominają.

Nocleg. Łappa każe zrobić dla mnie mały zamek do drzwiów.

*N. 15.* <sup>166</sup> Na Hrycewicze, w Krasnołukach słuchałem mszy. Na Wołosewicy, Świady — gdzie miałem obiad u Ralcewiczów, w Łatyholicze, do Dworu (majątku Bielikowicza) do Administratora Załęskiego. Jego nie było w domu; żona przyjęła.

*Po. 16.* <W Świadzie byliśmy na obiedzie u *святи[енника]* Ральцевича. Żona, córka *Елена Хру* Chruckiego> Na Barań <sup>167</sup>, do Brodowki, do Korsaków. Po obiedzie jeździłem tarantasem Pola do Zaczyscia W[ielkiego] K[sięcia] N[ikołaja] N[ikolajewicza].

Nazad, — nocleg. Wdowa Korsakowa, syn Michał. Córka i zięć Pol, nieocenieni ludzie. Nadwyrzaj uprzejmie przyjmowali mię. *Святи[енник]* Aleksandrowicz bodaj w suchotach. Tu zaobserwowałem chłopca przy ogrodzie. Poręczyłem Aleksandrowiczowi zapytać się — czy nie dali by mi go? Pol darował mi srebr[o] na spinki.

*Wt. 17.* <Na Barań> Na Wilanowo Półk[ownika] Ciundzewickiego do Kiszczyn<skiej>a Słobody na obiad do Ciundzewickiego. Sam w łuzku chory na astmę, t[o] j[est] wodę w piersiach. Spotkał mię oficer artyler[ii], syn Półkownika i Oskar. Michał Korsak przeprowadzał mię. Przyjmowały córki Józefa, młodsza idze zamaż za Borys[owskiego] doktora

Nejmana. On tu był. Piłem ich zdrowie.

Na noc do Borysowa do sprawników. W drodze kolaska moja uszkodzoną została, t[o] j[est] kawał żelaza pod koźłami odłamała się i resory przednie na przód pochiliły się.

*Cz. 168 18.* Wybieram się do Hliwina Swidy i Zabaszewicz. Tylko co był Szmidt, przysze mi tarantas. Jego prosiłem, aby zakazał dla mnie tarantasik z budką dla swity. A dobrze i samemu pojechać.

Wczoraj byłem u Prot[ojereja] Lisiewicza, zachodziłem do kładbyszcz[ęńskiej] cerkwi. Boże mój! co za nędza i nieraszestwo! Archiw błahoczyniński wala się po ziemi w cerkwi.

Sprawnikowej trzeba będzie coś kupić i przysłać.

U sprawnikowej mieszka, bodaj jak guwernantka, Bezobrazowa. Dorzeczy osoba. Matka jej biedna mieszka w folwarku Korsakowej, a siostra za stanow[ym] przystawem Bohdańskim w Dokszycach.

*Sr. 18.* Z powodu nadwężenia się kolaski — odłamania żelaza pod koźłami i wychylenia się przednich resor, Szmidt dzisiaj rano przysłał mi swój tarantas dla pojechania do Hliwina i do Zabaszewicz.

W Hliwinie u Swidow byłem na obiedzie, a wróciwszy pojazdem i końmi Swidy byłem na herbacie.

W Zabaszewiczach nie byłem proszony do Wańkowiczów.

*Cz. 19.* Za radą Panny Marii Nikołajewny Bezobrazowej kupię dla sprawnikowej bareżu, a dla córki Kati kapelusze słomiany krągły.

Deszcz, wyjadę o pół do 7-ej na powrót do Mińska. Dał by Bóg szczęśliwie.

O 7-ej wróciłem do Mińska szczęśliwie.

Gubern[ator] Graf Keller pojechał do Nowogródka i Wilna, v[ice]-Gubern[ator] Łuczyński do SPBurga. Półkownika Pęcherzewskiego żona *Евгенія Савишина* przyjechała. Znalazłem drugie pismo Metr[opolity] Wil[ęńskiego] Józ[ęfa] od 9-o maja, że w pierwszych dniach Junii przyjedzie do Mińska, «*выходить, что мне необходимо посетить Васъ и Вашу Минскъ* — скажу вамъ о томъ лично». Co słowa te znaczą? zapewna, że nic dobrego. Starucha Mar.<sup>169</sup> Zubkowa 18 maja umarła.

*N. 22.* Służyłem. Soboran prosiłem na obiad.

Otrzymałem list z SPBurga od Prot[ojereja] Rodewicza [z dnia 13 maja] o spełnieniu się projektu M[arii] Jak[owlewej] Puszczykowej o zaprowadzeniu szkołki dla duch[ownych?] sierot. Imperatorowa z dziećmi swemi złożyła składkę w 1 1/2 tys[iąca] rubli na coroczne utrzymanie

szkoły.

*Sr.* 25. Metropolita Lit[ewski] Jozef 22-o przyjechał do Mohilewa. O tim<sup>170</sup> dał mi znać rektor Paweł. Wieczorem telegrafowałem z nim zapytując, kiedy i po jakim trakcie wyjedzie do Mińska.

*Cz.* 26. Odpowiedział: dzisiaj o 10 wyjechał.

*P.* 27. Telegrafował od mego imienia Jakobson. Odpowiedz[iano] «pojechał po trakcie Bobrujskim — zajędzie do Homolickich do Budy, na herbatę, a może i na noc».

Dałem znać Arc[biskupowi] Antoniemu i dzisiaj o 5-ej przyjechał.

Pol z Brodowki był u mnie na herbacie. On jedzie na lato w Ekaterynosławs[ką] gub[ernię].

O 9-ej wieczorem przyjechał diak[on] Pigulewski. Metropolita nocuje w Budzie u Homolickich.

Wczoraj<sup>171</sup> przyjechał Brawman z SPBurga w mundurze nauczycielskim. On naznaczony nauczycielem języka Hebrajskiego — o tem otrzymałem od Ober-prokur[ora] odzywy i pismo — aby zakommunikować — jakie naznaczyć posobie dla utrzymania się Brawmana.

*S.* 28.<sup>172</sup> Wczoraj posłałem umyślnego do Arc[y]b[isku]pa Antoniego z awizacją, że jutro ma przyjechać Metropolita i Ar[cy]b[isku]p wczoraj wieczorem dostawił się. Dzisiaj o 3-ej z południa przyjechał Metropolita. On nocował w Budzie u Mik[olajów] Homolickich.

Boże mój, jakże zrujnowane Metropolity zdrowie! Ledwie wysadzili go z Karety; ledwie wszedł po wschodach; palce na prawem ręku ciągle się ruszają. Strasznie zdenerwowany. Jakoby to skutek przeszłorocznej febry. Ale już nogami szlifował jadąc do Moskwy na koronację. A on, mianowicie teraz, b[ardzo] potrzebny dla nas.

*N.* 29. W niedzielę służyłem w domowej cerkwi, wieczorem jeździliśmy do mego sadu — chwalił i delectował się. Na obiedzie był tylko Gubernator.

*Po.* 30. Jeździliśmy do Seminarium, z tą do Gubernatora, a z tą do Wyrzykowskich. Dziękował mi za Wyrzykowskiego — dosyć się mu podobał.

U Wojtkiewicza nie chciał być! Wieczorem jeździliśmy do Pustyni — i tu był kontent i chwalił.

*Wt.* 31. O czwartej odjechał do Wilna — przeprowadziłem go do pierwszej stacji Polan, gdzie piliśmy herbatę.

Zapytywał mnie: czy zgodzę się na przemieszczenie w pewne miejsce, lub do Wilna. Odmówiłem.

O interesach naszych mówił: zamierza starać się: oddzielić zachodnie Diecezyi. Księ[a]zom za obróbkę, kwatery i drwa powysić pensję do 120 r[ubli]. Pryczetników wolnonajemnych — wdowców, uwalniać bez uprzedniego ograniczenia.

Metropolita był z nami wesoły i otwarty, to jawnie poprawiło jego humor i zdrowie.

Na pożegnaniu nie był prot[ojerej] Szyszko i Mińkiewicz; ostatni jakoby zachorował na różę w twarzy. W d[zień] sniło mi się, iż z prawej strony dziąseł wyjąłem dwa duże różowe zęby.

### Czerwiec (Junii)

*Cz.* 2. Służyłem. Śniadanie bez szamp[aańskiego]. Świeckich mało było. Nie było dla kogo dawać.

*Pi.* 3. Na pierwszą noc wyjechałem o 4-ej ze [...] do Pustyni. Coś tu smutno.

Bielajewie z całą rodziną przyjeżdżali na herbatę. Bez wątplenia ostatni raz. Był i X[iadz] B[iskup] Wojtkiewicz

*So.* 4. Jenerałowa Sztadenowa *Августа Карловна*, o 4-ej wieczorem umarła. Bodaj że Sztaden ożeni się ze wychowanicą Katarzyną.

Wczoraj otrzymałem Ukaz Synodu po dziele o budowaniu *Аpxиeпiцк[ого] дома*. Kazano utworzyć Komitet i przedstawić bilans — wiele będzie w ostatku, budując ekonomicznym sposobem.

*Sr.* 8. Z Gubern[atorem] Kellerem jeździłem na obiad do M[ichala] Tyszkiewicza do Gródka. Bardzo uprzejmie byłem przyjęty. Śliczne tam są rzeczy, mianowicie malowidła, a w liczbie tych Rydla — Kobieta po, czy przed kąpielą. Darowano mi 4 bilardowe kije. Deklarowano pomoc dla szkołki. Hryniewicz, administrator, znajomy, dobry człowiek.

*Pon.* 13. Do Pustyni przyjeżdżała Emilia Zubko z objawieniem, iż wychodzi zamaż.

Tomasza, ogrodnika, uwolniłem w skutek żądania P[ani] Jeśmanowej.

Pęcherzewscy półk[ownikowie] <z dziećmi> sami przyjeżdżali do Pustyni moim faetonem i końmi.

*Wt.* 14. Pęcherzewscy z dziećmi i Hotowcowym, a także Łuczyńscy przyjeżdżali do Pustyni na herbatę.

*Cz.* 16. Gub[ernalny] Marsz[alek] Łappa pierwszy dał obiad.

So. 25. Dzisiaj dopiero dowiedziałem się od Spasowicza, iż w Antonowie pokazał się upadek bydła. 2 krowy ludzkich padło. Folwarczne zaś bydło wczoraj wysłano do Wołkowszczyzny. Znaczący, zarazi i tameczne. Ni ekonom, ni Onufry nic mi nie powiedzieli.

Straszny bezład w mojej ekonomii. Żyżkowski ciałem i umysłem zupełnie osłabł. Kaznaczej Leonid ciągle siedzi w Wołkowszczyźnie — nie odbiera terragiyw, ciągle kontora u mnie pożyczca.

Gryga listem od 19 czerwca uwiadomił mię, iż w skutek pisma mego napisał do ekonomy Połockiego Archier[*ejskiego*] domu do Archimandryty Onufrego Sawoniewicza, rekomendując do mnie na ekonomy. Daj Boże, aby się ziściło żądanie moje.

Byłem na obiedzie u Półkowników Pęcherzewskich.

Prot[*ojerej*] Rodziewicz m] Rodziewże Prot[*ojerej*] mohilewski *Феодосій Левшиневскій*, naznaczony członkiem Komitetu przy Synodzie, podał się w monaszestwo i jemu naznaczony już monastyr. Poruczyłem Rodziewiczowi napisać do Lewszynowskiego proponując w Mińskiej diecezję. Zapytałem też o nim i Dobrochotowa.

### Lipiec

Wt. 12. W Pustyni, w rzece, koło kładki znaleziono nowonarodz[*one*] utopione dziecko, ze sznurkiem na szyi.

Szłub córki Homolickich ze Szczawińskim. Byłem na wieczrze.

X[*iadz*] B[*iskup*] Wojtkiewicz wrócił z Barbarowa. Córka Aleksandrów Horwatów wyszła za Tyszkiewicza.

Cz. 14. Przyjechał z Wilna A.A.Kandidow z Michasiem Dobrochotowem. Kandidow nitrocha nieodmienił się. Nabrał więcej praktyki i taktu. Michaś ma z natury coś nieprzyjemnie oryginalnego, zdolny, lecz leniwy, bardzo nabożny, tchórz, żadnej praktyki życia, raz zamyślony, znowu do zbytku wesoły. Przyjechawszy do Pustyni, w deszcz poszedł kąpać się — pokąpawszy się, w koszuli i spodniach popłynął w czółnie, zmokł do nitki, a na mokrą koszulę włożył mokry surdut i tak chciał pozostać.

Ciekawa rzecz, czy Ojciec jego będzie przeprowadzony do Wilna i czy przyjedzie do Mińska widzieć syna.

Imieniny <sup>173</sup> Łuczyńskiej Julii — mąż pojechał do Rzeczycy i Mozyrza. Na węzeł darowałem bukiet z piór gęsich. Wieczorem byłem z Kandidowym na herbacie. Strasznie znudziłem się.

Tytus <sup>174</sup> Swiderski otrzymał złoty medal. Dzisiaj żegnał się ze mną — jedzie do Purga do uniwersytetu. Dałem mu na drogę 20 r[*ubli*].

Sr. 23. *Тезоименитство Ея Вел[ичества] Гос[ударыни] Импер[атрицы] Марии Александровны. Поздравл[ение] въ Соборе.*

Z Kandidowym końmi fursztadskimi od Półk[*ownika*] Pęcherzewskiego, zamierzam dzisiaj po obiedzie pojechać do Sołodzieniewicz, chociaż pogoda brzydka — deszcz nalał i wiatr silny.

Swiderski dzisiaj, z rady Kandidowa, wysłała prośbę do *помощника попечителя Виленс[кого] учеб[ного] округа, статс[кого] совет[ника], кавалера князя Александра Прохоровича Ширинского-Шихматова* o przyjęcie młodszego syna Symona na kaz[*енное*] *содерж[ание] въ <виленск> конвicktъ для бедныхъ при Виленской гимназии*. Ja napisałem dziś[*iaj*] dat[*owany*] list do Szychmatowa.

N. 24. 22-<sup>o</sup>, t[*o*] j[*est*] w piątek po celebrze, w kwadrans po 3-ej z Kandidowym, końmi fursztadskimi od Półk[*ownika*] Pęcherzewskiego pojechaliśmy do Ar[*cy*]b[*isku*]pa Antoniego do Sołodzieniewicz, a dzisiaj wróciliśmy <przed> po 10-<sup>ej</sup> wieczorem.

Byliśmy na herbacie u Dulicza. Słowem, bardzo przyjemnie przepędziliśmy czas.

N. 31. Na obiedzie u Gubernatora (w ogrodzie, w altanie) poznałem się z Anglikiem, baronem Rutlandem, jego żoną i jej siostrą Smolakówną. Deklarowałem przyjechać do nich do Nowego Dworu, od Łohojska w 10, a od Hajan w 2-<sup>ch</sup> wiorstach.

Na składkę na nagrobek Williamsowi zapisał się Rutland i Prószyński.

### Sierpień

Po. 1. Święciłem wodę w miejskim sadzie. Rozebrawszy się przy postawionym stoliku, zajechałem do v[*ice*]-Gubernatorów Łuczyńskich na sutę postne śniadanie. Mało było prawosławnych — Spasowicz, Okulicz, Matowa i Pęcherzewska. Gubernator nie był na święceniu.

Wt. 2. Pęcherzewscy z synem i E[*ustachy*] Prószyński byli w Pustyni na obiedzie.

Wieczorem przyjechał Żarkiewicz, z nim przyjechałem wieczorem do Mińska w jego bryczce. W drodze rozpowiadał mi o żonie, którą teściwa zabrała do siebie. Coś tu nieczystego.

Kandidow z Michasiem Dobrochotowym odjechali do Mińska, aby jutro odjechać do Wilna. Czy zobaczą się z nimi! Coś tęskno.



Sr. 3.<sup>175</sup> Kandidow z M. Dobrochotowem o 12 odjechali. Pośledniemu dałem 3 r[ubli].

U X[iędza] Bisk[upa] Wojtkiewicza byłem na pożegnalnym obiedzie, danym dla półk[owników] Pęcherzewskich.

Cz. 4. Pęcherzewscy z synem byli o 2-ej u mnie na śniadaniu, po czym zaraz wyjechali do Wilna. Na śniadaniu był X[iądz] B[iskup] Wojtkiewicz i oboje Szyszkowie, p] Woownikowie].

Pęcherzewski deklarował odesłać do mego ogrodu 2 róże remontan. Widać sama inaczej się rozporządziła.

So. 6. Celebrowałem.

Wieczorem<sup>176</sup> przyjechał kowieński Biskup Filaret Maliszewski.

N. 7. Po mszy i po obiedzie pojechaliśmy do Pustyni.

P. 8. Na noc do Mińska.

Wt. 9. Rano odjechał do Sołodzieniewicz.

Poruczyłem mu kupić fiolet[owej] materyi i cyg[ar] *Silva*. Maliszewski nie chce do Połocka. Bodaj czy nie będzie on naznaczonym do Mohilewa.

Sr. 10. Zawczora pierwszy raz, a dzisiaj raz drugi przyjeżdżała do Pustyni familia Hotowcowych, dwaj synowie Dymitrij i<sup>1</sup> siostrzenica Eugenia i służąca Panna Kulczycka. W łodce deszcz ich zmoczył.

Jutro oczekiwać będę stats[kiego] sow[ietnika] Mejera — dla postrojek i poczynek cerkwiow.

Cz. 11. U Gubern[atora] byłem na obiedzie z Generałem — fligeladjut[antem] Grafem Apraksinem i Półkownikiem piechotnego *Принца Пруссаго* [pułku], co ma stać w Mińsku, Duboczyńskim. Wierny typ Małorossa.

Ci wieczorem byli w sadzie na herbacie.

Pi. 12.<sup>177</sup> Duboczyński pierwszy raz był u mnie z wizytą.

So. 13.<sup>178</sup> Prorwiczowi Mich[atowi] dałem 30 r. na  $\frac{3}{100}$  cyg[ar] według pary, danej Hotowcowskich, na tuzin pułbatystowych żółtych chustek do nosa i na Newską wodę.

Oddzielnie dałem 25 r[ubli] na kupienie *въ лавке Мейера* broszurek na gościńce dla *сельскихъ мальчиковъ* w szkołkach paraf[ialnych]. Także prosiłem o uwiadomienie: czy są w przedaże *въ Синодальной конторе переводъ Нов[ого] завета на русск[ий] языкъ* co po 20 k. u *Притчи сына Сирахова*.

Odписаłem<sup>179</sup> na list Rektora *СПБурск[ой] Академии художествъ* Brunii, że cztery lata temu zakazany obraz Trójcy dla Katedry, już

wymalowany Ikowym, list mój oddałem soboranam, z rezol[ucją] na liście Brunii, aby w liście moim wysłano 250 r[ubli] za obraz, a 25 r[ubli] na układkę i przesyłkę.

Jenerał<sup>180</sup> Staden z *Екатериной*, wczoraj był u mnie na pożegnaniu. Łzy dowiodły jego czułość. Deklarowałem na grobie żony jego posadzić kasztany. Dzisiaj wieczorem byłem u niego <na> z pożegnaniem. Jutro wyjeżdża do Brześcia.

N. 14.<sup>181</sup> O 2-ej z południa przyszedł do mnie dawno oczekiwany czynownik Ministra Jenerał-major *Петръ Мартиновичъ Мейеръ*. Zaraz zakommunikowałem krótkę wiadomość o cerkwiach, które należy budować, a które poprawić. Widać człowiek czynny. On uprzedzony przeciw Kellerow. O bezrządzie Ar[cy]b[isku]pa Mohilewsk[iego] i duchowienstwa wiele mówił.

Po. 15. Służyłem. Na obiedzie u mnie byli: Keller, syn Krauze, Jenerał flig[el]-adjut[ant] Graf Apraksin, Jener[al]-major Mejer, v[ice]-Gubern[ator] Łuczyński, b[yły] Marszałek Czudowski, Półkownik Duboczyński, podpółk[ownik] żand[armski] Rejchard.

Wt. 16.<sup>182</sup> Według umowy z półk[ownikiem] Aleks[andrem] Szyszko o 8-ej wyjechałem do Skrundziewszczyzny — na Stare Sióło (gdzie zostawiłem swoje konie i gdzie nocował, oczekując na mnie, półk[ownik] Szyszko z końmi zięcia Su[sz]czyńskiego) na Rakow, za Rakowem w tartaku Michałowie czekały konie półkownika. Na 3-ę przyjechaliśmy do miejsca. Gospodyni domu nie była gotowa z obiadem. Córka Aleksandra, wyteżala, urosła, czytaniem ukształciła siebie, no uformowała się na sentymalną i w swoim przekonaniu nieszczęśliwą. Mała Masza będzie hoża i roztropna, ale leniwa. Dla przyjęcia mego wszystko obmyślano — nic nie pozostało do życzenia. Na obiad przyjechali z Mniszan Suszczyńscy z maleńkim synem.

Sr. 17. Rano pojechałem do Dor, dla obejrzenia cerkwi, gdzie niedbały *свящ[енник]* Jankowski.

Wróciwszy, zastałem sproszonych kilku somsiadów, w liczbie tych Piotra Plewako z Moskalewshczyzny, Komarów, ojca i syna, barda białoruskiego Marcińkie[wicza garbatego] z Lucyna i t[ak] d[alej]. Ostatni śpiewał wyjątki z żydka **pierzętowanego**.

Nadewszystko podobał mi się Piotr Plewako. On służył w wojsku. Człowiek doświadczony, przedsiębiorczy. On mię nauczył:

1. Wiązać wierzchołki snopow jęczmienia i je dla suszki rozkaraczać.

2. Wędzić, v[el] zasuszać kartofle od Boż[ego] Narodzenia, w wolnym duchu [do posadki] i to przez to dwoma tygodniami raniej pośpieją.

3. Robić kominy dla chat włościańskich ze stojów garncarskich bez dna, stawiać z pod strzechy jeden na drugi — opleść je koszem i ziemią obić.

4. Rekomendował zkopijować kałamaszkę u Adriana Niemorszańskiego w Łoszycy.

5. Deklarował zrobić dla mnie tuzin dużych wazonów polewanych.

Za to deklarowałem mu dać młodego tryka i zrazów.

Deklarowałem też tryczka i Półkownikowi Szyszce.

Po obiedzie chodziliśmy w pole i do młynka. Pozycia wkoło dobra. Lesista, lecz w Aleksandrowie niska.

Dom mieszkalny wygodny, czysty.

Przyjmowano mię — jak nie można lepiej i od całego serca.

Cz. 18. Po mleku i kawie, takim że porządkiem odkonwojował mię półkownik do Starego Siola. Gościnność podobna niezapomina się sercem.

Leona<sup>183</sup> Ogrodnika z powodu pijaństwa, odesłałem do Pustyni, do Mińskiego ogrodu wziąłem z Pustyni Ilnata, a w pomocnika nazaczyłem Teodora.

Oranżeria<sup>184</sup> bardzo powoli się robi — wątpię, czy wygotują przed zimą. Wiurują Leon furman, Samczyki i Michałko.

N. 21.<sup>185</sup> Przez diak[ona] Koźlakowskiego posłałem Małyszewskiemu 90 r. dla oddania *Фаворцы* za 150 ekz. Homiletyki, i prosiłem zapytać się profes[ora] Smołodowicza, ile on zechce za ekzemplarz Liturgiki.

Na obiedzie<sup>186</sup>, prócz Kellera i dalszych był Baron Rutland z żoną i siostrą żony Smolakówną. Rutland zapraszał mię do Murowanego dworu i deklarował przywieźć z Anglii malowidło. Wątpię, czy pojedę — niema czasu.

Wt. 23. Na obiedzie u Gubern[atora] zaproponowałem pojechać do Pustyni na herbatę — zabrałem z sobą Jenerała Mejera — a po tem przyjechali [Keller], Rutlandowie, Czudowski i Graf Apraxin. Dzięki biliardowi przyjemnie przepędziliśmy wieczor.

Przyjemnie i pouczająco biesiadować z Mejerem; i to będzie pobudką pojechać z nim do Murowanego dworu.

Sr. 24. Z Prezyd[entem] Piszczallo, po obiedzie u mnie, jeździliśmy do Horodyszczka. Sama prezydentowa tak już wąta, iż Bóg wie, czy dociągnie

roku.

Pi. 26. Celebr[owałem]. Przyjmowałem. Śniadanie z szampańs[kim]. Ryby Andrzej nałowił w Hatowie.

So. 27.<sup>187</sup> Zaproszeni, pojechaliśmy — ja z Jenerał[em] Mejerem, w faetonie do Rutlandow, do Murowanego dworu o 10-<sup>u</sup> wers[t] za Łohojskiem, memi końmi do Grudka, gdzie 6 koni Czudowskiego czekały dla nas. Wstąpiliśmy do Pałacu Mich[ala] Tyszkiewicza dla obejrzenia malowideł, a w Łohojsku do Oskara Tyszkiewicza, gospodarującego za rodziców, zostających zagranicą. Keller jechał w swoim ekipażu, sam jeden. Wyjechaliśmy o 8-ej, a przyjechaliśmy o 4-ej.

Nazajutrz pojechaliśmy wszyscy - Ja, Gubernator, Rutlandy, Oskar i Mejer do Hajenskiej cerkwi na mszę. Spiewali kiepsko, lecz Pigulewski nie złą nauczkę powiedział.

Wracając spotkaliśmy Ar[cy]b[isku]pa Antoniego. Wieczorem przyjechali: Mikulscy, Małafiewa z siestrzennicą, Książd i inni.

Po. 28. O 10-ej odjechaliśmy do Mińska. W Łohojsku wstąpiliśmy do octowej fabryki Wienckowskiego — na śniadanie do Oskara. W Grudku do Pałacu. Z czego rad był Rutland, jadący z Kellerem do Mińska. O 6-ej przyjechaliśmy do Mińska.

Zawiozłem goścince: Adelii Smolakównie nowy Testament, tłómaczony na Russki język, a Rutlandom dwa moje portrety. W zamian od Adelii otrzymałem czotki białe, kościane, z przenzkami agatowymi, co przywiózł Rutland z Jeruzolimy.

Rutlanda prosiłem o kupienie w Anglii żelaznego łóżka i fioletowego poplinu na rasę. Wzajemnie dla Rutlanda wypiszę 5 par <żelaznych> kanapek czuhunnych z Wiszniewskiej fabryki.

Zabawiliśmy b[ardzo] mile i swobodnie — jak nigdzie. Kucharza wybornego mają. W następnym roku ma być biliard.

Majątek ten był Jezuicki. Klasztor przerobiony na dom. Sadzawki napełniają się z kryni[cy], wyciekającej z pod domu.

Baronessa Rutland ładnie śpiewa.

Wt. 30. *Тезоименитство Импер[атора] Александра*. Służyłem. Półkownik Kaługskiego Pruskiego princa piechotn[ego] półku Duboczyński prosił, aby nierobić śniadania. Dla tego powinszowanie przyjmowałem w Soborze.

Śniadanie u Półkownika, w ogrodzie, w letnim domie, było huczne. Szampan lał się rzeką.

Wieczorem u Imieninnika V[ice]-Gubern[atora] Aleksandra Wasil[ewicza] Łuczyńskiego byliśmy na herbacie. Łuczyński lubi cacki, ostentacie — bez potrzeby.

### Wrzesień (7-ber)

Cz. 1. Wczoraj o 8-iej wiecz[orem] przy hałasie zwonów przyjechał X[iądz] Metrop[olita] Żyliński.

Dzisiaj z tego powodu był obiad u X[iędza] Biskupa Wojtkiewicza — a na jutro zaprosił Marsz[alek] Łappa, jakoby kuzyn Żylińskiego.

Wieczorem byliśmy na herbacie u Policmejstra Aleksandra Nikołajewicza Jakobsona, za 30-tu. Było 50 osob. W liczbie tych X[iądz] Żyliński, X[iądz] B[iskup] Wojtkiewicz, Gubernator, Jen[erał] Mejer i t[ak] d[alej].

Pi. 2. Obiad u Marsz[alka] Łappy. Wieczorem byłem na herbacie u Jen[erała] Mejera, a X[iądz] Metr[opolita] Żyliński w swojej seminarii.

N. 4. <sup>188</sup> Wyjazd w Paryczy, Mozyr i t[ak] d[alej]. Na drogę wzięłem 304 r[ubli]. Na noc do Homolickich do Budy.

Po. 5. Rano obejrzałem w Ladach, przypisaną do Pohorelskiej, cerkiew i Ihumenski Sobor. <Do Bobr> Już nocą — cerkiew w Hołynce. Do Bobrujska przyjechałem o 12-iej nocą.

Wi. 6. Rano obejrzałem Sobor. Kwestia starosty o ławką. O 10-iej wyjechałem do Parycz na Broże i Korolewską Słobodę. Przyjechałem do Parycz przed 8 wieczorem. Tu zastałem gości.

*Васьковъ;  
— дочь Анна Васильевна;  
Воронинъ;  
Ванинъ;  
Назимовъ.*

Sr. 7. Wsenoszcznę Smolicz służył w cerkwi. Służy b[ardzo] pięknie.

Cz. 8. Służba Soborem — Prorwicz, Brahiński Błahocz[ynny] Jeremicz i Smolicz. Molebstwie było w Cerkwi z powodu tabelu. Z cerkwi nałożyłem na Smolicza nabadrennik. Z cerkwi duchowieństwo, uczenice i my poszliśmy do szkółki (w b[ylım] łazarecie).

Tu po molebstwi ja przemówiłem do uczenic.

Po obiedzie gości rozjechali się.

Była z Puszczyńcem mała spyczka o płatę za każdą uczenicę po 12 r[ubli].

Nowa murowana cerkiew w czernie już odbudowana, śliczna.

Pi. 9. Z Puszczyńcem jeździłem p[rzez] Ostrowczyce, Czyrkowice do Stuzek Nikołaja Pawłowicza na obiad.

So. 10. Z rana przed 9-tą końmi Puszczyzna wyjechałem ku Mozyrowi na Czernin (gdzie żona błahoczynnego Szymanowska poczęstowała nas wyborym pirogiem, rosółem z kurcząt, pieczywem, herbatą i winem), Dubrowę Kazienną, do Ozarycz, na noc do *Андрея Сергеевича Лашкарова*.

Pierwszy raz byłem w jego domie. Oryginalny ten 80-io letni starzec, świeży umysłem i ciałem starzec — jest czerstwy sercem — gdy zagadałem z nim o włościańskiej szkołce.

Ozarycki kapłan, młody, dopiero lat 3 kapłanem, leniwy, niedbały, bezużyteczny człowiek.

N. 11. Z Ozarycz o 7-iej wyjechałem końmi Łaszkarowa, po piasku, szagiem, na 10-ą przyjechałem do Domanowicz na mszę. Tu z powodu spóźnionego, w folwarku Michajłowa, obiadu zgodziłem się na propozycją rządcy Pestrzeckiego, i z powodu dwóch przed Mozyrzem Cerkwiów Dudzickiej i Kalinkowickiej — <zano[cować> zostać w Domanowiczach na noc. Żałuję tego — należało nieczekając obiadu jechać do Mozyra. Za to tu bardzo mi swobodnie i miło. Nic mi tu nie ścieśnia, a nowy domek miły i cichi.

Byli tu b[yły] dziekan Firasewicz i terażniejszy Turcewicz. Smorodskiego z Andrzejem wyprawiłem do Mozyrza.

Po. 12. Do Mozyrza przyjechałem o 2-iej, zjechałem do Soboru a z tąd na kwatere do Wrońskich. Przywiozłem goścince: dla Helenki i Agaci po kapeluszu (za oba 11 r[ubli]), dla Kasi na suknię, dla 3-ch mniejszych po szaliku; też dla Marii. Dla Sosn[ow]skiej na suknię, funt herbaty i funt tobaki fran[cuskiej], którą odesłaliśmy zaraz prezydentowej Frankowskiej. Kasia zaś oddała swoją suknię matce. Za to deklarowałem Kasi przysłać kapelusik.

Wi. 13. Marszałek objaśnił mi, iż na Kopatkiewiczze, Łuczyce, Waniużyce i Kniaż-Ozero niemożna dojechać do Słucka; z tego powodu zrobiłem projekt pojechać teraz, na Barbarow, Jurewicze i t[ak] d[alej] do Rzeczycy, ztamtąd na Horwał, Jakimowicze, na Rohaczew do Bobrujska.

Jeździliśmy parochodem do Kimbarówki. Chcieliśmy pojechać na Łodce, ale napar się kapitan wodnej komunikacji Lewicki z parochodem. Na łądzie w Kimbarówce przedstawił się mi Benedyktyn — przeor Babicki

i zaprowadził nas, niechętnych, do obu kościołów i obu klasztorów. Nie warto było fatygi. Wszakże urządzenie, a mianowicie rzeźba kościoła Cystersów, bardzo interessowna — godna widzenia. Zakonnice zaś i zakonnicy — rozwaliny — brudy wszędzie i ubóstwo. Nazad szliśmy piechotą.

Na herbacie byliśmy u Lewickich. Sama z siostrą Półk[ownikową] Pawszą ślicznie śpiewały.

Wrońskiemu darowałem nożyk ogrodniczy; a on mi tabakierkę, co mu Onacewicz przysłał z P[eters]Burga.

Sr. 14. Oddałem wizyty: Strapczemu.

Prezydentom Frankowskim.

Zaraninym.

Przewalińskim.

Dobrowolskim.

Inspektorem Mudrowym; wieczorem byłem u nich na herbacie, sama instytutka Białostocka.

Cz. 15. Marszałek Zamajski dał obiad. Wieczorem byliśmy u Lewickich na herbacie. Obie siostry ślicznie mi śpiewały. Horwat Aleks[ander] przysłał komissarza, zapytując, czy w piątek będę jadł z masłem i czy nie zabawię się w Barbarowie przez sobotę?

Pi. 16. Dzisiaj, po 7-ej rano zamierzam wyjechać na Michałki, Barbarow i t[ak] d[alej] do Rzeczcycy. Od wyjazdu z Bobrujska, dziwnie jasna i ciepła, jak latem, panowała pogoda. W samym Mozyrzu, osłonionym górami, ciepło jak latem. Jakież tu wyborne mieć można sady z delikatnymi fruktami. A przecież tu nic niema! Mieszkańcy dziwnie niedbali.

Zabawiłem w Mozyrzu u Wrońskich jak rzadko zdarza się w życiu. Chwała Bogu wszyscy zdrowi.

Na Michałki <sup>189</sup> Lenkiewicza przyjechałem do Barbarowa, gdzie mię bardzo przyzwocicie oboje Aleks[androwie] Horwatowie przyjęli. Przed obiadem Aleks[ander] Horwat pokazał mi Madonnę z Murillego skopiowaną w Rzymie, i prosił rozporządzić się. Nie miałem siły odmówić się i prosiłem odesłać w paku do Mozyrza przy liście moim do Wrońskiego, a tego prosiłem, aby przesłał przy okazji do Mińska, lub do Słuckiego, albo też do Pińska do Fligela.

So. 17. Przyjechałem do Chojnik pod wieczór, do Cerkwi. Zaraz przyjechał podkomorzy Prozor. Zaprosił mię do swojej karety. Zastałem w domie jego córkę Panią Jaczewską i kuzyna Prozora z Wołynia.

N. 18. Po mszy w Cerkwi pojechaliśmy obejrzeć grobową kaplicę familijną. Prozor prosi pozwolenia postawić ołtarz dla żałobnego nabożeństwa. Zgodziłem się pod warunkiem, że w ciągu 15 lat wymuruję cerkiew. Prosił czasu na namyślenie się.

Po obiedzie odjechałem do Ostrohladowicz. Tylko gospodynię domu Panią Marszałk[ową] Prozorową zastałem, jej matkę Oskirczynę - brata - Emila Oskierkę, głuchego i brodatego, i wołyńskiego Prozora. Bardzo grzecznie i uprzejmie zastałem przyjętym.

Po. 19. Rano odjechałem do Brahina. Rokicki asystował mi do Cerkwiów, a niechętnego zaprowadziłem do błohocznego. Staralem się ich pogodzić. Widać, iż Jeremicz i żona jego bardzo są ostre i niegrzeczni dla Rokickiego. Wystąpili z wyrzutami. Mimo to Graf deklarował wiosną ukończyć dom i ssypkę oddać.

Po obiedzie pojechałem z Rokickim do Hłuchowicz. Przedstawił mi 3 malowidła, kupione w Warszawie, a gdym pochwalił Tatarow, to prosił, abym malowidło to przyjął na pamiątkę.

Tu też był Oskierko i Prozor wołyński.

Żony mi nie prezentował — jakoby chora, w pościeli. Jakoż był u niej Filipowicz doktor powiatowy.

Do Chołmecz jakoby 45 wiorst, dla tego tu nocuję.

Wt. 20. Żołwim krokiem jadę do Rzeczcycy. Po 8-ej wyjechałem z Brahinia, zбочyłem do Brahino-Sielca, i ledwie na 5-tą, przy zamianie koni, dojechałem do Chołmecz. Tak zła droga w lesie, że kilkanaście werst szagiem trzeba było jechać — grobla a grobla i mostki.

Z uwagi więc, iż ledwo na dziesiątą przyjechałbym do Rzeczcycy, bez wiadomości — gdzie mi dadzą kwaterę, wołę przenocować w Chołmecz u *свяці[енника]* Turcewicza. 9-cioro u jego dzieci, ależ i dom ogromny, trzy pokoje próżne.

Trzeci dzień jestem niezdrow. Katar i *laxa* od mleka.

Sr. 21. Koło południa przyjechaliśmy do Rzeczcycy. Zajechałem do Soboru, z tą w kolascie Marszałka Prozora, do cerkwi Nikolskiej. W obu cerkwiach dobrze znalazłem. Zajechałem na kwaterę do domu Koźlakowskich. Za tem przyjechał Prozor, zapraszając na obiad o 4-ej. Znalazłem tam bardzo zdolnego <sup>190</sup> [...], którego Marszałek chce mieć sekretarzem, lecz Graf Keller nie utwierdza. Prozor prosił o instancję.

Koźlakowski na śledztwie w Jurewiczach. Przyjęła nas gospodynia domu.

Cz. 22. Noc przepędziłem niedobrze. Kilko miałem [...] — prócz tego ziębienie, a potem poty.

Pojadę o pół do 9-jej do Ostrogu, zatem na mszę do Soboru i chcę wyjechać do Horwala przed południem.

Pi. 23. Wczoraj wieczorem późno przyjechał do Horwala szwagier P[*a*]ni Choładowskiej z żoną z Kabanówki, z za 17 wiorst z za rzeki Berezyny, Julii Bechli. Z powodu zepsutych mostów po drodze z Horwala na Mormol i oni skłonili mię jechać do Kabanówki i tam przenocować, a z tąd już do Bobrujska. Przyjąłem ich propozycję.

W Horwalu i w Kabanowce znalazłem dobroć, szczerłość i uprzejmość, a do tego — rozum. Sama Pani Bechli musi być b[*ardzo*] dobra osoba. 8-o mają dzieci.

W Horwalu P. Maria Romanowska(?) ofiarowała mi wiszącą lampę, kosztująca 30 r[*ubli*], za tę deklarowałem przesać grusz, taką jak w Horodyszczu, dzikiej mimózy, diolitny, tulipanów i co można będzie.

A może ja zrobię dla siebie Krakowskie chomąty, jako wygodniejsze i łatwiejsze do wstrzymania koni.

So. 24. Z Kabanówki na Rohaczew pojechałem do Bobrujska na noc. Dnia tego silna była burza, która w Mińsku zwała stare kazarm budynki i przybiła żołdatow. Na przewozie pod Bobrujskiem przeziębilem się.

N. 25. Z Bobrujska wyjechawszy, słuchałem mszy we Swisłockiej cerkwi, którą oświęcano.

Zanocowałem w Ihumeniu w domie sprawnika Suszczyńskiego. Z tąd do Mińska przyjechałem po 3-jej z południa. <Zastałem> Do Homolickich do Budy nie zajeżdżałem z obawy, aby mię nie zatrzymano. W Mińsku zastałem wszystko po staremu.

Pi. 30. [*Sobole*]. Szapira przyniósł mi 3 pary ślicznych soboli, kupionych dla mnie w Niżnem Nowgorodzie za 125 r[*ubli*]. Pieniądze będą mu opłacone za dostawieniem lisiego błamu, tamże kupionego.

Dzisiaj wysłałem do Mozyra na imię K[*arla*] Wrońskiego paczek z kapeluszem dla Kasi, okularów i 4-ch pasow dla Sosn[*owskiej*].

Jutro pojadę na służbę do Krupieckiej cerkwi.

### Październik (8-ber)

So. 1. Starosta Swiecznikow przypomniał mi deklarację — odsłużyć na pokrowę w Krupieckiej Cerkwi; w skutek tego służyłem.

Posyłkę do Mozyrza dzisiaj wysłano.

N. 2. Z powodu Manifestu o narodz[*eniu*] 17-o 7<sup>bra</sup> Павла Александровича dzisiaj w Soborze odsłużyłem molebstwie, a za tem — obiednię.

Wczoraj pożegnał się ze mną b[*yły*] Inspektor Seminarii Anatoli, a dzisiaj rano miał wyjechać do Witebska na rektora tamecz[*nej*] seminarii. Szkoda, że nie postarałem się zbliżyć się z nim. Zdolny to i szeroko widzący człowiek.

Dzisiaj też, po obiedzie u mnie odjechał do Wilna Jenerał Mejer, a z tamtąd do Petersburga, do żony chorej i gotującej się do połogu. Człowiek ten dziwnie praktyczny, niezmordowany, z wielką pamięcią, rychło obejmujący, a do tego bardzo oszczędny i umiejący robić sytuację. Pierwszą sanna drogą ma wrucić dla kontynuowania roboty o Cerkwiach. Oddałem mu <sup>191</sup> [...], co zrobił Horbacewicz, i dąb do zegarka. Deklarowałem też portret olejny i anałoią.

Na obiedzie byli: Mejer, Łuczyńscy, nowy prokurator <sup>192</sup> ..., Jankowscy i Hotowcow. Żona jego ciągle chora — gorączka i poty conocy. Wyszła. Zamierza, dla odmiany, przenieść się na kwatery w dom Hausmana, na dół.

Po. 3. Otoż poniosłem niemałoważną szkodę. Lepszy koń, co miałem od Xaw[*eria*] Wojniłowicza, dzisiaj padł. 200 r[*ubli*] z kieszeni. A i ambaras — gdzie kupić pięknego karego konia?

Wt. 4. Grafini Keller przyjechała wczoraj wieczorem. Dzisiaj, dowiedziawszy się o tem, pojechałem do niej z wizytą. Przyjęła mię nieźmiennie uprzejmie. O 9 rano przychodziły do mnie dzieci, ale ja byłem w ogrodzie.

Wieczorem była u mnie z Marią, miłą dziewczeczką.

Sr. 5. Szapira przyniósł mi kupiony w Niżnem Nowgorodzie błam lisow za 110 r[*ubli*] i dzisiaj zapłaciłem mu za 3 pary soboli 125 r[*ubli*] i za lisy 110 r[*ubli*] — wszystk[*iego*] 235 r[*ubli*].

Zamierzałem spruć żółte sobole, kołnierz od tych dać do lisow i podszyć wierzch soboli granatowy sukienny, a sobolami podszyć wierzch z chińskiego atlasu. Ale bodaj że kupię za 45 r[*ubli*] bobrowy kołnierz do lisow. Futro zaś z bobrów krajowych odprzedam za połowę ceny, t[*o*] j[*est*] za 60 r[*ubli*], Wasiliewowi.

Cz. 6. Pani Keller p[*rzez*] syna Teo przysłała mi wiele gościncow, a mianowicie: Emaliowany obraz Madonny z Rafaela w rżniętej z orzecha oprawie. Marmurowy pres-papier, Agatową tabakierczkę, oprawę z

drzewa do pióra, drewnianą puszczkę i *souvenir* z zasuszonych kwiatów. Nie już to wszystko dla mnie? Trzeba się objasnić.

*N. 9.* Grafinia z dziećmi pierwszy raz była u mnie na obiedzie.

Wieczorem o 5-ej wyprowadziłem zwłoki Andrzeja Swiecznikowa do Ekateryns[kiego] Soboru.

Pierwszy raz nieprosiłem Hotowcowa na obiad. Jener[at] Mejer powiedział o nim: *у него не лежитъ сердце къ русскому и православному.*

Doktorowie, powiadają, utrzymują, iż żona jego nie wyjdzie. Hotowcowie zawczoraj przenieśli się na dół do domu Hausmana.

Pierwszy raz byłem u Wasiliewych na herbacie na nowej ich kwaterze — Szyszkowej. Piękne mieszkanie.

*Wt. 11.* Byłem w Stańkowie u Czapskich. Wczoraj o 10-ej w kolasce, 4-a poczt[owymi] końmi wyjechałem. Zjechałem na pół do 3<sup>-cia</sup>. Dzisiaj jeździłem do Kojdanowa. Po obiedzie o 4ej odjechałem końmi Czapskiego. Po drodze byłem u Sikorskich na herbacie, i do domu.

Czapskiemu chce się być V[ice]-Gubernatorem w Ostrejskiej gubernii, lub w Wilnie.

Dom nowy ślicznie wykończony. Zamierzam nasładować, murując Archierejski.

I Czapski twierdzi, że w Rossii będzie rewolucja. Że Rossia nigdy nie przyswoi zachodnich Gubernii. Prószyński zaś przepowiada, iż Rossia rospadnie się.

*Sr. 12.* Jeździłem do Torczyńskich do Siennicy. B[ardzo] uprzejmie przyjmowali mnie.

Żałuję, iż z Rutlandami nie widziałem się. Stało się niezgrabnie.

*Po. 17.* Pierwszy raz byłem w Trościeńcu u młodego Iwanowskiego. Trafiłem na jego imieniny. Przyjmował mnie bardzo honesto — była wieszka i szampańskie.

Kupiłem u jego dwa zręby chat po 25 r[ubli] za każdy.

Byli goście — Klimowicz i Rusiecki.

*Wt. 18.* Gubernator Keller z rozkazu Cesarza otrzymał telegraficzne przedpisanie — rozporządzić się *производить ежедневные молебствія, по церквямъ иностранныхъ исповеданий, объ исцелении Императрицы Александры Феодоровны.* I ja rozporządzą się po obu Mińskich Soborach.

Przekrociłem murowanie oranżerii z powodu nastalych przymrozków.

*Sr. 19.* Graf Keller z namysłu w przeszłą niedzielę prosił na obiad i uprzedził mię, że odtąd nie będzie naznaczonego dnia na obiady u mnie. Chwała Bogu!

Zrobiłem głupstwo. Kupiłem kiepski bobrowy kołnierz do lisow za 45 r[ubli].

Wroński przysłał Madonnę Murilli.

Odsyłam mu swoje stare biuro. Szkoda, nie ma gdzie dźiać sprzętów i drobiazgow.

*Cz. 20.* Graf Keller wieczorem otrzymał telegraficzną wiadomość od Ministra *внутр[енних] дель* Łańskiego, że Matka Imperatorowa, dzisiaj przed 9<sup>-ta</sup> przestała żyć. Oczekiwać należy rozporządzenia Synodu o panichidzie.

Dzisiaj, pierwszy raz po powrocie Grafini z zagranicy, byłem wieczorem na herbacie.

Kellerowi <sup>193</sup> rozpowiadał pólkownik Duboczyński, co wezwany był do Warszawy, jako reprezentant pólku, którego szefem jest Regent Pruski, że Cesarz nasz był w złym humorze w Warszawie z powodu intryg polaków, skutkiem których nie było dam ni w teatrze, ni na balu u Gorczakowa. Damam zagrożono, że będą oblewać serwaserem suknie, co też dokonano nad niektórymi. Że Cesarz nasz spotkał Austriackiego w mantii Cesarskiej. Duboczyński otrzymał od Regenta pruskiego złotą tabakierę z brylantami.

Dzisiaj <sup>194</sup> w Wołkowszczyźnie wytknąłem miejsce na zbudowanie stodoły.

Naznaczam i przeniosę Karola Witorskiego z Pustyni do Wołkowszczyzny.

*So. 22.* *Казанской Б[ожьей] М[атери]* nie służyłem i nie świętkowano.

Dzisiaj pocztą posłałem, na ręce Wrońskiego, na węzeł dla Sosn[owskiej] na imieniny 3<sup>-o</sup> 9<sup>-ta</sup>, lustrinę czarną w kratki, na 9<sup>1/2</sup> r[ubli], a dla Wrońskiego okulary w srebrnej oprawie, zrobione po zakazu Moszczyńskiego.

Dzisiaj na obiedzie u mnie byli Wasiliewie i Jankowscy.

Wasiliewowi odstąpiłem futro bobry za 60 r[ubli].

Służąca Hotowcowej Kulczycka dzisiaj odniosła mi połowę długu, t[o] j[est] 50 r[ubli]. Dobrze i to; reszta, za śmiercią Hotowcowej, pewnie przepadnie.

*Po. 24.* Otoż i poszyte lisie futro do drogi. Futro sprowadził Szapira z

Niżniego [Nowgoroda] za 110 r[ubli]. Kołnierz bobrowy, kupiony w Mińsku za 45 [rubli]. Wierzch sukieny, zdjęty z żółtych soboli.

Wczoraj przyjechali z Lubcza Sosinowscy. Stanęli u Mitkiewiczów i z nimi dzisiaj byli u mnie na obiedzie, i z nimi dzisiaj byłem na herbacie u Jelinowskich.

Cz. 27. Sosinowskiej dałem na goscinię sztukę zakaukaskiej materii w czarne i brązowe paski.

Sosinowskiemu pożyczyłem złoty angielski repetier.

So. 29. Keller dzisiaj o 2<sup>ej</sup> po obiedzie wyjechał do umierającego Ojca. Wczoraj przez telegraf dał znać brat, wczoraj też wyprosił u Ministra pozwolenie, a dzisiaj odjechał.

P[ani] Hotowcowa przysłała siostrzennicę Eugenię, prosząc, aby ją odwiedzić. Boże mój! jaką męczarnię ponosi ta kobieta od bojaźni śmierci. Co za rozpacz! Tęsknota niewypowiedziana — nie do zniesienia. Ilież to cierpi mąż, na krok nie odstępujący — a wie, że koniec niedaleki matki jego dzieci!

P[ani] Keller nie przyjęła zaprosiny na jutrzejszy obiad. Bodaj że ona wróciła zjezuiczona. Ona zerwała dni obiadów u mnie i oświadczyła, iż dzieci nie powinny bywać na zaproszonych obiadach.

Baron Rutland był u mnie. On najmuje dom b[yły] Kostrowickiej dla rodziny na zimę, a sam odjedzie do Anglii. Deklarowałem pożyczyć pustyńskich mebli.

Ogrodnik mój Ihnat żeni się dzisiaj z Axinią, córką Mojsieja, w Słobodce.

*Панихида и служба за упокой Государыни Императрицы Александры Феодоровны.*

Pierwszy<sup>195</sup> silny mróz — z nocy na 12 °C.

### LISTOPAD (9<sup>ber</sup>).

*Wt. 1.* Molebstwie — z powodu chrztu *Павла Александровича*.

Dzisiaj<sup>196</sup> wydałem książeczki Grzegorzowi i Michałowi Pajewskim o naznaczeniu każdemu z nich miesięcznej pensii po 5 r[ubli], zaczynając z zaczętego 9<sup>ber</sup>. Z tej pensii mają oporządzać się i załatwiać swoje potrzeby.

Dzisiaj<sup>197</sup> też, z powodu skargi Nikołaja Krykunowa na szczupłość pobieranej im pensii (20<sup>ty</sup> r[ubli] od ekonomii, 20<sup>ty</sup> z Ostroga i do 20<sup>ty</sup> goscińca) wydałem książeczkę z naznaczeniem z 1-o stycznia 1861 r[oku] pensii: od ekonomii 45 r[ubli], co wyniesie z płatą z Ostroga = 65 r[ubli].

Taką wydałem: Franciszkowi Putyrskiemu, z <podwyższeniem> dodatkiem (do pobieranych 50) 20<sup>ty</sup> r[ubli], co wyniesie 70 r[ubli].

Taką wydałem i Andrzejowi, z dodatkiem (do pobieranych 50 r[ubli]) 20<sup>ty</sup> r[ubli], co wyniesie 70 r[ubli].

Za to zaś dwa pozostałe miesiące dopłacę im trzem z mojej kieszeni. Książeczki te oddam im 8<sup>o</sup> 9<sup>ber</sup>.

Wczoraj po służbie zajechałem do Grafini i ona, pod sekretem powiedziała mi, iż Emeryk Czapski, oszkalowawszy swoim zwyczajem V[ice]-Gubernatora przed Grafem, prosił go o postaranie się u Ministra, aby jego, Czapskiego, naznaczył Mińskim V[ice]-Gubernatorem. Graf Keller tyle był uczciwy, iż odpowiedział: że donosów na Łuczyńskiego nie chce słuchać, że starać się o zmianę jego nie będzie; lecz jeśli Minister naznaczy Czapskiego — to go chętnie przyjmie. Czapski zamierza starać się przez teścia swego Mejendorfa — jakoby zostającego w dobrych stosunkach z Ministrem Łanskim.

Trzeba będzie napisać o tem do Jenerała Mejera i ostrzedz Łuczyńskiego.

Przyjechał pomocnik kuratora *Князь Ширинский-Шухматовъ*. Wczoraj był u mnie. Wieczorem byłem u Dyrektora Belli na herbacie, gdzie był i *Князь*, a dzisiaj wieczorem ma być u mnie na herbacie. Wczoraj też był u mnie na obiedzie gymnastyk Szmidt, przed obiadem dał mi lekcję.

Cz. 3. Winszowałem Imienin P[ani] Teof[ilii] Spasowiczowej i T[osi] Wasiliewej. Ostatniej zasłałem na suknię za 6 r[ubli].

Na obiedzie u mnie był Sikorski z Wickowszczyzny.

O 4-ej przysłała po mnie Hotowcowa dla pożegnania się. Smutny a razem uroczysty ona wystawiała widok! Zdaje się, że nie rychło umrze. Prosiła, abym podpisał jej do Ojca wezwanie, aby przeznaczone dla niej pieniądze oddał mężowi, a ten, aby obrócił je na dzieci.

Między 7<sup>o</sup> a 8<sup>o</sup> wiecz[orem], za zgodzeniem się Hotowcowa, posłałem Szmidta dla magnytozowania chorej. Coż to za poświęcenie się męża!

*Pi. 4.* Hieronima Hotowcowa dzisiaj o 9. rano żyć przestała. Bóg niech raczy przyjąć duszę jej na łono wybranych. Obawiać się należy o zdrowie samego *Дмитрия Валерьяновича*.

Dzisiaj Emeryk Czapski był u mnie na pożegnaniu w drodze do Petersburga. Dzisiaj też wysłałem list do Jenerała Mejera o przeszkodzenie, aby Czapski nie uparł Łuczyńskiego.

S. 5. Byłem na obiedzie u Grafini Keller. Po obiedzie przyjechała Moniuszkowa.

Strasznie skompromitował mię Łuczyński. Ja mu pod sekretem powiedziałem, co mi, też pod sekretem, powiedziała o staraniach Czapskiego — zając miejsce Łuczyńskiego, a ten też, zaufał skromności Rejcharda i jemu opowiedział. Rejchard zaś bezceremno zganił Grafini i oświadczył, iż opowie Kellerowi — i ja przymuszony byłem wyginać się — lecz bez uspiecha. Wymówiłem to po Komitecie Łuczyńskiemu. Widać, iż on egoista i bez charakteru. Złe zrobiłem, iż napisałem do Gen[erała] Mejera.

Po Komitecie poszedłem nawiedzić zwłoki s.p. Hotowcowej. Biedny Hotowcow! Biedne dzieci. Z uczuciem wpatrywałem się w zwłoki. I ja podobne, jeszcze większe poniosłem nieszczęście. Lecz jak że ja ustępuję w uczuciu Hotowcowa...

Przed wsenosną przysła do mnie Eugenia z uwiadomieniem od Hotowcowa o czasie jutrzejszego wynosu. Potem przysłała bilet, prosząc o pieczę. Dobrze zrobiłem, iż posłałem protojereja Prorwicza. Pokazało się, iż Hotowcow tego nie żądał.

Bóg<sup>198</sup> mi dopomógł nie poddać się... Coż to za sposób myślenia i lekkomyślność Eugonii.

P<sup>ni</sup> Keller, przewidując zło, chciała ją zabrać do siebie, lecz Eugenia nie zechciała i Hotowcow nie nastawał. Oby rychlej jej ciotka przyjechała i siostra Hotowcowa.

N. 6. Wyprowadził zwłoki s.p. Hotowcowej X[iądz] B[iskup] Wojtkiewicz dzisiaj o 4-tej wieczorem. Minutą spóźniłem się na wynos — jak chciał Hotowcow, obym był na wynosie.

O 6-tej poszedłem do Hotowcowa — zabawiłem się trzy godziny, rozmawialiśmy o rozmaitych przedmiotach i byliśmy z siebie kontenci. Jest to niepospolicity człowiek! Biedny — że tak czuły! Burmejster u jego nocuje. Kto wie, czy nie ożeni się Burmejster z Eugenią.

Wt. 8. Na imieniny wyjeżdżałem ze Swiderskim do Sołodzieniewicz. Wyjechałem wczoraj o 10<sup>ej</sup> kolaską, 4-mi końmi fursztats[kiemi], wyproszonymi u P], wyproszonymi u Pkiego. Ar[cy]b[isku]p Antoni był rad nam. Przyjechawszy, byłem w łaźni. Nazajutrz Truskowski mszę odprawił. Na obiedzie był Dulicz. We środę wróciłem do Białoruca sankami Ar[cy]b[isku]pa. Śniegu było dużo, ciężko było jechać. Wróciwszy, znalazłem gościńce: od P-ni Keller piękną lampę. Od

Łuczyńskiej dwa talerze, od Sosn[owskiej] poduszkę pod nogi i szkarpetki, od Małuszewiczowej poduszkę — psa.

S. 12. Od Metrop[olity] Wilens[kiego] otrzymałem telegraficzne wezwanie przyjechać do Wilna 18 b[ieżącego] m[iesiaca]. Odpowiedziałem, *если здоровье позволит*. Z tego powodu Metropolita *въ отношении* własnoręcznym przypiskiem zapytuje — czy będę mógł przyjechać — inaczej wezwie Platona z Rygi dla *участия въ посвящении Архимандрита Александра*. Odpowiedziałem, zaś telegrafem, *что представленная мне радость лично поклониться Вашему Высокопреос[вященству] вылечит меня от простуды*.

Pani Keller z dziećmi, Rutlandowie i Łuczyńscy byli u mnie na obiedzie.

Sr. 16. Syna Jankowskich ochrzcziliśmy. Ja z Tosią Wasiliewą byliśmy kumami, a strapczy Okulicz, dziad nowonarodzonego, był moim zastępcą. Imię dano Platon-Roman Jankowski.

Do Jenerała<sup>199</sup> Mejera dziś odpisałem, iż przyjmuję jego zaprosiny być kumem jego syna.

Jutro rano zamierzam wyjechać do Wilna.

Wysłałem<sup>200</sup> *отношение къ Испо[сляющему?] д[о]жностъ] Оберъ-Прок[урора] 16 д[ека]б[р]я № 16*.

Pi. 18.<sup>201</sup> Otoż i jestem w Wilnie. Wczoraj wyjechałem z Mińska po 10. szczęści końmi — w karecie, co od Pusłowskiego, z waszami. W saniach pojechał Smorodski z Andrzejem, na Podolanę, Radoszkowicze, Kraśne, Mołodeczne, Prudy, Smorgonie, Narbutowszczyznę, Oszmianę, Kamieniołog i Rukoni. W Smorgoniach nocowałem. Gdym wyjeżdżał, była odłiga, śniegu mało, toczyłem się, jak po szose, ale z noclegu w nocy wziął mróz, gruda, a od Oszmiany p[rzez] dwie stancie przepaść śniegu po drodze, nieznośnie było jechać, i miejscami nogą za nogą, i z obawą, aby karety nie złamać. Dla tego spóźniłem się — ledwie po 5-ej przyjechałem. Nie mogłem widzieć obnowionego Wilna.

X. Metropolita przyjął mię b[ardzo] uprzejmie. Jak że on ślicznie i bogato dom przerobił, prócz Petersburgskiego w całej Rossii niema równego. Zupełnie jak książęcy dworzec. A cerkiew domowa — śliczność.

Ale ot zmartwienie! Archym[andryta] Paweł nie będzie tu przemieszczony. Rekomendował Ryski Platon jakiegoś <Izydora> *Иосифъ Ректоръ Симбирскій*. Metropolita powiedział, iż Paweł bez tego może być wkrótce Biskupem.

Na górze, gdzie mię ulokowano, wilgoci dużo.



So. 19. W sali, o 12-ej odbyło się *наречение Архимандрита Александра*. Piękną *речь* powiedział.

Zrobiłem wizytę Jener[al]-Guber[natorowej] Nazimowej (sam Nazimow jeszcze nie wrócił z SPBurga), Popecz[ycielowi] Wrangelowi i Szyryńsk[iemu]-Szychmatowu. Innych nie zastałem w domu. Wieczorem byłem na herbacie u Wiktorów.

N. 20. Byłem u Wojen[nego] Gub[ernatora] Nazimowa i Biskupa Krasieńskiego. Miły dla ostatniego koniok, jego tłumaczenie pieśni o pólku Igora. Człowiek nie głupi, ale bardzo niewzręczny.

Po. 21. Poświęcenie Rekt[ora] Aleksandra w Troickiej cerkwi. Poświęcał Metropolita Józef, a ja i Grodzieński Ignacy Żelezowski uczestniczyliśmy. Obiad, bodaj kosztem nowopoświęconego, był dany w stołowej Metropolity postny, t[o] j[est] z masłem, b[ardzo] porządny, o 3-iej godz[inie]. Znamienitsi na obiedzie byli prócz 4-ch nas:

Biskup R[ymsko] K[atolicki] Wileński Adam Stanisław Krasieński.

*Генераль-Губернаторъ, Генер[ал] отъ Инфантерии Владимиръ Ивановичъ Назимовъ (Анастасия Александровна).*

*Корпусный Командиръ Генер[ал] отъ Инфантерии Иванъ Михайловичъ Лабынцовъ.*

*Дивизионный, Генер[ал]-Лейтенантъ Довбышевъ.*

*Начальникъ Корпуснаго Штаба Генер[ал]-Маіоръ Минквиць.* Śliczny ma domek na Antokolu (szwagierka jego Klusownikowa, wdowa po Komendancie, u niej byłem z Kucyńskim, śliczny na Antokolu ma domek)<sup>202</sup>.

*Попечитель учебного округа Генер[ал] Лейтенантъ Баронъ Егоръ Петровичъ Врангель.* (Byłem na herbacie).

*Помощникъ Попечителя учебн[ого] округа, Статс[кий] Совет[ник] Александръ Прохоровичъ Ширинский-Шихматовъ.* (Зона Ф. (Г?). П. добра, miła dama. Byłem u nich na herbacie).

*Гражд[анский] Губернаторъ, Дейст[вительный] Статс[кий] Советникъ Михаилъ Николаевичъ Похвистневъ.*

*Вице-Губер[натор] Ст[атский] Сов[етник] Иванъ Ивановичъ Набоковъ (ухаль въ деревню. Jemu czajnik Chiński.)*

*Виленский Комендантъ Генер[ал]-Лейтенантъ Александръ Сергеевичъ Вяткинъ.* (Nie lubiany i bardzo niekazisty), bodaj że miejsce to uprazdnyatъ.

*Начальникъ IV округа Корпуса Жандармовъ Генер[ал]-*

*Лейтенантъ Андрей Александровичъ Куцынскій.*

*Дежурный штабъ-офицеръ при Вилен[ском] Генераль-Губернаторе подполковникъ Иванъ Владиміровичъ фонъ Галлеръ, им[еет] орд[ен] 2 ст[епени] Анны.*

*Директоръ Кадетского Корпуса Генер[ал]- Маіоръ Баумгартенъ (Śliczny człowiek.)*

*Губернс[кий] Предводитель Дворянства Действ[ительный] статс[кий] советникъ Домейко.*

*Управляющій Вилен[ской] пал[атою] Г[осударственных] И[муществ] Антонъ Андреевичъ Глушаковскій.*

*Праłat ofic[ial] Bofkiewicz.*

*Праłat Mamert Herbut.*

*Председатель Каз[енной] Палаты De Roberti.*

*Pastor Luter[anski] Ewert.*

Wt. 22. Wieczorem byliśmy na herbacie u Wiktorów — dzieci bawiły nas tańcami, muzyką i śpiewem.

Sr. 23. W dworcowej cerkwi, z powodu tytułu jej S[więtego] Aleksandra Newskiego, Metropolita służył. U Jenerał-Gub[ernatora] był pirog.

U Wrangelów byłem na herbacie.

Cz. 24. Kniahinie Szyryńskiej-Szychmatowej, wieczorem powinszowałem Imienin a na węzeł dałem jej *переводъ Нового Завета*.

Na herbacie byłem u Jen[erał]-Gubernatora.

Pi. 25. Z Metropolita jeździliśmy do Trynopola.

Po południu byłem w Muzeumie u Eust[achego] Tyszkiewicza.

Na herbacie u Biskupa Aleksandra.

Bodaj 24 jeździłem z Bisk[upem] Ignacym i z Inspektorem Semin[arii] Pszczółką jeździliśmy do Ponarskiego tunellu.

Byłem na herbacie u Hłuszanowskiego, a pierwiej u Szychmatowych. Coż to za godni ludzie. Pięcioro dzieciak podobne do matki.

So. 26. Przed 10-tą odjechałem do Mińska. W Oszmianie wstąpiłem do Zacharewiczów. Jak Aleksander poszły, tak żona jego i dziatki do rzeczy. Deklarowałem syna ich przyjąć na kwatere.

W Mołodecznej nocowałem.

W Kraśnej oglądałem cerkiew z kamienia <побу> wymurowaną staraniem Hłuszanowskiego.

Droge miałem wyborną. Do Mińska przyjechałem przed 4-tą.

7-m dni rychło upłynęły w Wilnie. Metropolita b[ardzo] uprzejmy był dla mnie. Jemu powiedziałem, iż to, co on porobił, ledwie pod siłę było by dla 10-u biskupów. Ślicznie urządził dom i domową Cerkiew, i Andrejewską.

Odwiedzałem b[yla] Główną Seminarję.

W Wilnie kupiłem 12 ł[okci?] francusk[iego] sukna na płaszczyk i podraśnik po 5 1/2 r[ubli], dwie wiszące lampy, z tych podwójną dla piewceży.

Trwoży mię zdrowie Metropolity. I on cierpi, prócz słabości nóg, kongestią do głowy. Deklarowałem mu assistować w Druskienikach — jeśli on tam pojedzie.

Po bytności w Muzeumie byłem u E[ustachego] Tyszkiewicza. On mi dał *Skarbiec* Ign[ata] Daniłowicza. Mikołaj Malinowski, olsnąwszy, stał jeszcze gadatliwszym, między innem on powiedział: «po zbro[jen]iu się władz Europa pomyśli o utworzeniu się Państwa między Niemcami a Rosią».

Dwa razy byłem u Kandidowych. Jego bodaj przemieszczą dyrektorem do Świencian.

Byłem też w Korpusie. Baumgarten, naczelnik korpusu powiedział mi, iż polacy lepiej od Russkich uczą się.

Dom Karabanowicza podobał mi się. Na wzor jego zamierzam front dać podobny Archierejskiemu w Mińsku.

### Grudzień (X ber)

O toż <sup>203</sup> wczoraj otrzymałem Ukaz Synodalny z 23 9 *ád* N 4461, rezolucyjący pobudowanie Archierejskiego domu. Jak to Bóg da!

Wt. 6. S[więtego] Mikołaja. Tabel naślednika. Służyłem w prydiele. Powinsz[owanie?] w Soborze. Wieczor u Pół[kowników] Dubaczyńskich. Bal z powodu imienin syna.

Cz. 8. Hotowcow z Eug[enią] i synami był u mnie na herbacie. Zaprosiłem i X[iędzia] Bisk[upa] Wojtkiewicza.

So. 10. Baron Rutland z Marsz[alkem] Czudowskim dzisiaj odjeżdża do Wilna, a z tamtąd pojedzie do Anglii na Paryż. Poruczyłem mu kupić dla mnie: łóżko żelazne podróżne, rytego aksamitu, fioletowego popelinu, szalik fiole[etowy] na pasy i 12 ametystowych guzików dla Graf[ini] Keller.

N. 11. Jakiś projocha, spekulant Paweł Wołckiewicz Hrabia Olizar jawił się w czasie mego służenia w domo[wej] cerkwi, po mszy przyszedł

do mnie, zarekomendował się a, powiedziawszy, ofiarował mi literacki płód swój *Tydzień nad siłą*. A następnie zaproponował prenumeratę na Książkę do nabożeństwa Pokorne wołania do N[ajświętszej] P[anny] Maryi. Wziąłem 2 bilety po 3 r[ubli].

Wieczorem straszna zawieja.

Po. 12. <sup>204</sup> Na węzeł Grafini Keller posłałem, przy liście, poduszkę pod nogi, którą mi przysłała na imieniny Sosnowska. Osobiście o 12-<sup>ej</sup> winszując zaprosiłem P[ani] Keller z familią na herbatę. Zaprosiłem tamże: X[iędzia] B[iskupa] Wojtkiewicza, Baronesę Rutland, matkę Smolakowę i siostrę Adelę. Nie przyjechała P[ani] Keller i córka Mari pod pretextem niezdrovia. Pod tymże pretextem nie był i B[iskup] Wojtkiewicz.

Był Hotowcow z Eug[enią] i E[ustachy] Prószyński.

Wt. 13. Z Kellerem byłem, pierwszy raz, na obiedzie u Baronessy Rutland.

Pulsacia w lewej skroni usiła się. Zdaje się, iż pomaga mi zapuszczanie w ucho Glicerynu. Toż pomaga na ręce.

Franciszek znowu cierpi na wysypkę i opuchłość. Jego trzeba będzie wysłać w Druskieniki.

Sr. 14. Obiednia i panichida w domowej cerkwi po prośbie Hotowcowa, po jego żonie Hieronimie. Panichidę sam służyłem.

Cz. 22. <sup>205</sup> Furman Jankiel Szlomowicz z Łohiszyna, jakoby umówiony p[rzez] Fligela za 6 r[ubli] 40 k., dzisiaj dostawił żelazną kasę. Na rachunek dopłaty dałem mu 2,70 [rubli].

Pi. 23. Z Hotowcowym jeździliśmy pocztą do Kraśnego, dla pokazania mu zbudowanej tam cerkwi p[rzez] Hłuszanowskiego. Tam jadąc, w Radoszkowiczach spotkaliśmy się ze Snitką, kupującym rybę, on zaprosił abyśmy, wracając, zajechali doń na obiad; i dla tego spóźniliśmy się do Mińska.

So. 24. Hotowcow z Eugenią i starszym synem Mitią byli u mnie (o 3-<sup>ej</sup>) na obiedzie — kuti. Sam służyłem wsenoszczną w prydiele.

Przyjechali Charłampowiczowie z Żyrowic do Wasiliewych.

Imieniny <sup>206</sup> Eugenii. Dałem jej burszt[ynowe] czotki i 6 chustek holenderskich. A Biskupowi obraz kardynała.

N. 25. Boże narodzenie. Służyłem w prydiele. Śniadanie. Wielu nie było. P[a]ni Rutland wczoraj była na wsenoszcznej. Dzisiaj zaś tak w czasie mszy i molebna ustały, że omal nie omdlały.

Wieczorem X[iędz] Biskup A[dam] Wojtkiewicz, Hotowcow z Eugenią

i dwóma synami byli u mnie na herbacie. Zrobiłem im siurpryzę — kazałem pierwszej śpiewać. Bardzo się im podobało.

Bardzo ubolewam nad zdrowiem biednej Eugenii. Bodaj że ona niezwłocznie zaniemoże suchotami. Kto wie, czy nie z przywiązania do Hotowcowa. On zamierza na Maj wysłać ją do swojej familii. Chociaż mówił mi, iż szczęście jej osiągnąć może dobrem wydaniem zamąż: z projektu jednak wysłania na maj do swojej familii, widać, iż niechce z nią się rozłączyć. Zle zrobi: lepiej by zupełnie rozstać się, bo prawnie ożenić się z nią nie może. Szkoda jej: ona wzbudza wiele sympatii..

Po. 26. Obiad u mnie. P. Keller, Hotowcow i Łuczyński złąkli się postrzegłszy, iż 13 osob u stołu. Osoby te, z porządku siedzenia były.

X[ia]dz B[iskup] A[dam] Wojtkiewicz.

Grafini Keller.

Smolakowa.

Łuczyńska.

Baronessa Rutland.

Graf Keller.

Adela Smolak[ówna].

Ja.

Łuczyński.

Hotowcow.

Półkownik Duboczyński.

b[yły] Major i b[yły] Marsz[alek] Czudowski.

Prez[ydent] Hilferdynek.

Po upływie roku, może Bóg pozwoli, — [dowiedziemy], jak się sprawdzi zabobon.

Eugenia pod pretekstem niezdrówia nie była na obiedzie.

Wczoraj byłem tylko u X[ia]dza B[iskupa] Wojtkiewicza, u Łuczyńskich, u Piszczalłów i u Rutlandów — Smolakowa. Kellerowie nie przyjmowali. Piszczalłowie bardzo się posunęli.

Dzisiaj byłem u Duchownych, u Kaznaczej Marczenki i u Starszego Stołonaczalnika Anisimowa — u obu żony katoliczki.

U Podolskiego odwiedziłem biedną siostrę jego. Zdaje się w suchotach. A miłe dziecko! Biedny Podolski — płacze.

Kellerowie we środę wyjeżdżają z wizytą do Arystokracji Radziwiłłów, Czapskich, Lubeckich i t[ak] d[alej].

V[ice]-Gub[ernator] mówił mi, iż Keller otrzymał od Ministra sekretne

przedpisanie utworzyć Komitet o włościanach: Gubernski Marszałek powinien dobrać 2<sup>ch</sup> deputatów i Gubernator 2<sup>ch</sup>.

Sr. 28. Hotowcow u Weryhi na kartach. Odwiedziłem jego dzieci. Biedna Eug[enia]. Zdaje się ma początki suchot. Nieważnie Hotowcow oddał jej codzienną żony garderobę.

Posłałem, przy liście po rusku napisanym, portret Hübela z biografią p[rzez] Moszyńskiego napisaną Hrabemu E[ustachemu] Tyszkiewiczowi do Wilna przez Dubaczyńskiego. Kandidowi posłałem 1,20 k. na dwie drewn[iane] tabakierki, a Pleskaczewskiego prosiłem, aby mi wysłał żelazną kretołówkę.

So. 31. Otoż i ostatni dzień 1861 r[oku]. Wieczor, po *всенощной*, przepędziłem u Łuczyńskich i bardzo przyjemnie. Dał mi jaszczyk cyg[ar], przywiezionych mu Nowogródskim strapczym Zadernowskim. 6<sup>o</sup> następującego stycznia napiszę do Zadernowskiego, prosząc, aby kupił dla mnie choćby dziesięć sztuk.

Otrzymałem na koniec Ukaz z Synodu z załączeniem 12500 r[ubli] na murowanie Archierejs[kiego] domu. Tym sposobem Szłoma Goldberg w nast[ępnym] 1861 będzie mógł coś ważnego zbudować. Postanowiono bowiem wydawać takąż część summy w ciągu 4<sup>ch</sup> lat.

Jakiż tedy był zeszły rok dla mnie, a raczej ja w zeszłym roku? Co w niem zaszło interesującego mnie, moją partię i cały świat?

1./ Ja nie okazałem moralnie coś lepszego od przeszłych lat: a przynajmniej — niewiele lepszego; materialnie tylko t[o] j[est] zdrowie moje poprawiło się zastosowaniem rad higienicznych, a mianowicie: ocieranie się rano i przed snem zgrzebniną, obliwanie się letnią wodą, stukaniem po plecach i zciąganie rękami według rady i systematu gymnastyka Szmidta i Hotowcowa, ćwiczenie gymnast[yczne] z kulami. Użycie kwaśnego mleka naczczo, a w nocy wody, nakoniec, przejazdki poobiedniej. Wszystko to sprawiło, iż nie czuję upadku sił. Jednak większa [...] <sup>207</sup>. Samuiła przeprowadziłem do Pustyni. Witorskiego do Wołkowszczyzny, a na jego miejsce do Pustyni Łukaszewicza ze Słucku.

Gubernatorowa Keller w 7<sup>-brze</sup> wróciła po roku z dziećmi do Mińska, jak postrzegają bardziej w duchu katolickim i jezuickim.

Maj cały poświęciłem na rewizję Borysowskiego p[owia]tu. W 7<sup>-brze</sup> zaś, 8-o otworzyłem w Paryczach szkołę dla 25 sirot duch[owieństwa]. Z powodu rekwirowanej opłaty po 12 r[ubli] za każdą, wyszło z Puszczynami nieporozumienie. Byłem w Mozyrzu, Rzeczycy i w niektórych cerkwiach.

Od Hinsburga otrzymałem 100 r[ubli] z powodu moich imienin, na ubogich; te odesłałem dla Paryckiej szkoły. Za tem, Hinsburg w skutek napisanego doń listu, przysłał 1000 r[ubli] na szkołę Parycką.

Ho[r]wat Aleks[ander] darował mi madonnę z Muryllęgo.

Latem Metropolita Wil[eński] Józef, wracając z P[eters]Burga, zajechał do Mińska i 3 dni zabawił.

Po tem Biskup Kowieński Filaret Maliszewski, objeżdżając Wilejski powiat, zajechał do mnie. On w jesień naznaczonym został do Ufy.

18-<sup>o</sup>9<sup>bra</sup> przyjechałem do Wilna dla święcenia Aleksandra na Biskupa Kowieńskiego.

Na koniec doczekałem się końca o budowaniu Archie[rejskiego] domu. 31-<sup>o</sup>X<sup>bra</sup> otrzymałem 12500 r[ubli] — pierwszą ze 4-<sup>ch</sup> rat. A o seminarji — milczą.

Ekonom Żyżkowski postarzał, osłabł. Zamierzam na miejsce jego naznaczyć Leonida, a na kaznaczeja wezwałem ze Słucka Kirszewskiego. Czy się podejmie — jeszcze mi nie odpowiedział.

Z Kellera mi teraz podał[ej]. Obiady, na żądanie Kellera, przestały być periodyczne, w niedzieli. On się związał z Rutlandami... Ja zaś nadto i niepotrzebnie zbliżyłem się z Eug[enią] Pawl[owną?]. Omyliłem się na wzajemn[ej] sympatii.

2./ Z powodu wyjazdu mego do Parycz i t. d. niemogłem, a raczej niechciałem pojechać na wezwanie Wielkich Książąt do Borysowszczyzny.

Cesarz[a] A[leksandra] I potkały nieprzyjemności w Wilnie i w Warszawie. W Wilnie nieprzyjął balu. Guberns[kiemu] Marszałkowi powiedział: *Скажите своимъ, что Литва не Польша и никогда не будетъ съ Польшею. Скажите чтобы знали за границею.* Zjazd Warszawski był — fiasko. Z tąd pospieszył Cesarz do umierającej w Petersburgu matki. W drodze do Warszawy na Grodno i Białystok polował w Białowieży.

Śmierć Cesarzowej Aleksandry Teodorowny.

Śmierć Hotowcowej Heronimy, w domu Hausmana.

Hotowcow dziwną wykazał czułość — modli się. Bez potrzeby Eug[enią] zostawił przy sobie.

W roku tym wiele było śmiertelności.

Ja byłem kumem, p[rzez] delegacją u Jen[erala] Mejera, i trzymałem do chrztu syna Jankowskich Platona.

Ja byłem kumem, p[rzez] delegacją u Jen[erala] Mejera, i trzymałem do chrztu syna Jankowskich Platona.

<sup>1</sup> *Насупраць у аўтэнтыку на маргіналіі справа пазначана з падкрэсліваннем* ark. 186, r[ok] 1858. Mińsk.

<sup>2</sup> *Ніжэй дробным почыркам даписана* X[iqdz] B[iskup] Wojtkiewicz, Rektor sem[inarium] Nowicki i X[iqdz] Boublewski byli.

<sup>3</sup> *Апошні сказ даписаны злева на маргіналіі, перпендыкулярна да асноўнага тэксту; у канцы сказа намаляваны знак крыжыя †.*

<sup>4</sup> *Памылкова; належыць* Załęskiego.

<sup>5</sup> *Насупраць на маргіналіі справа пазначана* ark. 187. r.1858. Mińsk.

<sup>6</sup> *Далей угары надписана* p[rzez] Dołhinowo.

<sup>7</sup> *Над словам угары надписана* Zarzewicz.

<sup>8</sup> *Далей угары надписана* siostra Napoleona Ordy.

<sup>9</sup> *Так у арыгінале.*

<sup>10</sup> *Насупраць на маргіналіі пазначана* Орденъ Александра Невск[ого].

<sup>11</sup> *Над апошнімі словамі ўгары надписана некалькі слоў па-польску і закрэслена, далей таксама па-польску надписана з тем же і таксама закрэслена <знаки orderu przyszle mi za otrzymaniem z Kapituły Orderów>.*

<sup>12</sup> *Далей да канца радка і над верхам наступнага сказа даписана* X[iqdz] B[iskup] Wojtkiewicz pisał do mnie, że dla żołądka nie będzie.

<sup>13</sup> *Насупраць на маргіналіі пазначана* Высоч[айшая] Грамота и знаки Ордена Александр[ра] Невс[кого].

<sup>14</sup> *Сказ даписаны ўнізе дэнінікавай старонкі.*

<sup>15</sup> *Насупраць на маргіналіі справа пазначана* ark. 188. r[ok] 1858. Mińsk. Skitarewiczowa.

<sup>16</sup> *Насупраць на маргіналіі пазнака* Keller.

<sup>17</sup> *Перад гэтым угары надписана* słowem.

<sup>18</sup> *Тут і ніжэй Бабруйск называецца памылкова, належыць чытаць* w Borysowie.

<sup>19</sup> *Далей угары надписана* do.

<sup>20</sup> *Насупраць на маргіналіі пазнака Празд[ник] Возсоединенія.*  
<sup>21</sup> *Далей угары надпісана о 8-еј гапо.*  
<sup>22</sup> *Насупраць на маргіналіі пазнака Grafini Keller.*  
<sup>23</sup> *Насупраць на маргіналіі дапісана і падкрэслена Pustyń.*  
<sup>24</sup> *Насупраць на маргіналіі справа пазначана ark.189. r. 1858. Mińsk..*  
<sup>25</sup> *У аўтэнтыку назва месяца адсутнічае.*  
<sup>26</sup> *У аўтэнтыку адсутнічае дзень тыдня [Niedziela].*  
<sup>27</sup> *Насупраць на маргіналіі пазначана Kułakowski. Jego rada.*  
<sup>28</sup> *Дата папраўлена, спачатку было памылкова напісана 21; насупраць на маргіналіі злева пазначана Bar[on] Korf.*  
<sup>29</sup> *Далей угары надпісана Baron.*  
<sup>30</sup> *Магчыма, гэты запіс трэба датаваць 01.07.1858. Насупраць на маргіналіі справа пазначана і месцамі падкрэслена 1858 г. Kulesza і Prot[ojerej] Sitkiewicz..*  
<sup>31</sup> *Насупраць на маргіналіі пазначана і месцамі падкрэслена Tabel. Imienina Ces. Marii Alex[androwny].*  
<sup>32</sup> *Далей адно слова не разборлівае.*  
<sup>33</sup> *Так у арыгінале: тут і далей асобныя назвы палотнаў падкрэслены.*  
<sup>34</sup> *Насупраць на маргіналіі пазначана і месцамі падкрэслена Tabel. Рожденіе Импер[атрицы].*  
<sup>35</sup> *Памылкова; павінна Wt[orek].*  
<sup>36</sup> *Далей угары надпісана у Kellera.*  
<sup>37</sup> *Насупраць на маргіналіі справа пазначана ark.190. r[ok] 1858. Mińsk..*  
<sup>38</sup> *Насупраць на маргіналіі пазначана Міністръ М. Н. Муравьевъ.*  
<sup>39</sup> *Насупраць абзаца на маргіналіі пазнака Rocien[ie] Keller[ow]ej.*  
<sup>40</sup> *Так у арыгінале.*  
<sup>41</sup> *Насупраць абзаца на маргіналіі пазначана Восшествіе на Престоль.*  
<sup>42</sup> *Насупраць на маргіналіі пазнака Ciechanowiec[ka].*  
<sup>43</sup> *Насупраць на маргіналіі пазначана Tabel. Aleksandra Newsk[iego].*  
<sup>44</sup> *Гэты і частка наступнага сказа дапісаны унізе левай і ўгары наступнай правай старонкі.*

<sup>45</sup> *Расейскамоўная цытата дапісана на маргіналіі правай старонкі перпендыкулярна асноўнаму тэксту.*  
<sup>46</sup> *Апошні сказ дапісаны між радкамі асноўнага тэкста.*  
<sup>47</sup> *Насупраць загалова на маргіналіі левай старонкі пазначана Cesarz Aleksander 2-і w Mińsku.*  
<sup>48</sup> *Далей угары надпісана dwie.*  
<sup>49</sup> *Далей угары надпісана у P[ani] Horwatowej і w Stańkowie.*  
<sup>50</sup> *Далей у аўтэнтыку больш чым палова старонкі пакінута пустой.*  
<sup>51</sup> *Слова надпісана ўгары.*  
<sup>52</sup> *Апошныя слова надпісана над закрэсленым.*  
<sup>53</sup> *Насупраць на маргіналіі пазнака Рожденіе Наслед[ника].*  
<sup>54</sup> *Насупраць на маргіналіі пазнака Pamiet. Keller.*  
<sup>55</sup> *Слова надпісана ўгары.*  
<sup>56</sup> *Насупраць на маргіналіі пазнака NB. K.*  
<sup>57</sup> *Насупраць на маргіналіі пазнака NB. NB.*  
<sup>58</sup> *Далей адно слова закрэслена.*  
<sup>59</sup> *Далей напісана тайнапісам 10 літарных знакаў; на маргіналіі пазнака NB.*  
<sup>60</sup> *Насупраць на маргіналіі пазначана ark. 193. r. 1858. Mińsk.*  
<sup>61</sup> *Адно слова не разборлівае.*  
<sup>62</sup> *Насупраць на маргіналіі пазначана Pam. Keller. Насупраць наступнага абзаца пазнака Pam. 150 r.*  
<sup>63</sup> *Насупраць на маргіналіі пазнака Medalik.*  
<sup>64</sup> *Насупраць на маргіналіі пазнака Sobole.*  
<sup>65</sup> *Насупраць пазнака mr[?z]. 5.*  
<sup>66</sup> *Насупраць пазнака Pismo ruskie.*  
<sup>67</sup> *Насупраць на маргіналіі ark. 194. r. 1858. Mińsk.*  
<sup>68</sup> *Насупраць на маргіналіі пазнака Firanki і parawan.*  
<sup>69</sup> *Апошні сказ упісаны між радкамі драбнейшым почыркам.*  
<sup>70</sup> *Далей у арыгінале невялікі пропуск.*  
<sup>71</sup> *Так у арыгінале.*  
<sup>72</sup> *Насупраць на маргіналіі Imieniny Puszczyzna.*  
<sup>73</sup> *Гэты скарот можа быць расчытаны як pud[y] і як pud[hy] (польск. скрыні).*  
<sup>74</sup> *Насупраць пазнака Андрей Алекс[еевич] Кривошеев.*  
<sup>75</sup> *Удакладанне (з прозвішчам) надпісана ўгары над радком.*

- <sup>76</sup> Два апошнія словы надпісаны ўгары над радком.  
<sup>77</sup> Удакладненая гадзіна надпісана ўгары над радком.  
<sup>78</sup> Насупраць на маргіналіі пазнака Boże Narodz[enie].  
<sup>79</sup> Насупраць на маргіналіі пазнака Маріі Пущиной.  
<sup>80</sup> На маргіналіі пазначана [ark.] 41. r[ok] 1858.  
<sup>81</sup> Слова надпісана ўгары.  
<sup>82</sup> Наступныя арк. 42—42 адв. пустыя.  
<sup>83</sup> Насупраць на маргіналіі пазнакі: [ark.] 1; ark. 187. r[ok] 1859. Mińsk.  
<sup>84</sup> Перад пачаткам абзаца пазнака NB.  
<sup>85</sup> Слова надпісана ўгары.  
<sup>86</sup> Далей ідзе тайнапіс з чатырох знакаў і шматкроп'я.  
<sup>87</sup> Прозвішча надпісана ўгары.  
<sup>88</sup> Насупраць на маргіналіі пазначана Urodziny Grafu Eduarda Kellera.  
<sup>89</sup> На маргіналіі перад закрэсленым тэкстам пазнака Imieniny Михь. Васильева.  
<sup>90</sup> Далей у аўтэнтыку 2 словы неразборлівыя.  
<sup>91</sup> Далей у аўтэнтыку ідзе тайнапіс з некалькіх літар.  
<sup>92</sup> Далей у аўтэнтыку зашыфраваны тайнапіс з 6 літар.  
<sup>93</sup> Насупраць на маргіналіі пазначана з падкрэсліваннем Pamięt. milczyć!  
<sup>94</sup> Далей у аўтэнтыку пакінуты невялікі прабел.  
<sup>95</sup> Насупраць на маргіналіі пазначана з падкрэсліваннем Возшествіе на Престолю.  
<sup>96</sup> На маргіналіі пазнака Евгения.  
<sup>97</sup> На маргіналіі перад абзацам пазнака Umywalnik od Czapskiego.  
<sup>98</sup> Насупраць на маргіналіі пазнакі: ark. 189. r[ok] 1859. Mińsk.  
<sup>99</sup> На маргіналіі перад абзацам пазнака Karetu Gerbela.  
<sup>100</sup> На маргіналіі пазнака Karetka.  
<sup>101</sup> На маргіналіі перад абзацам пазнака Ottona Horwata imieniny.  
<sup>102</sup> (рас.) 1arówki.  
<sup>103</sup> На маргіналіі пазнака Благовещеніе.  
<sup>104</sup> На маргіналіі пазнака NB.  
<sup>105</sup> На маргіналіі пазнака Вербная неделя.  
<sup>106</sup> На маргіналіі пазнака Святое Воскресеніе.  
<sup>107</sup> На маргіналіі перад абзацам пазнака NB.  
<sup>108</sup> Насупраць на маргіналіі пазнакі: ark. 190, r[ok] 1859. Mińsk.  
<sup>109</sup> На маргіналіі пазнака М.И. 4-ty raz.  
<sup>110</sup> На маргіналіі пазнака Wyjazd w Nowogrydzki Powiat.  
<sup>111</sup> На маргіналіі пазнака Żyrowice.  
<sup>112</sup> На маргіналіі пазнака Cieszewla.  
<sup>113</sup> На маргіналіі пазнака Smolczyce. Дзень тыдня тут і ніжэй у антэнтыку не пазначаны.  
<sup>114</sup> Так у арыгінале; верагодна, павінна быць 30.05.  
<sup>115</sup> Насупраць на маргіналіі пазнакі: [ark.] 16; r[ok] 1859.  
<sup>116</sup> На маргіналіі пазнака Powryt М.И.  
<sup>117</sup> Насупраць на маргіналіі пазнакі: [ark.] 17; ark. 191. r. 1859. Mińsk.  
<sup>118</sup> На маргіналіі пазнака Utrenik.  
<sup>119</sup> На маргіналіі пазнака Преображ[ение] Госп[одне].  
<sup>120</sup> На маргіналіі перад абзацам пазнака Imien[iny] Graf[ini] М. К.  
<sup>121</sup> На маргіналіі перад абзацам пазнака Gniew Gerbela i v[ice]-Gubern[atora].  
<sup>122</sup> Напрыканцы абзаца пазнака на маргіналіі Pamięt[nik].  
<sup>123</sup> На маргіналіі пазнака Imien[iny] Marsz[atka] Stotwińsk[iego] i Horwattowej.  
<sup>124</sup> На маргіналіі пазнака Koronacia.  
<sup>125</sup> На маргіналіі пазнака Podróż do Staro-Borys[owa] do W[ielkich] Xiążęt.  
<sup>126</sup> На маргіналіі пазнака Tabel. Imieniny Cesarza.  
<sup>127</sup> На маргіналіі пазнака Swiderski.  
<sup>128</sup> На маргіналіі пазнака Ihumeń.  
<sup>129</sup> На маргіналіі пазнака Совершеннолетіе Наследника Николая Алекс[андровича].  
<sup>130</sup> На маргіналіі пазнака Pora.  
<sup>131</sup> На маргіналіі пазнака ark. 192. r. 1859. Mińsk.  
<sup>132</sup> Далей у аўтэнтыку пакінуты невялікі прабел.  
<sup>133</sup> На маргіналіі пазнака Chińskie proś.  
<sup>134</sup> Далей у аўтэнтыку пакінуты невялікі прабел.  
<sup>135</sup> На маргіналіі пазнака Podarki dla Sosn[owskiej] na imien[iny].  
<sup>136</sup> На маргіналіі перад абзацам пазнака Bilet przykazu na 1000 r[ubli].  
<sup>137</sup> На маргіналіі пазнака Wroński dyrektorem.

<sup>138</sup> *На маргіналії перад абзацам пазначана Odjazd Grafini Keller za granicę.*

<sup>139</sup> *На маргіналії перад абзацам пазначана Zamiana 1000 r. na 3 pięcioprocentowe bilety.*

<sup>140</sup> *На маргіналії пазнака Stolik.*

<sup>141</sup> *Далей адно слова неразборлівае.*

<sup>142</sup> *Так у арыгінале.*

<sup>143</sup> *Так у арыгінале.*

<sup>144</sup> *На маргіналії перад абзацам пазнака Szuwax.*

<sup>145</sup> *На маргіналії пазнака Niewiarowicz-Tysiewicz.*

<sup>146</sup> *На маргіналії пазнака Kolaska Gerbela.*

<sup>147</sup> *Слова дапісана ўгары над радком.*

<sup>148</sup> *Сказ у аўтэнтыку абарваны.*

<sup>149</sup> *Сказ у аўтэнтыку абарваны.*

<sup>150</sup> *Насупраць пазначана [ark.] 195; r[ok] 1860. Mińsk.*

<sup>151</sup> *На маргіналії перад абзацам пазнака 1000 r. Kłoczkowskiej.*

<sup>152</sup> *Так у арыгінале.*

<sup>153</sup> *На маргіналії пазнака Восшествіе на престоль.*

<sup>154</sup> *На маргіналії пазнака Prot[o]jerej] Jankows[ki].*

<sup>155</sup> *На маргіналії пазнака Bobrowe kołnierze.*

<sup>156</sup> *На маргіналії перад абзацам пазнака Tabakierka od Słotwińskiego.*

<sup>157</sup> *Далей угары надпісана і Wołowiczem.*

<sup>158</sup> *На маргіналії пазнака Wołopianski.*

<sup>159</sup> *На маргіналії пазнака Ikonostas dla Ostroga.*

<sup>160</sup> *На маргіналії перад абзацам пазнака Pismo Ministra Łańskiego.*

<sup>161</sup> *На маргіналії перад абзацам пазнака Bobrowe kołnierze.*

<sup>162</sup> *На маргіналії пазнака Хрыстось воскресе!*

<sup>163</sup> *Гэтую мясіну ў аўтэнтыку можна расчытаць іначай: Z 3-о на 4 maja nocowałem. Przekąska w lesie Śliznia, w Szwajcarskim domku.*

<sup>164</sup> *Запісы гэтага і наступнага дня вельмі нечытальныя, паколькі зроблены алоўкам з пэўнымі закрэсліваннямі.*

<sup>165</sup> *Насупраць пазначана [ark.] 197; r[ok] 1860. Mińsk.*

<sup>166</sup> *На маргіналії пазнака Wołosewicz dla Pajews. Cerkiew pięć[na] i ziemia dobra.*

<sup>167</sup> *На маргіналії пазнака Brodowka dla Pajews.*

<sup>168</sup> *Так у рукапісу; трэба чытаць Sr. [серада].*

<sup>169</sup> *Скарачэнне ў рукапісу можна расчытаць як Mar[szałkowa].*

<sup>170</sup> *Так у арыгінале.*

<sup>171</sup> *На маргіналії перад абзацам пазнака NB. Brawman.*

<sup>172</sup> *На маргіналії пазнака Metropolita.*

<sup>173</sup> *На маргіналії перад абзацам пазнака Łuczyńskiej Imieniny.*

<sup>174</sup> *На маргіналії перад абзацам пазнака Tytus Swiderski.*

<sup>175</sup> *На маргіналії пазнака Kandidow.*

<sup>176</sup> *На маргіналії перад абзацам пазнака Filar[et] Maliszew[ski].*

<sup>177</sup> *На маргіналії пазнака Duboczyński.*

<sup>178</sup> *На маргіналії пазнака Prorwicz Mich[al].*

<sup>179</sup> *На маргіналії перад абзацам пазнака Brunі. Obraz sw. Tryjcy.*

<sup>180</sup> *На маргіналії перад абзацам пазнака Jen[erał] Staden.*

<sup>181</sup> *На маргіналії пазнака Генераль Мейеръ.*

<sup>182</sup> *На маргіналії пазнака Pojazdka do Skryndziewsczyzny (Aleksandrowa).*

<sup>183</sup> *На маргіналії перад абзацам пазнака Leon Ogrodnik, Ihnat i Teodor.*

<sup>184</sup> *На маргіналії перад абзацам пазнака Oranżeria.*

<sup>185</sup> *На маргіналії пазнака Małyszewski.*

<sup>186</sup> *На маргіналії перад абзацам пазнака Rutland.*

<sup>187</sup> *На маргіналії пазнака Murow[any] dwyr. Rutlandy.*

<sup>188</sup> *На маргіналії пазнака W Paryczy i t.d.*

<sup>189</sup> *На маргіналії перад абзацам пазнака Barbarow. Malowidło Madonny z Murilla.*

<sup>190</sup> *Далей у аўтэнтыку пакінуты невялікі прабел.*

<sup>191</sup> *Далей адно слова нечытальнае.*

<sup>192</sup> *Далей у аўтэнтыку прабел; відавочна, пакінута месца для прозвішча, якое так і не было дапісана.*

<sup>193</sup> *На маргіналії перад абзацам пазнака Cesarz w Warszawie. Zjazd panujących.*

<sup>194</sup> *На маргіналії перад абзацам пазнака Wołkowszczyzna.*

<sup>195</sup> *На маргіналії перад абзацам пазнака Mr?z.*

<sup>196</sup> *На маргіналії перад абзацам пазнака Pensia Pajewskim.*

<sup>197</sup> *На маргіналії перад абзацам пазнака Podwyższenie pensii sługom.*

- <sup>198</sup> На маргіналії перад абзацам пазнака Pamięt[*nik*].
- <sup>199</sup> На маргіналії перад абзацам пазнака Mejer — kum.
- <sup>200</sup> На маргіналії перад абзацам пазнака O постройке семинарии.
- <sup>201</sup> На маргіналії пазнака Wilno — роświeceniє.
- <sup>202</sup> Так у аўтэнтыку.
- <sup>203</sup> Насупраць на маргіналії пазначана: [ark.] 203; r[ok] 1860.
- Mińsk. Указь о постройке Архи[ерейского] дома.
- <sup>204</sup> На маргіналії пазнака Ur[odziny] Graf[ini] Keller.
- <sup>205</sup> На маргіналії пазнака Szafka (kassa) żelazna.
- <sup>206</sup> На маргіналії перад абзацам пазнака Adam. Eugenia.
- <sup>207</sup> Адно слова не расчытана.